

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1924.

Första kammaren.

Nr 15.

Onsdagen den 27 februari.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr statsrådet *Ekeberg* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 53, med förslag till lag om förmynderskap m. m.

Herr statsrådet *Clason* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 52, angående gäldandet av kostnader för inköp av segelfartyget G. D. Kennedy m. m.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande jordbruksutskottets utlåtande nr 6, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen under nionde huvudtiteln gjorda framställningar jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten 1.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att minska ordinarie reservationsanslaget till understödjande av prisbelöningar av hästar och därav härflytande kostnader, nu 100,000 kronor, med 30,000 kronor till 70,000 kronor.

*Anslag till
prisbelöning
av hästar.*

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehåft två inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade motioner nämligen

a) nr 190 i första kammaren av herr *Nilsson, Nils Anton*, m. fl., vari hemstälts bland annat, att riksdagen måtte till understödjande av prisbelöningar av hästar och därmed förenade kostnader anvisa ett ordinarie reservationsanslag av 100,000 kronor, samt

b) nr 212 i andra kammaren av herr *Fjellman* m. fl., vari hemstälts, att riksdagen måtte till understödjande av prisbelöningar av hästar och därav härflytande kostnader anvisa ett oförändrat ordinarie reservationsanslag av 100,000 kronor.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande framställning och med avslag å motionen I: 190 i vad rörde anslaget till prisbelöningar av hästar ävensom å motionen II: 212 minska ordinarie reservationsanslaget till understödjande av prisbelöningar av hästar och därav härflytande kostnader, nu 100,000 kronor, med 30,000 kronor till 70,000 kronor.

Reservation hade avgivits av friherre *Hermelin*, herr *Elisson*, herr *Andersson* i Grimbo och friherre *Silfverschiöld*, som ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i riksstaten för budgetåret 1924—1925 uppföra ordinarie reservationsanslaget till understödjande av prisbelöningar av hästar och därav härflytande kostnader med oförändrat belopp 100,000 kronor.

Första kammarens protokoll 1924. Nr 15.

Anslag till
prisbelöningar
av hästar.
(Forts.)

Herr Elisson: Herr talman! Jag har icke kunnat biträda utskottets beslut i denna punkt, ty oaktat de genom totalisatorn inflytande medlen äro ett ganska gott plus till hästavelns befrämjande, anser jag de disponibla medlen fortfarande vara otillräckliga i betraktande av det större anslag, som tidigare utgått.

För två år sedan anlog riksdagen 184,000 kronor till detta ändamål. Anslaget sänktes förra året till 100,000, ty det ansågs då att anslaget med den hjälp, man kunde påräkna från totalisatorn, skulle bli något så när tillfredsställande. Det har visat sig, att så icke blivit förhållandet men likväl föreslås anslaget nu ytterligare nedsatt med 30,000 kronor.

När totalisatorn tilläts, var det ju icke meningen att man därför skulle pruta ned detta anslag alltför mycket, ty totalisatorn tillkom ju för att i högre grad kunna främja hästaveln.

På grund av vad jag nu anfört ber jag att få yrka bifall till den i ämnet väckta motionen om anslagets bestämmande till 100,000 kronor.

Herr Hellström: Herr talman! Jordbruksministern har på sin huvudtitel föreslagit en nedprutning av föregående års anslag med i runt tal en och en halv miljon kronor. Det är givet att en sådan nedprutning icke kan åstadkommas, utan att det göres avsevärda nedsättningar på de olika punkterna. På denna punkt är nu föreslaget en nedsättning med 30,000 kronor. Nu säger herr Elisson, att det inte kunde vara meningen, då man införde totalisatorn att detta skulle resultera i att anslagen till hästavelns befrämjande skulle komma att alltför mycket nedsättas. Jag tror emellertid, att kammaren har all anledning att taga hänsyn till de inkomster, man får från totalisator för befrämjande av hästaveln. Detta är det enda av de anslag, där Kungl. Maj:t föreslagit en nedsättning, vid vilket man på samma gång kunnat hänvisa till en annan inkomstkälla och därtill på en som är ganska rikligt flödande.

Jag ber att få fästa uppmärksamheten på att medan man höll på att utarbete propositionen, då de egentliga travtävlingarna ännu icke börjat, kunde stuteriöverstyrelsen vid uppgörandet av sitt förslag hänvisa till att av totalisatormedel fanns disponibelt ett belopp av 18,972 kronor. Fjorton dagar senare, då statskontoret skulle yttra sig, funnos 22,522 kronor och då Kungl. Maj:ts propositionen den 2 januari i år justerades, funnos 30,637 kronor. Och det är ju egentligen först därefter, som travtävlingarna börjat. Denna vinter har varit ovanligt gynnsam för tävlingarna och det är mycket sannolikt, att tävlingarna komma att ge mycket stora inkomster. Jag ber att i detta avseende få citera en passus, som förekom i slutet på ett referat från tävlingarna på Brunnsviken sisliden söndag i en av Stockholmstidningarna: »Svenska travsällskapet, som stått som arrangör, bör tack vare totalisatorn ha fått in en ganska bra slant till hästavelns fromma. Omsättningen på totalisatorn gick för söndagen upp till över 71,000 kronor och därmed har man sammanlagt tagit in 200,000 kronor — en vacker summa.» Nu är det ju sannolikt att detta belopp kommer att allt fortfarande ökas. I Norrland börja i allmänhet de stora travtävlingarna först under mars månad, och då har man att även från denna landsdel motse stora inkomster.

Då jag anser att detta är ett av de anslag, på vilka Kungl. Maj:t kunnat pruta utan att åstadkomma alltför stora olägenheter för den verksamhet, för vilken anslaget är avsett, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till jordbruksutskottets förslag.

Herr Nilsson, Nils Anton: Herr greve och talman, mina herrar! Jag ber att i egenkap av motionär i detta ärende få säga några ord.

Då kungl. stuteriöverstyrelsen år 1922 yttrade sig om anslaget till hästpremieringarna framhöll styrelsen med ganska stor skärpa att det hittills utgå-

ende anslaget var otillräckligt. Det har sedan dess nedsatts ytterligare, förra året med 84,000 kronor, och det torde vara självklart att en så stor nedsättning av ett förut otillräckligt anslag skall verka ganska deprimerande även på premieringsresultatet och på deltagandet i premieringarna.

*Anslag till
prisbelöningar
av hästar.
(Forts.)*

När motionen om totalisator först kom fram här i kammaren, framhölls i motiveringen för dessa motioner att det icke var någon utsikt att under även då förhandenvarande försämrade statsfinansiella läge påräkna någon ökning i anslaget till premieringarna, och då vederbörande utskott tillstyrkte dessa motioner, tryckte utskottet särskilt hårt på det förhållandet, att inkomsten av totalisatorn skulle i avsevärd mån upphjälpa detta anslag. Nu har det kommit in medel för detta ändamål genom totalisator, och då har Kungl. Maj:t med hänvisning till det statsfinansiella läget knappat in på det ur statskassan utgående anslaget.

Nu kan man visserligen ur utskottets motivering utläsa, att utskottet icke skulle ansett sig kunna tillstyrka nedsättningen, såvitt inte utskottet haft i utsikt att framdeles få in ökade medel från totalisator och därigenom uppehålla anslaget. Jag kan livligt instämma i denna utskottets förhoppning, och det är ju för oss, som sträva för hästavelns framgång, en god sak att veta att man i varje fall icke framgent skall få ett alltjämt undan för undan minskat anslag, i den mån totalisatormedlen ökas. Då jag emellertid anser det principiellt oriktigt att nu nedsätta anslaget så mycket, därför att vi fått medel för ändamålet från annat håll, ber jag, herr greve och talman, att få yrka bifall till motionen.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes i enlighet med därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 2.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 3.

Ordinarie reservationsanslaget till befrämjande i allmänhet av nötboskapsaveln var i förslaget till riksstat för budgetåret 1924—1925 under nionde huvudtiteln upptaget med oförändrat belopp 205,000 kronor.

*Anslag till
befrämjande i
allmänhet av
nötboskaps-
aveln.*

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft följande inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade motioner, nämligen

1) nr 46 i första kammaren av herr *Andersson, Karl Andreas*, likalydande med nr 76 i andra kammaren av herr *Osberg*, vari hemställdes, att riksdagen måtte besluta att för budgetåret 1924—1925 till befrämjande i allmänhet av nötboskapsaveln bevilja ett ordinarie reservationsanslag av 265,000 kronor, samt

2) nr 211 i andra kammaren av herr *Hedlund* i Häste m. fl., vari hemställdes, att riksdagen måtte för budgetåret 1924—1925 öka ordinarie reservationsanslaget till befrämjande i allmänhet av nötboskapsaveln, nu 205,000 kronor, med 60,000 kronor till 265,000 kronor.

Utskottet hade i nu ifrågavarande punkt på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte med avslag å de i ämnet väckta motionerna I: 46 samt II: 76 och 211 i riksstaten för budgetåret 1924—1925 uppföra ordinarie reservations-

Anslag till
befrämjande i
allmänhet av
nötboskaps-
aveln.
(Forts.)

anslaget till befrämjande i allmänhet av nötboskapsaveln med oförändrat belopp 205,000 kronor.

Enligt en vid punkten avgiven reservation hade herr *Andersson, K. A.*, friherre *Hermelin*, herr *Elisson* och herr *Andersson* i Grimbo ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte höja ordinarie reservationsanslaget till befrämjande i allmänhet av nötboskapsaveln, nu 205,000 kronor, med 60,000 kronor till 265,000 kronor.

Herr **Andersson, Karl Andreas**: Herr talman! På denna punkt har jag väckt en motion som går ut på att riksdagen skulle höja det av Kungl. Maj:t begärda anslaget med 60,000 kronor. Jag inser fullväl, att det behöves särdeles starka skäl för att få riksdagen att i dessa tider höja ett anslag, så mycket mer som jag vid sista lördagens plenum fick ett starkt intryck av att Kungl. Maj:t bestämt motsätter sig varje höjning utöver det av Kungl. Maj:t äskade anslaget. Men jag kan icke finna annat än att på denna punkt föreligga verkligen mycket starka skäl för höjning.

Det förhåller sig ju på det sättet, att Kungl. Maj:t år 1922 utfärdade bestämmelser med nya grunder för nötboskapspremieringen, vilka av riksdagen godkänkts. Redan då hade lantbruksstyrelsen beräknat, att det med tillämpning av de nya grunderna skulle behövas ett belopp av 265,000 kronor, samma belopp varpå jag i min motion yrkat. Under de två år, som dessa nya grunder ägt tillämpning, har det tydligt och klart framgått, att det behöves ett ökat anslag för ändamålet i fråga. För år 1923 begärdes nämligen av hushållningssällskapen i runt tal 288,000 kronor och för i år omkring 279,000 kronor. Som saken nu ställer sig, kan icke mer än $\frac{2}{3}$ av de belopp, som hade ställts i utsikt, utdelas i premier. Under sådana förhållanden måste jag för min del anse det ådagalagt, att det erfordras ett belopp av 265,000 kronor för att nötboskapspremieringen skall kunna handhas på det sätt, som av riksdagen år 1922 beslutats.

För min del måste jag säga, att det är ytterligt betänkligt, om riksdagen skulle besluta att icke bevilja det av mig föreslagna belopp, ty det skulle givetvis framkalla en mycket stark stagnation i nötboskapspremieringen, vilket vore så mycket beklagligare, som det icke kan råda något tvivel om att nötboskapspremieringen, särskilt sedan de nya grunderna börjat tillämpas, är av mycket stor betydelse för vår nötboskapsavel.

Jag vill ytterligare framhålla, att jordbruksnäringen som bekant för närvarande har att kämpa med stora svårigheter och att det, så vitt jag förstår, visat sig nästan omöjligt att finna någon väg, varpå man kan lämna jordbruket ett mera direkt stöd. Det synes mig därför vara i högsta grad önskvärt, att riksdagen inte visar alltför stor njugethet, då det är fråga om att på detta indirekta sätt stödja de strävanden, som gå ut på att höja och förbättra jordbrukets avkastning. Ty vi skola komma i håg att denna verksamhet i mycket hög grad avser att höja produktionen, och jag vill tillägga att nötboskapspremieringen i detta avseende har alldeles särskilt stor betydelse för de nu rätt mycket omtalade planerna på export av avelsdjur.

Jag vill för övrigt påpeka att så, som premieringarna nu äro lagda, avse de i främsta rummet att stödja de mindre och medelstora jordbruket och att det även ur den synpunkten förefaller mig synnerligen önskvärt, att det anslag, som beräknas av vederbörande myndigheter, måtte av riksdagen beviljas.

Och slutligen vill jag tillägga, att herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet i statsverkspropositionen framhållit, att han till fulla behjärtar de av lantbruksstyrelsen framförda skälen för höjande av anslaget och att även jordbruksutskottet mycket starkt betonar samma sak, då det säger sig vara livligt övertygad om betydelsen av de med statsmedel understödda nötboskaps-

premieringarna. Det är endast hänsynen till det statsfinansiella läget, som gjort att varken Kungl. Maj:t eller jordbruksutskottet gått på den högre anslagslinjen. För min del måste jag emellertid anse, att här föreligger ett så viktigt behov, att sparsamheten icke borde göra sig så starkt gällande på denna punkt.

Anslag till befrämjande i allmänhet av nötboskaps-aveln.
(Forts.)

Herr greve och talman! Jag ber att få yrka bifall till den vid denna punkt fogade reservationen.

Herr Hellström: Herr talman! De flesta av årets motionärer ha inskränkt sig till att försöka avvärja de nedsättningar, som Kungl. Maj:t föreslagit i förut utgående anslag. I detta fall är det däremot fråga om en höjning av ett förut utgående anslag, som för övrigt under de senaste åren undergått en ganska avsevärd förhöjning. Under åren 1915—1917 utgick anslaget till nötboskapspremieringen med 160,000 kronor; 1918—1920 utgick det med 165,000 kronor, och därefter med 205,000 kronor, vilket belopp Kungl. Maj:t äskat jämväl för nästa budgetår.

Nu har lantbruksstyrelsen på grund av att ändrade bestämmelser införts för premieringen, genom vilka bestämmelser man i större utsträckning än hittills skulle understödja särskilt tjurföreningarna, föreslagit en höjning till 265,000 kronor. Kungl. Maj:t har emellertid efter prövning av detta yrkande icke ansett sig böra begära mer än samma belopp som i fjol eller 205,000 kronor.

Motionären säger sig inse, att det behöves mycket goda skäl för att man skall kunna förmå riksdagen att under nuvarande förhållanden höja ett av Kungl. Maj:t begärt anslag, och däri har han verkligen rätt. Han anser sig också nu hava anfört dessa mycket vägande skäl för en höjning till 265,000 kronor. Men jag måste för min del betvivla att dessa skäl kunna anses vara avgörande. Jag ber att få fästa uppmärksamheten på att de nya bestämmelser, som skulle föranleda denna höjning, ha tillämpats endast under ett år, nämligen 1923, och statskontoret har uttalat att den erfarenhet man ännu kunnat få, måste anses vara alldeles otillräcklig för att föranleda en höjning av anslaget redan nu. Denna uppfattning har jordbruksutskottet understrukit.

De siffror, som anförts av motionären, hänföra sig till de belopp, som de olika hushållningssällskapen begärt för år 1924. Dessa belopp uppgingo enligt honom till 279,000 kronor. Av dessa 279,000 kronor har det beräknats, att 29,000 kronor skulle användas till nya tjurföreningar. Men vem vet i denna stund hur många nya tjurföreningar, som komma att bildas i vårt land under år 1924? Och vem kan beräkna så noga, hur stor höjning av det allmänna anslaget som kommer att behövas på grund av den emotsedda höjningen av antalet föreningar i de olika länen? Det är givet, att då det gäller ett dylikt anslag, som i och för sig är ganska nätt tilltaget, äro vederbörande i hushållningssällskapen tillräckligt erfarna för att begära så pass mycket, att de kunna bli någorlunda tillgodosedda även om Kungl. Maj:t skulle göra en prutning över lag.

Jag tror man har att räkna med en dylik prutmån, då man skall taga hänsyn till de av hushållningssällskapen begärda beloppen. Dessutom är det allmänt bekant att underhållet av föreningstjurarna under kristiden gick upp mycket högt, och min uppfattning, som jag tror delas av jordbruksutskottets flertal, är att underhållet för tjurföreningstjurarna icke gått ned så långt som det borde göra, utan att man kan räkna med att en ganska stor besparing kan göras på detta område.

Tar man hänsyn till dessa förhållanden, tror jag att var och en måste finna, att jordbruksutskottet haft goda skäl för sitt avstyrkande av herr Anderssons motion och för sin hemställan om bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Anslag till
befrämjande i
allmänhet av
nötboskaps-
aveln.
(Forts.)

Jag ber, herr greve och talman, att få yrka bifall till jordbruksutskottets hemställan.

Herr **Elisson**: Den siste ärade talaren påstod, att hushållningssällskapen, när de begärde sina anslag, skulle ha beräknat, att viss nedsättning skulle komma att företagas. Jag tror emellertid på grund av den erfarenhet, jag har från hushållningssällskapen att så icke är förhållandet. Det är nog så numera, inom hushållningssällskapen liksom inom riksdagen, att de måste se på varje anslag för att få debet och kredit att gå ihop.

Vidare framhöll den ärade talaren, att av de anslag, som hushållningssällskapen begärt, äro inte mindre än 39,000 kronor avsedda för nya tjuvföreningar. Men när man ser tillbaka på den tid, då det nya premieringsreglementet tillkom, finner man, att man då särskilt tog sikte på att kunna mera effektivt stödja tjuvföreningarna. Det är också för detta ändamål, som lantbruksstyrelsen kräver en höjning av anslaget.

Nu har statskontoret sagt — det nämnde den siste ärade talaren — att dessa bestämmelser vore så nya, att det icke kunde vara skäl att öka anslaget. Men redan förra året visade sig resultatet av att anslaget var otillräckligt. Under det att enligt reglementet tjuvföreningarna skulle kunna erhålla intill 200 kronor per förening av statsmedel, har detta anslag under förra året endast blivit en mindre del härav på grund av att anslaget varit otillräckligt.

Då det nu är meningen att understödja och ytterligare öka tjuvföreningarnas verksamhet, förstår jag inte, hur detta skall bliva möjligt, utan att ett tillräckligt anslag beviljas.

Bestämmelserna om statsbidrag i det nya reglementet hava kraftigt bidragit till nybildandet av tjuvföreningar landet runt. Visar det sig att det icke står att erhålla statsbidrag i den utsträckning som beräknats, kommer sannolikt denna föreningsrörelse att gå tillbaka. Förra året fingo de åtminstone i Hallands län icke mer än cirka 25 % mot vad de äro berättigade att erhålla. Dessa föreningar hava i regel en ganska svag ekonomi, så att de väl behöva denna hjälp. Kommer det nu för framtiden att visa sig, att de icke kunna få denna hjälp, blir detta ett avbräck i föreningsrörelsen, och de förhoppningar, som man fäst vid det nya reglementet, bliva grusade, och många föreningar kanske komma att upplösas. Jag vill tillfullo instämma med den föregående ärade talaren däri, att just detta område är en så viktig gren av näringslivet, att det behöver denna uppmuntran och detta stöd. Här är ett tillfälle att göra detta, varför jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande punkt hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Anslag till
understöd åt
kontroll-
förenings-
verksamhet.

Punkten 4.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till understöd åt kontrollföreningsverksamhet anvisa för budgetåret 1924—1925 ett extra reservationsanslag av 50,000 kronor.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehåft två inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade motioner, nämligen nr 47 i första kammaren av herr *Andersson*, *Karl Andreas*, likalydande med nr 77 i andra kammaren av herr *Osberg*, vari hemstälts, att riksdagen till understöd

åt kontrollföreningsverksamhet måtte för budgetåret 1924—1925 anvisa ett extra reservationsanslag av 60,000 kronor.

*Anslag till
understöd åt
kontroll-
förenings-
verksamhet.
(Forts.)*

Utskottet hade i nu förevarande punkt på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande framställning och med avslag å de i ämnet väckta motionerna I: 47 och II: 77, till understöd åt kontrollföreningsverksamhet anvisa för budgetåret 1924—1925 ett extra reservationsanslag av 50,000 kronor.

Vid denna punkt hade reservation anförts av herr *Andersson, K. A.*, som ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte till understöd åt kontrollföreningsverksamhet anvisa för budgetåret 1924—1925 ett extra reservationsanslag av 60,000 kronor.

Herr Andersson, Karl Andreas: Herr greve och talman! Även på denna punkt har jag väckt en motion och den går ut på att höja anslaget till understöd åt kontrollföreningsverksamheten. Här står jag visserligen inom utskottet såsom ensam reservant, men detta förhållande hindrar icke, att denna punkt enligt min tanke är ännu mera viktig och behjärtansvärd än den föregående. Vi skola nämligen komma ihåg, att denna verksamhet just avser att se till, att lantmannen av sin nötboskapsskötsel vinner det största möjliga ekonomiska utbytet. Det torde icke kunna bestridas, att denna verksamhet har varit av alldeles särskild betydelse för vår boskapsskötsel. Emellertid har det visat sig, att även för denna verksamhet är det anslag, som av Kungl. Maj:t äskats, alltför otillräckligt. Kungl. Maj:t har begärt 50,000 kronor, under det att motionen går ut på att detta belopp måtte höjas med 10,000 kronor till 60,000 kronor. Lantbruksstyrelsen har i sina beräkningar begärt 65,000 kronor, men har jag ansett mig kunna stanna vid 60,000 kronor.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till min reservation.

Herr Hellström: Jag skulle kunna inskränka mig till att vid denna punkt endast hänvisa till vad utskottet i sitt utlåtande anför. Av motionären har nu uttalats önskvärdheten av att åstadkomma en utveckling av kontrollföreningarnas verksamhet, men utskottet har ansett att man, såsom de finansiella förhållandena nu äro, bör dröja med att vidtaga åtgärder för utvecklandet av denna verksamhet och åtnöja sig med att lämna så stort anslag, att verksamheten kan fortsätta i samma utsträckning som hittills.

Jag vill dessutom begagna tillfället att till den ärade motionären ställa en uppmaning att beträffande de olika länen räkna efter, huru många kontrollföreningar som under årets lopp åtnjutit organisationsanslag, och sedan räkna efter, huru många föreningar det för närvarande finnes inom varje län, för att därigenom kunna få en uppfattning om i vilken utsträckning dylika föreningar hava bildats, upplösts och återigen nybildats. Det har visat sig, att en del kontrollföreningar bildats på platser, där förutsättningar för bildandet av sådana föreningar saknats. Så ha de åter måst upplösas, och om någon tid hava kontrollföreningar återigen bildats på samma platser. Jag tror, att det kan vara skäl att under nuvarande ekonomiska förhållanden se till, att sådana åtgärder vidtagas, varigenom all möjlig sparsamhet blir iakttagen även på detta för det svenska jordbruket eljest mycket viktiga område, nämligen nybildandet av kontrollföreningar.

Jag ber, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Pers: Herr talman! Fastän jag icke tillhör jordbruksutskottet, har jag bett att få säga några ord och uttala min sympati för reservationen med

Anslag till
understöd åt
kontroll-
förenings-
verksamhet.
(Forts.)

den förhöjning av ifrågavarande anslag, som reservanten och motionärerna vill ävägabringa.

Med anledning av vad herr Hellström nyss yttrade, bör det vara ganska tydligt, att denna sak har svårt att komma fram här i landet. Det göres ansatser här och där, men de lyckas inte, och man får göra nya ansatser. Men är denna verksamhet så god, som även herr Hellström medgav, bör den omständigheten, att marken är trögarbetad, icke föranleda till att man minskar på anslaget utan tvärtom till att man icke är alltför njugg på medlen utan verkligen sätter vederbörande i stånd att fortsätta rörelsen och arbetet, så att det kan komma i gång och lända till det gagn för det svenska jordbruket, vartill det är avsett och vartill det säkerligen också i hög grad kommer att tjäna.

Herrarna hava under riksdagens lopp fått i sina händer ett grönt häfte med titeln »Det svenska lantbrukets produktionskostnader». Den del av denna utredning, som rör mjölkproduktionen och som liksom utredningen i sin helhet är utarbetad av herr Nannesson, är ytterligt belysande för nödvändigheten av att dessa kontrollföreningars verksamhet kommer i gång och verkligen tränger in på lantbruksområdet särskilt hos de mindre jordbrukarna, varav så många finnas i vårt land. På sid. 50 i detta häfte visar herr Nannesson, att produktionskostnaderna per liter mjölk kunna i hög grad växla. Sälunda voro de 13,9 öre högre på en gård än på en annan. Ändå är det icke de sämsta gårdarna som äro med, ty sannolikt är det icke de sämsta gårdarna, som anmäla sig till deltagande i detta. Detta visar, huru nödvändigt det är att få dessa mindre och medelstora jordbrukare, som icke hava fått någon utbildning i lantbruksskolor, att sätta sig in i jordbrukets produktionsvillkor och inrätta sig därefter. Det är en verklig livsfråga för vårt jordbruk att få dem att inse detta. Det gäller här 10,000 kronor. Jag anser, att av de tre punkter, som i dag varit föremål för diskussion, denna ovillkorligen är den allra viktigaste och förnämsta. Jag hemställer därför till kammaren att här räcka en hjälpande hand åt jordbruket, ty här är det fråga om en hjälp, som verkligen bleve effektiv, om man kunde organisera den så, att den trängde ned till hundratusentals jordbrukare. Jag hoppas, att herr Hellström icke skall bliva alltför ledsen, om kammaren skulle för sin del besluta en höjning av det av Kungl. Maj:t begärda anslaget med 10,000 kronor.

Herr Hellström: Med anledning av vad herr Pers yttrade ber jag endast att få säga, att jag för min personliga del icke alls skulle bliva ledsen, om riksdagen ville medgiva den nu ifrågasatta förhöjningen av anslaget. Detta är allenast några av de första utbrutna punkterna, och det kunde ju bli en god ledning för utskottet vid behandlingen av de motioner, som utskottet sedermera skall behandla i ett blivande utlåtande.

Förhåller det sig alltså så, att kammaren icke finner de av jordbruksutskottet anförda skälen vara bärande, anser jag, att det vore mycket lyckligt, om kammaren gäve detta tillkänna genom ett bifall till reservationen.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen jämlikt föreliggande yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i den nu ifrågavarande punkten hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr K. A. Andersson vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övertvägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad jordbruksutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 6 punkten 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

*Anslag till
understöd åt
kontroll-
förenings-
verksamhet.
(Forts.)*

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr K. A. Andersson vid punkten avgivna reservationen.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 79;

Nej — 34.

Punkterna 5 och 6.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 7.

Lades till handlingarna.

Punkterna 8—14.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 15.

Lades till handlingarna.

Punkterna 16 och 17.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 18 och 19.

Lades till handlingarna.

Punkterna 20—31.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse av rätt till bearbetande av icke inmutningsbara mineralfyndigheter å kronojord.

Utskottets hemställan bifölls.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 8, i anledning av väckta motioner om åtgärder för åstadkommande av lindring i arrendevillkoren för vissa prästgårds- och kronoarrendatorer.

*Om lindring i
arrende-
villkoren för
prästgårds-
och krono-
arrendatorer.*

Uti en inom första kammaren väckt, till jordbruksutskottet hänvisad motion, nr 49, hade herr *Ingeström* hemställt, att riksdagen måtte besluta, att de kronoarrendatorer, som under år 1916—1921 emottagit sina arrenden, skulle äga att, där de så önskade, uppsäga sina arrenden till upphörande den 14 mars 1925, och att de arrendatorer, som innehade sina arrenden med optionsrätt

Om lindring i arrende- villkoren för prästgårds- och krono- arrendatorer. (Forts.)

efter särskild uppskattning, skulle, om de så önskade och uppskattningen skett under åren 1916—1921, äga påkalla ny uppskattning och därefter åtnjuta den nedsättning i arrendeavgiften, som kunde anses skälig.

Härjämte hade uti en inom andra kammaren väckt, likaledes till jordbruksutskottet hänvisad motion, nr 80, av herr *Olsson* i Ramsta hemställts, att riksdagen måtte besluta att de prästgårds- och kronoarrendatorer, som under år 1916—1921 emottagit sina arrenden, skulle äga att, där de så önskade, uppsäga sina arrenden till upphörande den 14 mars 1925, och att de arrendatorer, som innehade sina arrenden med optionsrätt efter särskild uppskattning, skulle, om de så önskade och uppskattningen skett under åren 1916—1921, äga påkalla ny uppskattning och därefter åtnjuta den nedsättning i arrendeavgiften, som kunde anses skälig.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande av angivna orsaker hemställt,

- 1:o) att motionen I: 49 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt
- 2:o) att motionen II: 80 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr **Ingeström**: Då jag, herr talman, icke haft tillfälle att vara närvarande vid behandlingen i jordbruksutskottet av denna min motion, må det tillåtas mig att nu yttra några ord i ämnet.

Kammaren kanske erinrar sig, att vid föregående års riksdag väcktes en motion i ungefär enahanda syfte som den förevarande. Fjölårets motion gick emellertid ut på att en kronoarrendator, som erhållit sitt arrende efter år 1916, skulle erhålla rätt att påkalla ny sakkunnigvärdering av fastigheten och äga rätt att efter denna värdering sitta kvar, om han så önskade. Det är ju alldeles givet, att ett sådant förslag måste medföra vissa överskådliga konsekvenser och dessutom omfattande administrationsåtgärder, varför jordbruksutskottet och riksdagen ansågo sig icke kunna gå med på detsamma.

Den motion, som jag tillåtit mig väcka vid denna riksdag, avser emellertid endast att de kronoarrendatorer, som under kristiden på *auktion* emottagit sina arrenden, skulle äga rätt att uppsäga sig till avflyttning den 14 mars 1925, eller ungefär i överensstämmelse med vad 1887 års riksdag beslöt under dåvarande svåra jordbrukskonjunkturer. Beträffande den andra kategorien eller kronoarrendatorer, som *emottagit sina arrenden på grund av optionsrätt efter särskild uppskattning*, har jag föreslagit, att dessa skulle få, om de så önskade, på egen bekostnad påkalla ny värdering och sedermera, efter noggrann prövning av uppskattningsnämnden och domänstyrelsen, åtnjuta den lindring i villkoren, som kunde prövas skälig.

Vad den första delen av motionen beträffar — att sådana kronoarrendatorer, som på auktion mottagit sina arrenden, skulle hava rätt att uppsäga avtalen — är jag fullkomligt övertygad om, att det endast bleve de allra svagast ställda arrendatorerna, som skulle begagna sig av denna uppsägningsrätt. Då vill jag framhålla och understryka, att jag anser det vara en fördel såväl för staten som för arrendatorerna, att de få en sådan uppsägningsrätt och sålunda beredas möjlighet att lämna sina arrenden. Ty vad staten beträffar, måste det vara förmånligt att få en kanske ruinerad arrendator utbytt mot en person i bättre ekonomisk ställning. Vad arrendatorn beträffar, är det icke mer än rättvist, att han kan få ordna det så, att hans ställning ej ytterligare försvåras. Vad det betyder för staten att hava ekonomiskt väl ställda arrendatorer, behöver man icke vara mycket insatt i arrendeförhållanden för att kunna fatta. Vi hava för övrigt i det bedrövliga skick, vari flertalet av våra prästgårdar befinna sig, ett alltför slående och varnande exempel på detta.

Den andra delen av motionen innebär endast en möjlighet för domänstyrelsen

att i synnerligen behjärtansvärda fall och särskilt i sådana fall, då domänstyrelsen på grund av stigande konjunkurer gått ifrån uppskattningsnämndens beslut och ytterligare höjt avgifterna, skulle kunna minska arrendeavgiften, på sätt jag nyss nämnde.

Jag tillåter mig emellertid uttala mitt beklagande över att jordbruksutskottet så pass lättvindigt, som här är fallet, behandlat denna motion. Av utlåtandet framgår, att endast 11 av utskottets 16 ledamöter och av dessa tyvärr endast 4 från denna kammare varit närvarande vid ärendets behandling i utskottet. Jag anser också, att det är ganska lättvindigt att såsom skäl för avslag å min motion använda samma motivering, som i detta avseende användes beträffande den motion, som förelåg till behandling föregående år, ehuru dessa motioner äro av så väsentligt olika innebörd. I motiveringen för sitt avslagsyrkande jämställer jordbruksutskottet en kronans arrendator med en statens entreprenör. Jag får verkligen säga, att det är beklagligt, att just jordbruksutskottet skall hava så små synpunkter, då det gäller jordbrukets ekonomiska och sociala förhållanden. Det kunde man möjligen hava väntat sig av något annat utskott, men att just jordbruksutskottet skulle understryka detta, måste anses betänkligt.

Sedan säger jordbruksutskottet vidare, att ett bifall till motionen — d. v. s. inte denna motion utan föregående års motion — skulle medföra synnerligen vittgående konsekvenser. Ja, de konsekvenser, som skulle komma att följa, bli *för det första*, att staten bleve av med en del ekonomiskt svagt ställda arrendatorer, vilket jag anser vara en fördel, och *för det andra*, att domänstyrelsen skulle beredas möjlighet att rätta de misstag, som styrelsen under kristiden kan hava begått. Det är just de konsekvenser, som avses med min motion, och beträffande dessa kommer jordbruksutskottet och säger, att de skulle bli betänkliga. Vidare säger utskottet, att det kunde vara orättvist, om vissa arrendatorer, som under högkonjunkturen gjort sig betydande vinster, skulle få nedsättning i sina arrenden. Den saken är ju helt och hållet utesluten, då domänstyrelsen i varje särskilt fall skall pröva frågan, och får man väl i alla fall taga för givet, att de arrendatorer, som gjort sig vinster under kristiden, icke skola höra till den grupp, som kommer att säga upp sina arrendeavtal. Man får icke heller helt och hållet bortse från de billighetsskäl, som tala för motionen. Riksdagen har ju beslutat, att arrendatorerna i Norrland skola äga rätt att vid förekommande svaga skördar och missväxt erhålla nedsättning i sina arrendeavgifter, och i det förslag till ny social arrendelag, som är upprättat, föreslås också, att arrendatorn skall hava rätt att av jordägaren fordra att erhålla nedsättning i arrendeavgiften. Det förefaller mig då ganska egendomligt, om jordbruksutskottet och riksdagen skulle just beträffande statens arrendatorer säga, att där skall man bortse från alla sociala hänsyn samt att statens arrendatorer ingenting annat äro än entreprenörer.

Nu är det ju så, att denna motion i lördags avsågs av andra kammaren. Om så icke hade skett, hade jag närmast varit hågad att yrka återremiss till jordbruksutskottet. Den omständigheten, att andra kammaren redan avslagit motionen, bör väl emellertid icke utgöra hinder för denna kammare att uttala sin uppfattning i frågan.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till min motion.

Herr Hellström: Jag har visserligen icke deltagit i behandlingen av detta ärende vare sig inom den avdelning av utskottet, som förehaft ärendets förberedande behandling, eller i utskottets plenum, men då motionären här har ifrågasatt, att första kammaren skulle göra ett uttalande, oaktat frågan förfallit, därigenom att andra kammaren i lördags avsåg motionen, anser jag mig böra yttra några ord.

Jag medger mycket gärna, att den begränsning, som herr Ingeström givit

Om lindring i arrendevillkoren för prästgårds- och krono-arrendatorer.

(Forts.)

Om lindring i arrende-vilkoren för prästgårds- och krono-arrendatorer. (Forts.)

frågan genom sin motion, sätter hela spørsmålet i ett något annat läge än det, i vilket det förekom förra året. Detta anser jag för min del emellertid vara av mindre betydelse. Det som för mig varit avgörande i denna fråga både förra året och i år, är frågans principiella innebörd, och den kan man ju icke komma ifrån. När riksdagen vid tre föregående tillfällen och senast vid 1923 års riksdag förklarar, att den icke ville vara med om att avtal, som staten träffat med enskilda, skulle kunna hävas endast därför, att dessa avtal på grund av ändrade kunjunkturförhållanden blivit ogynnsamma för de enskilda, kan riksdagen icke gärna i år frångå denna sin tidigare uttalade uppfattning, även för det fall att det skulle, såsom herr Ingeström nu gjort, kunna anföras en del invändningar mot den motivering, som jordbruksutskottet i fjol använde. Hela den kritik av jordbruksutskottets yttrande, som herr Ingeström här presterat, riktar sig nämligen icke mot vad jordbruksutskottet sagt i år utan mot vad jordbruksutskottet sade i fjol, något som emellertid båda kamrarna då godkände. I år har jordbruksutskottet icke sagt någonting annat än att utskottet på grund av frågans principiella betydelse och då några nya skäl icke blivit anförda hemställt, att riksdagen måtte fatta samma beslut i år som i fjol. Detta tror jag också är en stark ståndpunkt.

Jag ber, herr talman, att få hemställa om bifall till utskottets förslag.

Herr **Bärg**: Herr talman! Det kan ju synas tämligen obefogat av mig att överhuvud taget ta till orda i en sådan här fråga, men redan vid samma frågas behandling i fjol i andra kammaren fann jag mig föranlåten att såsom min mening framhålla, att det fanns mycket starka skäl, som talade för ett bifall till då föreliggande motion.

Det kan ju vara riktigt såsom herr Hellström säger här, att då riksdagen en gång intagit en principiell ståndpunkt i frågan, skall man fasthålla vid den. Men det har visat sig gång efter annan, gudskelov för resten, att då riksdagen beslutit något, som icke varit riktigt och rättvist, har riksdagen ändrat ståndpunkt. Det är för övrigt icke det enda spørsmål, som kristidsförhållandena lagt upp för riksdagen för lagstiftande, där man kommit till vissa trångsmål. Det ena avtalet efter det andra, som varit ingånget så att säga mellan statsmakterna och enskilda personer — jag tänker här närmast på dyrtidstilläggen — har man måst skruva på med hänsyn till de oberäkneliga förhållanden som kristiden skapat, och det synes även vara förhållandet här. Hur har riksdagen icke gått in för stödjande av banker t. ex.? Det fanns väl icke någon som helst juridisk förpliktelse för riksdagen att ingripa, men i alla fall ansåg man, att det var en sak, som var samhällsgagnelig, rättvis och klok, och därför vidtog man åtgärden. Mig synes, att de krav, som här äro framförda från motionärernas sida, äro av sådan beskaffenhet, att man icke rättvisligen kan slå dövörat till och enbart hålla på principen. Jag finner någonting upprörande i det kallsinniga resonemang, som utskottet för i denna sak.

Nu har frågan för året fallit genom andra kammarens beslut, men jag delar herr Ingeströms mening att utsikterna för en lycklig lösning skulle icke obetydligt ökas, om första kammaren uttalade en annan uppfattning och på det sätt i högre grad hölle frågan öppen för framtiden. Det kan icke vara något vare sig samhällsintresse eller rättfärdighetsintresse, som riksdagen företräder, om den vill hålla på avtalen, trots att man vet, att de människor som falla under desamma bliva ekonomiskt ruinerade och man på det sättet förorsakar enskilda en skada bara för upprätthållande av en princip. Principiellt tycker jag, att man skall hålla på ingångna avtal, så länge de stämma överens med rättfärdighet, men göra de icke det, bör det jämkas på dem.

Herr talman, jag ber att få instämma i herr Ingeströms yrkande på bifall till hans motion.

Herr Lindhagen: Såsom kammarens ledamöter ha sig bekant, har det allt sedan Norrlandsfrågans uppkomst varit en oavlätlig strävan för riksdagen och statsmakterna att förbättra arrendatorernas ovissa öde på enskild mark. Man har visserligen därvid inskränkt sig till de i socialt hänseende viktigaste fallen, före detta gamla småbondegårdarna och torparna, och icke medtagit i denna omsorg de s. k. affärsarrendena. I alla fall har det varit en angelägenhet, som legat statsmakterna särdeles varmt om hjärtat. Det har avfattats en lagstiftning för Norrland och Dalarna, och det har även genom riksdagsskrivelser och på annat sätt uttalats, att denna omsorg bör utsträckas även till andra delar av landet.

Om lindring i arrende- villkoren för prästgårds- och krono- arrendatorer.
(Forts.)

Det har dock alltid förefallit mig osympatiskt, att statsmakterna på detta sätt intresserat sig för att skydda enskilda arrendatorer, men aldrig sina egna arrendatorer. Vad är det egentligen för fason på statsmakterna, när de på detta sätt nitälska för enskildas angelägenheter, men icke bry sig om att skydda dem, som stå under statsmakternas omedelbara inseende.

Ett exempel på förhållandena har nu framdragits genom att i båda kamrarna väckts motioner i frågan. Man skulle ju möjligen kunnat önska en annan form för framställningen eller att den varit av fylligare innehåll, men det är i alla fall en trevare för att fästa riksdagens uppmärksamhet på en av statsmakterna högeligen försummad angelägenhet. De skäl, som jordbruksutskottet anfört äro nästan inga skäl, och det var väl därför herr Hellström sade, att de voro »starka» — för att det icke var några skäl. Det är rent av orättfärdigt, när det leder till sådana konsekvenser, att man icke hjälper de svaga, utan de få ha det såsom det blir. Nu har en motionär sökt bringa fram sakliga skäl för att man skall visa omsorg om dessa statens arrendatorer, och det tycker jag är ett starkt skäl. Så olika kunna meningarna vara i alla fall. Så vitt jag förstår, är det icke mer än en rimlig begäran, att de, som drabbats så hårt av kristidskonjunkturena, som dessa arrendatorer, det är, säger jag, icke mer än en rimlig begäran, att staten medgiver dem att få uppsäga sina arrenden tidigare än eljest, så att staten icke säger: nej tack, mina herrar, här ska vi hålla er kvar i våra klor och pressa er på sista skärven, ty det ha vi juridisk rätt till — och den moraliska struntar staten i!

Andra kammaren har avslagit motionen. Men jag tycker i alla händelser, att första kammaren, även om mot denna form skulle kunna göras anmärkningar och man ville komplettera framställningen, borde genom bifall till motionen avge en första opinionsyttring till förmån för en samhällsklass, som lyder omedelbart under statens omsorg och som staten hittills föga bekymrat sig om. Därför yrkar jag bifall till motionen.

Herr Ingeström: Då jordbruksutskottets ärade vice ordförande skulle bemöta mitt anförande, glömde han bort en sak — jag vet icke om det var avsiktligt — men det var den viktigaste delen därav. Avsikten med motionen var, att man skulle bereda arrendatorerna någon hjälp, så att de svagaste icke bleve ruinerade, utan de skulle kunna lämna sina arrenden och icke behöva sitta kvar, med påföljd att de vanhävdade jorden och icke förmådde underhålla husen. I så fall komme staten att av eventuellt efterföljande arrendatorer endast kunna utfå ytterligt låga arrenden. Det var möjligheten att kunna utbyta dessa svagare situerade arrendatorer mot bättre situerade, som var huvudmeningen med min motion.

Herr Lindhagen: Min mening var verkligen icke, att de svagaste arrendatorerna skulle behöva gå bort från sina arrenden, utan jag ser helst att de få sitta kvar.

Om lindring i arrenie-villkoren för prästgårds- och krono-arrendatorer.
(Forts.)

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av de yrkanden, som därunder förekommit, propositioner komme att framställas särskilt angående vardera av de båda punkterna i utskottets hemställan.

Beträffande punkten 1, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock att kammaren skulle bifalla den av herr Ingeström i ämnet väckta motionen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Ingeström* begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslags en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad jordbruksutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 8 punkten 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr *Ingeströms* i ämnet väckta motion.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 59;

Nej — 55.

På gjord proposition bifölls därefter utskottets hemställan i punkten 2.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 8 e. m.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 9, i anledning av väckt motion om förbud under viss tid mot jakt å örn.

Utskottets hemställan bifölls.

Om sänkning av tullen å ostron.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 8, i anledning av väckt motion om sänkning av tullen å ostron.

I en inom andra kammaren väckt, till bevillningsutskottet hänvisad motion, nr 58, hade herr *Holmgren* hemställt, att riksdagen ville besluta, att tullen på ostron skulle utgå med 1 krona per kg.

Utskottet hade i det nu föredragna betänkandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte, i anledning av motionen II: 58 av herr *Holmgren*,

1) besluta, att rubriken 65 i tulltaxan skulle erhålla följande ändrade lydelse:

	Kvantitet för tullbe- räkningen.	Tullsats. Kronor öre
65. Ostron, emballagets vikt inberäknad	1 kg.	1:—
<i>Anm.</i> Ostronyngel — — — — odlingsändamål.		

- 2) under förutsättning av bifall till vad under 1) hemställts,
- a) för sin del jämväl besluta, att den ändrade bestämmelsen skulle tillämpas redan under innevarande budgetår från dag, som Kungl. Maj:t bestämde; samt
- b) i skrivelse till Kungl. Maj:t, med tillkännagivande av sina sålunda fattade beslut, anhålla, att Kungl. Maj:t ville förordna om den beslutade ändringens ikraftträdande snarast möjligt.

Om sänkning
av tullen
å ostron.
(Forts.)

Reservation hade anmälts av herrar *Gustaf Nilsson, Antonsson, Ericson* i Obergå, *Boman, Lithander, Bengtsson* i Kullen och *Strindlund*, vilka ansett, att utskottet bort avstyrka motionen.

Herr Nilsson, Gustaf: Herr vice talman. Vid nu föredragna utlåtande har jag låtit anteckna min reservation, och orsaken till denna reservation, som yrkar avslag på utskottets hemställan, är i korthet följande:

Vid 1921 års riksdag beslöts på framställning av dåvarande regering att lägga tull på en hel del sådana varor, som i allmänhet kunde betraktas mera såsom lyxvaror, och därför kom bl. a. tullsatsen på ostron att ökas från 50 öre till 2 kronor per kilogram. Sedan denna tullsats infördes, hava vid olika riksdagar förslag varit å bane att sänka denna tullsats. Man ansåg, att importen i avsevärd grad sjunkit, och i anledning därav borde man sänka tullsatsen, därför att det statsfinansiella intresset icke uppnåddes till följd av den minskade importen. Likaledes har man påstått, att inom Sverige, särskilt vid den bohuslänska kusten, den ökade tullsatsen fört med sig rovfiske, som i mycket hög grad förstörde ostronbankarna, och detta var också en orsak till att en sänkning av tullsatsen påyrkats. Då jag inom utskottet icke ansett, att man borde sänka denna tull ensamt för sig av de 1921 beslutade ökade finanstillarna, eller att denna tullsats skulle kunna åstadkomma den verkan, man i utskottet påstod, har jag ansett, att den åsatta tullsatsen, 2 kronor per kilogram, fortfarande bör bestå.

Om man ser på utskottets betänkande, skall man finna, att importen av denna vara avsevärt sjunkit sedan 1921. Men orsaken ligger icke endast i tullökningen, den ligger också i depressionstiden, som gjorde, att denna lyxvara mycket mindre kom till användning än förr. Det är i första hand priset på ostron i Danmark, som medfört en så väldig minskning i konsumtionen inom landet. Såsom kammarens ledamöter finna av förevarande betänkande, importerades år 1922 till Sverige 22,941 kg. ostron. Dessa ostron kostade i Danmark 1922 vid inköpet 50,162 kronor. En mindre mängd ostron, 22,344 kg. kostade år 1923 vid inköpet icke mindre än 93,938 kronor. Således har själva varan stigit i pris icke mindre än 90 procent från år 1922 till 1923. Den väldiga prisökningen förde med sig ett kraftigt avtagande av importen. Men om tullen skulle sänkas från nuvarande 2 kronor till 1 krona per kilogram, vilket gör ungefär 15 öre på varje ostron, kommer detta att i mycket mindre grad påverka importen, än vad utskottet tänkt sig.

Det har anförts, att även internationella skäl, handelspolitiska skäl, skulle vara avgörande för denna tullsänkning. Jag tror för min del icke, att vårt grannland kommer att vidtaga någon justering av sina tullsatser, om ifrågavarande tull här skulle sänkas.

Då denna vara icke är av beskaffenheten att kunna anses vara någon nödvändighetsvara, och jag icke kan finna några särskilda skäl, som tala för att just denna finanstill skulle sänkas med 1 krona, har jag i utskottet yrkat avslag på motionen, och har jag med vad jag nu anført endast velat ytterligare motivera detta. Jag ber därför, herr vice talman, att få yrka avslag å utskottets hemställan och bifall till den vid betänkandet fogade reservationen.

[Om sänkning
av tullen
å ostron.
(Forts.)

Herr Örne: Herr förste vice talman! Då jag nu går att yrka bifall till utskottets hemställan, talar jag icke såsom konsument — jag brukar annars göra det, när jag yttrar mig i sådana här frågor — utan till förmån för en viss yrkesgrupp i Sverige, som möjligen kan komma att få gagn av en sänkning i förevarande tullsats, nämligen en del av Norrlands fiskare.

Den höjning, som beslöts i tullen på ostron 1921, var säkerligen ganska väl befogad just då, sedd mot bakgrunden av den kraftiga stegring i förbrukningen som inträffat. Men man kan icke påstå, att en tull av 2 kronor per kilogram för en vara, som till större delen består av oanvändbara kalkskal sedermera varit rimlig. Jag besökte för en tid sedan Belgien, och där kunde jag konstatera, att man i Antwerpen t. ex. sålde ostron i stånd och på gatorna för ett pris varierande mellan 5 francs och 14 francs per dussin. Det gör från 70 öre till 2 kronor per dussin. Att då ha en tull på en vara, som står på denna prislivå i detaljhandeln i utlandet, av 2 kronor per kilogram är alldeles orimligt.

Av hänsyn till vår export av vissa varor ber jag, herr förste vice talman, att få yrka bifall till bevillningsutskottets hemställan, som innefattar en sänkning av tullen å denna vara till 1 krona per kilogram.

Herr Boman: Herr greve och talman! Liksom den förste talaren har jag låtit anteckna mig såsom reservant i detta ärende. Det är ju icke någon stor fråga det här gäller, utan tvärt om en ganska liten. Endast för så kort tid sedan som år 1921 höjdes tullen å ostron till 2 kronor per kilogram av statsfinansiella skäl och för att motarbeta en lyximport. Jag undrar, om någon med hänsyn till statsfinansiella skäl skulle antaga, att importen av denna vara skulle fördubblas, om tullen sänktes till 1 krona per kilogram. Jag tror, att vi i så fall skulle gå tillbaka till den gamla tullen 15 öre eller till fullständig tullfrihet. Men rent nationalekonomiskt kan det icke vara gagneligt att försöka driva upp denna import till något större belopp. Det är en lyxförbrukning och vid synnerligen goda ekonomiska konjunkturer växer konsumtionen, även om varan är dyr, vid ogynnsammare konjunkturer sjunker konsumtionen.

Priset har, såsom den förste talaren påpekade, varierat mycket starkt. 1914 var medelpriset vid import under 1 krona och förra året över 4 kronor. Då, efter vad jag erfarit, det icke kan påvisas, att något rovfiske, såsom motionären antytt, har ägt rum i vårt land och det icke är den ringaste förhoppning, att något grannland med anledning av denna tullsänkning skulle medgiva några tullpolitiska förmåner — ty det landet har starka skäl att försöka hålla uppe sina tullsatser — ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr Bårg: För att det icke skall undgå någons uppmärksamhet, att denna tullsats förut uppmärksammats av såväl Kungl. Maj:t som riksdagen, ber jag få nämna, att trots det, att denna tullförhöjning infördes år 1921, Kungl. Maj:t redan år 1922 fann, att den var så oformligt högt tilltagen, att den motverkade sitt eget syfte, och Kungl. Maj:t inkom med proposition till riksdagen om jämkning i denna tull. Då sade utskottet, och riksdagen med utskottet, att man ansåg saken för litet prövad, att man icke sett verkningarna av tullen, och därför avstyrkte utskottet och riksdagen biföll utskottets hemställan. Nu tycker man, att man hunnit förvärva en mera stadgad uppfattning, huruvida syftet med tullen kunnat förverkligas, och utskottet anser detta syfte förfelats just till följd av den orimligt höga tullsatsen. Således är saken numera icke för litet prövad enligt såväl motionärens som utskottets åsikt, utan rätt så väl förberedd. Dessutom vill jag, herr vice talman, då den siste ärade talaren ansåg, att man icke får ha förhoppning, att något grannland komme att i handelsavseende taga hänsyn till en tullsänkning, säga, att man kan ha rättighet att ut-

tala en rent motsatt förhoppning, även om man icke skulle anse det synnerligen lämpligt att i utskottets betänkande säga ut det. Man kan ha förhoppning att, om vårt land blott går före med undanröjande av ett sådant affärshinder, som denna höga tull, man i någon mån kan räkna på att motsvarande sympati från det andra landets sida skall visas oss.

*Om sänkning
av tullen
å ostron.
(Forts.)*

Jag ber, herr vice talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Andersson, Karl Andreas: Detta är icke någon fråga av stor betydelse, men jag skall ändå be att få yttra några ord.

Man har icke kunnat i denna fråga åstadkomma enighet i utskottet och utskottsbetänkandet erbjuder ju en rätt egendomlig konstellation. Där finnas nämligen visserligen principiella protektionister, som ha reserverat sig och som vilja behålla nu gällande tullsats å ostron, trots det här gäller en tull, som varken staten eller någon landets näring har gagn av. Men så kommer därtill, såsom jag tror, en principiell frihandlare, som även vill behålla denna tull trots svårigheten att kunna bevisa någon nytta med densamma.

Varför jag har begärt ordet är emellertid för att lämna några faktiska upplysningar om priset på ostron i vårt land. Förstahandspriset på ostron var år 1914 3 kronor per tjog, år 1922 var förstahandspriset ungefär 4 kronor 90 öre. Tager man hänsyn till penningvärdets fall sedan år 1914, kommer man till det resultatet, att priset på svenska ostron i första hand är ungefär detsamma nu som då. Det pris som fiskarna få är således ungefär detsamma som det var år 1914, då tullen uppgick till 15 öre, under det att den nu utgår med 2 kronor per kg. Det är ganska anmärkningsvärt, att förstahandspriset på ostron per tjog nu icke ens uppgår till det belopp som motsvarar den nuvarande tullen. Den utgör nämligen per tjog räknat 5 å 6 kronor. Det vill härav synas, som om denna tull av 2 kr. per kg. eller 5 å 6 kr. per tjog icke i någon avsevärd grad bidrager till att höja förstahandspriset på ostron. Således kommer man till det resultatet, att för det fåtal ostronfiskare, som finnas här i landet, har denna fråga icke någon nämnvärd betydelse.

Under debatten har åtminstone antytts, att denna tull skulle medföra vissa svårigheter i fråga om utbyte med våra grannländer av andra produkter av fiskerinäringen, och jag tror, att det även med hänsyn härtill vore klokt att gå med på en sänkning av tullen. Redan en tull av 1 krona är i och för sig mycket hög — mångdubbelt högre än den tull vi hade före kristiden. När det dessutom har visat sig, att denna höga tull såsom finanstull icke motsvarat förväntningarna, kan jag icke finna, att vi ha anledning att hålla på den. Det är här tydligen fråga om en vara, för vilken det gäller att avväga tullens belopp på ett klokt och förståndigt sätt, om man vill, att den skall giva statskassan inkomster. Med nu gällande tullsats har tydligen den övre gränsen för vad varan i nu nämnda avseende tål vid långt överskridits.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Nilsson, Gustaf: Gent emot den senaste ärade talaren vill jag anföra att reservationen icke beror på något ståndpunkttagande till tvisteämnet: frihandel eller protektionism. När det gäller en finanstull sådan som denna kan det icke bli fråga om protektionism eller frihandel. De principiella skiljaktigheterna mellan protektionister och frihandlare kunna väl då läggas å sido, och det kan för oss bliva en orsak till särskild glädje att det finnes vissa varor av den beskaffenhet att om import av dem nödvändigt skall ske, bör den betinga en viss inkomst till statsverket, och att denna tull bör anses som en finanstull, därom har icke någon meningsskiljaktighet rätt, utan därom har man varit

Om sänkning
av tullen
å ostron.
(Forts.)

enig. I övrigt får jag säga, att ifrågavarande tull icke tillkom för att giva fiskarna i Bohuslän ett skydd; den är icke en skyddstull, utan uteslutande finansstull. Utgående från att importen av en vara av detta slag icke behöves för vår folkförsörjning, har man ansett, att en stark tullsats är nödvändig under en tid, då man med ljus och lykta söker efter inkomster för staten. Nu säger en föregående ärad talare, att genom detta uppstått förvecklingar i andra avseenden med ett grannland; i sådant avseende meddelades inom utskottet att exporten av hummer till Danmark försvårats. Detta är icke heller riktigt. Medan år 1920 exporten av hummer till Danmark stannade vid 10,000 kg. hade densamma, ehuru en tullförhöjning inträtt år 1923, i fjol stigit till 17,000 kg. Det är således icke denna omständighet, om tullen är hög eller icke, som är avgörande i detta fall, utan det är andra faktorer som här spela in. I varje fall är det ingen som kan garantera, att Danmark kommer att sätta ned tullen på hummer, ifall vi nu skulle ändra vår tull på ostron.

Herr Bårg ansåg, att syftet med tullen såsom finansstull var förfelat, därigenom att den var för hög. Det är icke säkert. Enligt de i betänkandet anförda siffrorna rörande införsel av ostron under tiden efter 1921, har importen icke varit lika stor under dessa tider som under gulaschtiden; tvärtom finner man här en avsevärd minskning, men denna tull har ändå kunnat inbringa ett belopp av omkring 45,000 kronor per år. För min del anser jag icke, att denna tullinkomst skulle komma att uppgå till samma belopp, ifall den skulle sänkas till 1 krona. Tvärtom tror jag, att i så fall komme säkerligen under innevarande år, från det den lägre tullsatsen trädde i kraft, inkomsten av tullen på ostron att bli avsevärt mycket mindre än den nu är.

Då jag fortfarande icke kan finna något motiv för att i denna detalj ensamt vidtaga förändring av de år 1921 införda tullsatserna, och då det icke är fråga om någon för landet behöflig vara, har jag fortfarande intet annat yrkande att göra än om avslag på utskottets hemställan.

Herr Andersson, Karl Andreas: Gent emot den siste ärade talaren skall jag yttra endast ett par ord. Först och främst vill jag rätta en av de uppgifter han lämnade i sitt första anförande, då han tog vissa siffror, som stå i utskottets betänkande, såsom avseende prisen på ostron i Danmark. Jag får då nämna, att så icke är fallet, utan att de avse priset eif i svensk hamn.

Så sade samme talare, att tullen icke tillkommit för att gagna de bohuslänska fiskarena. Då måste jag fråga: vad skulle då denna tull tjäna till? Den har verkligen icke gagnat staten heller. Herr Nilsson säger, att det skall vara en finansstull. Ja, men då skulle den väl vara så avpassad, att den lämnade statskassan ökade inkomster! Av allt att döma är det emellertid uppenbart, att tullen är för hög för att lämna inkomst åt statsverket.

Sedan framhöll han några omständigheter i fråga om exporten av hummer till Danmark. Den här frågan är tvdligen ett exempel på, huru invecklade hithörande frågor kunna vara. Beträffande hummerhandeln förhåller det sig på det sättet, att före kristiden hade Sverige en mycket stor export av hummer till Tyskland, och även från Norge utfördes betydande mängder hummer till Tyskland. När så svaghetstillståndet i Tyskland inträdde, kunde landet icke köpa någon hummer. Då blev Sverige översvämmat av norsk hummer, och det gjorde, att man i Sverige så mycket som möjligt måste försöka att dirigera så stora kvantiteter hummer som möjligt till Danmark och utlandet i övrigt, så att hummerexporten till Danmark från Sverige under de senare åren, såsom herr Nilsson uppger, samtidigt som vår import av hummer från Norge också stigit, men det hindrar icke att, om tull å denna vara i Danmark icke funnits, exporten dit kanske varit ändå större.

Beträffande vidare frågan om vårt förhållande till detta vårt grannland, som herr Nilsson bagatelliserade, vill jag lämna den upplysningen, att den nu påtalade lyxtullen i Danmark upphör att gälla den 1 juli detta år.

Jag ber alltså att få vidhålla mitt yrkande.

*Om sänkning
av tullen
å ostron.
(Forts.)*

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr förste vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, enligt förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å vad utskottet i det nu ifrågasvarande betänkandet hemställt; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övertvägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bevillningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 78;

Nej — 37.

Föredrogos ånyo bevillningsutskottets betänkanden:
nr 9, i anledning av väckt motion om sänkta tullsatsar för ur; och
nr 10, i anledning av väckt motion om ändring i rubriken nr 403 i tulltaxan.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtande nr 7, i anledning av väckt motion angående ändring i gällande bestämmelser om kyrkans offentliga gudstjänster.

*Ang. ändrade
bestämmelser
om kyrkans
offentliga
gudstjänster.*

Uti en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 45, vilken behandlats av första lagutskottet, hade herrar Sandegård och Norling hemställt, att riksdagen för sin del måtte besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till riksdag och kyrkomöte angående sådan förändring i gällande lag och bestämmelser om kyrkans offentliga gudstjänster, som beredde kyrkans präster större frihet att i sitt arbete söka anknytning till och anpassa sig efter det moderna samhällslivets skiftande förhållanden och den religiösa nutidsmänniskans berättigade krav.

Utskottet hade i det nu ifrågasvarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att ifrågasvarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd förordas.

Reservationer hade avgivits av, utom annan,

1:o herr Klefbeck, som ansett, att utskottet i anledning av motionen bort hemställa, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl.

Ang. ändrade
bestämmelser
om kyrkans
offentliga
gudstjänster.
(Forts.)

Maj:t täcktes vidtagna åtgärder för sådan ändring av nu gällande lagstiftning, att vederbörande domkapitel berättigades åt församling, som därom framställde begäran, meddela tillstånd till högmässogudstjänstens anordnande som barn- och ungdomsgudstjänst å vissa sön- och helgdagar — högst sex gånger årligen — dock icke å de stora högtidsdagarna eller böndagarna; samt

2:o) herr *Sandegård*, som ansett, att utskottet bort tillstyrka bifall till motionen.

Herr Sandegård: Man kan kanske sentera ridderligheten i den tankegång, som behärskar en del av herrarna i riksdagen, då det gäller sådana här fall, och tydligen också behärskar lagutskottet: att kyrkan bör åtnjuta den rörelsefrihet, som hon önskar, så långt det är möjligt. Det är enligt min mening bara ett fel med denna tankegång: den sätter likhetstecken mellan kyrkan och vad jag skulle vilja kalla kyrkans generalstab, eller mellan kyrkan och kyrkomötet, men detta är icke kyrkan. Det finnes mer än två tusen präster inom svenska kyrkan och bland dem ett avsevärt antal, som icke ha röst vare sig i allmänna svenska prästföreningen eller i kyrkomötet och ännu mindre i »generalstaben», och det finnes hundratusentals lekmän, som verkligen icke heller hava det.

Den föreliggande motionen är egentligen, rätt sedd, ganska reaktionär. Den betecknar icke något attentat mot den svenska kyrkans uråldriga och värdefulla gudstjänstformer, den vill i fråga om högmässan tvärtom slå vakt om denna gamla gudstjänstform, vars höga värde den är angelägen att framhålla, och den vill rädda över denna form åt framtida generationer, innan slentrianens klumpiga hand kramat livets sista röda bloddroppe ur den, eller samma reformnit, som velat begåva oss med en bättre psalmbok genom att kriarätta Johan Olof Wallin och redan begåvat oss med en kyrkobibel, ur vars klassiska ordförråd dess kärva must rövats, innan samma reformnit hunnit plocka pärla efter pärla även ur detta kyrkans ädla smycke. Det är vår övertygelse, att det av både präster och församlingar allt starkare kända behovet av en smula mer växlande former för kyrkans gudstjänstordning icke tillgodoses genom klåfingrad modernisering av gamla gudstjänstformer, i detta fall högmässans ärevärdiga form, utan genom utbyte av nödigt antal högmässor mot andra former av gudstjänst och -förkunelse, företrädesvis enklare former inom eller utom kyrkorummet. Emellertid har allmänna svenska prästföreningens sekreterare skrivit i Sv. Kyrkotidning, i anledning av denna motion, bland annat följande: »Tidens uppgift är att gjuta nytt friskt andeliv i den ärvda, folkpsykologiskt och religiöst såväl som traditionellt givna gudstjänsten. Nya former skapa icke nytt liv. Det kommer genom en djupare tillägnelse av andelivet från ovan.» Detta stämmer förträffligt med herr ärkebiskopens ord: »Huvudsaken är personlig andlighet hos prästerna». D. v. s. när nya former påyrkas, svarar man, att formerna intet betyda, och söker så rädda de gamla formerna, även de former och ordningar, som stå i vägen för livet. När man med dessa ord säger, att en av de främsta orsakerna till vad motionen kallar kyrkornas avfolkning är prästerna själva, så dristar jag för min del i all vördsamhet påstå, att detta tal icke är sant. Jag skulle kunna relatera åtskilliga fall och jag skall relatera ett, från ett visst stift, där det icke är sällsynt, att prästen begagnar predikstolen såsom det trygga och välkomna bakhållet för synnerligen obesvärade och hätska utfall mot i politiskt avseende olika tänkande, särskilt radikaler och socialister, ofta namngivna, men tempen fyllas ändå söndag efter söndag av andäktigt lyssnande skaror. Jag vet icke, om denna menighet alltid känner sig uppbyggd av dylika textutläggningar, men traditionen lever där kvar. Där har man, menar jag, men icke i prästernas personliga kapacitet förklaringen att kyrkor fyllas i sådana fall. Ja, jag tror, att det lika bra skulle kunna påstås, att understundom spelar det liten roll, om prästerna predika bra eller dåligt. En del rent yttre förhållanden

spela säkerligen in. En dålig präst i, låt oss säga, en fin stadskyrka med bekväma bänkar, behaglig värme, vacker musik och en kanske betald kör av yrkessångare på läktaren kan ha mer folk än den bästa präst i en torftig landskyrka med fem graders värme från en rökig kamin, en orgel, som är ett skrällande och pipande kuriosum från flydda tider, och bänkar, som tydligtvis äro gjorda framförallt i syfte att bevara de kyrkobesökande från varje frestelse att falla i sömn, vilket skulle vara detsamma som att falla under bänken.

Naturligtvis kan det icke falla mig in att påstå, att icke åtskilligt beror på prästens personliga kapacitet, men det synes mig vara en hård och orättvis dom över hundratals duktiga och redliga präster i detta land att med sådant tal lägga skulden för kyrkornas avfolkning på dem. Så enkel är icke saken; det går lika litet att kvalificera våra präster som att mäta vårt folks i skilda bygder kyrklighet och religiositet efter antalet kyrkobesökare. Det går däremot att med sådant tal, som höres även från ledande kyrkligt håll, lägga sten på många prästers förut tunga börda och öka klyftan mellan svensk kyrka och svenskt folk. Jag känner en präst, som brann av ungdomlig nitälskan att som kyrkans tjänare bli till hjälp och glädje för så många som möjligt av sina medmänniskor. Han gick ut till folket, han bar fram det goda budskapet i bönhus, goodtemplarhus, folkets hus och över huvud var tillfälle gavs. Muhammed gick till berget, men berget kom aldrig till Muhammed. *Kyrkan förblev tom.*

Här citerades för någon tid sedan en diktares ord: »Det är skönare lyss till en sträng som brast, än att aldrig spänna en båge.» I detta sammanhang skulle jag vilja säga: En båge, som hålles för länge spänd, brister till slut, och en brusten båge må vara en skön symbol, men den är ett dåligt verktyg.

Men herrarna skola få belägg för riktigheten i motionens påstående angående de tomma kyrkorna. Jag har försökt få tag i våra biskopars senaste ämbetsberättelser, men med dålig framgång. Dels har jag inte lyckats att alltid få de senaste berättelserna, och dels har jag inte lyckats få berättelser från alla stift. Jag tror dock, att de jag har äro belysande nog. Dessa biskopliga ämbetsberättelser, ur vilka jag skall anföra några mycket korta utdrag, bygga i huvudsak på ingående redogörelser från församlingarnas kyrkoherdar.

Från *Kalmar stift* har jag icke lyckats få någon senare berättelse än för 1909! Där heter det på tal om de söndagliga gudstjänsterna: »Vi kunna icke numera glädja oss åt ett mangrant bevisande av den allmänna gudstjänst, som firas i våra församlingar.» Från 29 församlingar rapporteras flitig och ordentlig kyrkogång, från 22 någorlunda god och även detta endast vid de större högtiderna och på böndagar. Om 15 församlingar heter det: »De kyrkobesökande utgöra en minoritet, och församlingens invånare kunna åtminstone icke sägas iakttaga flitig och ordentlig kyrkogång. Särskilt klagas från många håll däröver, att ungdomen och även äldre manspersoner av likgiltighet avhålla sig från gudstjänsten.»

Karlstads stift 1911 (biskop Eklund): »Såsom är att vänta av vad som sagts om den allmänna situationen, äro gudstjänstbesöken, om man ser på landsförsamlingarna och tänker på de vanliga söndagarna, i ett stort antal församlingar ringa. — Tänka vi på gudstjänstbesöken, är det emellertid att nämna, hur nästan överallt, även i Värmland, våra kyrkor fortfarande äro de platser, där vårt folk firar sina högtider, framför allt de gamla kyrkliga högtiderna, jul, påsk och pingst. Vid sådana och vid särskilda tillfällen kan, såsom det säges från en annars okyrklig Älvdalsförsamling, den väldiga kyrkan bliva fullsatt. Då jag talat om en del av stiftet såsom ännu bevarande den gamla seden av flitig kyrkogång, så må dock sägas, att även där gäller det att vara på sin vakt. Ty även där förefaller det, som om besöken minskades.»

Nu bör ju rättvisligen till detta uttalande erinras om, att detta stift väl får anses vara ett av våra »okyrkligaste.»

Ang. ändrade bestämmelser om kyrkans offentliga gudstjänster.
(Forts.)

Ang. ändrade
bestämmelser
om kyrkans
offentliga
gudstjänster.
(Forts.)

Strängnäs stift 1917 (biskop Ullman): »Nu liksom förut är det en genomgående iakttagelse, att andaktstunderna uti församlingarnas skolhus i allmänhet äro jämförelsevis ganska talrikt besökta, medan däremot själva kyrkorummen i ytterst ringa grad äro det. Vid de stora högtidsdagarnas högmässa samt vid ungdomens konfirmation och första nattvardsgång synes emellertid den kristna folkseden ännu i någon mån inom flertalet församlingar vara en samlande makt. Oavsett nu nämnda undantag lyder prästerskapets omdöme med beklämmande samstämmighet så, att deltagandet i gudstjänsten är 'otillfredsställande', 'ringa', 'fåtaligt', t. o. m. 'ytterst beklagligt ringa'. I landsförsamlingarna utgör de närvarandes antal i genomsnitt ett och annat tiotal, ofta icke ens detta.» —

Lunds stift 1919 (biskop Billing, den äldre): »I det stora hela giva de avgivna svaren intrycket, att sedan sista prästmötet varken förbättring eller försämring inträtt i fråga om församlingsbornas deltagande i de söndagliga gudstjänsterna. Ganska allmän är dock uppgiften, att deltagandet i nattvardsfirning har avtagit. Vid världskrigets utbrott tycktes det, som om ett uppvaknande i religiöst och sedligt avseende höll på att ske. Men snart försvunno de ljusa förhoppningarna. — — — Snarare finns skäl till klagan över ett starkare förslavande under jordisk ävlan och strävan. Från alla församlingar vitsordas nog, att där finns en församling kärna, några flere eller färre, som aldrig saknas vid församlingsgudstjänsterna, men om andra heter det, att de komma dit endast vid större högtider och somliga aldrig. — Detta beklagansvärda gäller om hela kretsar av församlingsmedlemmar. Oftast nämnes den s. k. arbetarklassen men ej heller sällan vad man väl skulle kunna kalla den manliga medelklassen.»

Härnösands stift 1919 (biskop Lönegren): »Församlingsgudstjänsterna och deltagandet i dem äro ju att anse som den relativt tydligaste exponenten av det liv, som lever inom församlingen. Det kan då icke annat än väcka nedslagenhet och bekymmer, när från ett stort antal församlingar klagan höres över ett lamt och allt annat än tillfredsställande deltagande i gudstjänstlivet. Även i församlingar, där den kyrkliga seden i det längsta haft en förunderligt stark makt, synes tidsandan, särskilt bland de unga, bliva denna sed övermäktig. Klen är den trösten, som en och annan pastor tillgripit: det är ej bättre ställt i grannförsamlingarna. — Nästan undantagsvis vitsordas den stora anslutning, som vinnes vid prediko- och bönestunder ute i församlingarna. Det livliga intresse, som visats vespergudstjänster och andra dylika musikaliskt rikare andaktsstunder, böra vi tillvarata.»

Visby stift 1922: »Kyrksamheten på Gotland har varit i avtagande under de sista nio åren. Om man anser kyrksamheten dålig, där kyrkobesökandes antal är mindre än 6 procent av bruttofolk mängden, medelmåttig, där procentsiffran är 6—12, tämligen god, där den är mellan 12 och 18, samt god, där procenten är större, skulle kyrksamheten vara dålig i 25 församlingar, medelmåttig i 49, tämligen god i 15 och god i 2. — Vid de stora högtiderna äro gudstjänsterna nästan i alla stiftets kyrkor talrikt besökta.»

Slutligen *Göteborgs stift* 1921, vårt »kyrkligaste» stift (biskop Rodhe): »I stort sett fruktar jag, att man icke kan komma ifrån det omdöme, att den gångna perioden betecknar åtminstone i någon mån ett tillbakagående i fråga om de stycken, det här framför allt gäller. Vad som betingar detta omdöme, det är huvudsakligen det som berättas om ungdomens förhållande till de kyrkliga anstalterna och till de sedliga kraven. Att inom den äldre generationen intresset för kyrkan och särskilt för församlingsgudstjänsterna varit och fortfarande är ganska stort, därom vittnar det ojämförligt största antalet ämbetsberättelser. Endast i ett mindre antal pastorat är att anteckna ett mera påtagligt avtagande av gudstjänstbesöken, ett avtagande, som varit att anteckna särskilt i fråga om männen. Och med tack till Gud är att erkänna, att inom många av våra församlingar tro vi oss kunna spåra en fast kärna av verkligt fromma kristna.

— — — Men var är ungdomen, när menigheten är samlad att fira den sköna Herrens gudstjänst? Ja, i en del församlingar är den ännu ganska talrikt representerad, särskilt den kvinnliga delen. Men i andra — och de utgöra ett stort antal — synes den icke mycket till.»

»Nåväl» — frågar biskopen — »huru skola de kunna hjälpas och räddas, dessa alla, både äldre och yngre? Hur skola vi kunna nå allt flera med ordets förkunnande, hur skola vi kunna samla allt flera under våra predikstolar? Ändren eder predikometod, manar man oss från den moderna teologiens läger, inrätten eder förkunnelse så, att den mera överensstämmer med tidens smakriktning, mera tager hänsyn till de andliga rörelser, som gå genom vår tid, mera tager hänsyn tili det nu levande släktets högre kulturståndpunkt — låten de etiska sanningarna träda mera fram i förgrunden, låten icke predikan kretsa sig kring de gamla, som centrala ansedda dogmerna, vilka den nyare vetenskapen förvisat från deras centrala plats. Må Gud bevara oss för att låta en sådan visdom imponera på oss eller att i vår förkunnelse följa sådana regler!»

I en av de kyrkliga tidningar, som behandlat denna sak, framslungas det franka påståendet, att motionens teckning av läget är för mörkt. Påståendet vittnar mer om den unge författarens goda humör och säkert oförfalskade optimism än någon djupare kännedom om läget.

Jag skulle till dessa utdrag ur biskoparnas ämbetsberättelser kunna lägga personlig kännedom om ett stift, ur vars ärkebiskopliga ämbetsberättelse av år 1915 jag inte lyckats få någon klar bild av situationen. Jag skulle tro, att de tre landskap, som *ärkestiftet* innesluter, gott kunna i det stora hela betecknas med svart färg i fråga om kyrksamhet, såvitt den skall utläsas ur antalet söndagliga högmässobesökare; naturligtvis Uppsala undantaget och egendomligt nog en hälsingesocken — Järvsö, där de söndagliga kyrkobesökarna fortfarande lära kunna räknas i flera hundratal.

Lägets tendens är i stort sett påtaglig och klar — kyrkans avfolkning i fråga om gudstjänstbesök är inte en tom eller illvillig fras, utan ett enkelt faktum. Att här kräva kyrkans anpassning efter lägets krav är måhända lätt tilltro kyrkan mer än den är mäktig. Men kravet är ofrånkomligt i alla fall. Det förefaller dock — jag höll på att säga en lekman — som ett tämligen ofarligt experiment ur rent kyrklig synpunkt att göra ett försök till anpassning. Motionen avser inte att tvinga på vare sig en präst eller en församling en ordning, som man inte vill veta av — endast frihet för vederbörande församlings kyrkoherde att, där förhållanden kunna påkalla det, efter i behörig ordning — således av vederbörande domkapitel — fastställd plan lägga det kyrkliga arbetets huvudformer så, att de kunna sägas svara mot vad förhållandena fordra. Och jag tillåter mig därtill påpeka: saken skall utredas, och kyrkomötet skall höras. Varje fara för någon katastrof är således fullständigt utesluten.

Jag tillåter mig också påpeka, att det inte är fråga om att göra det bekvämt för bekväma präster. Om och i den mån sådana finnas, ha de i denna motion intet att hämta. Tvärtom skulle prästernas arbetskraft komma att i mycket högre grad än hittills är möjligt kunna utnyttjas.

För övrigt, om de kristna sanningarna över huvud anses vara det salt i förruttelsen, som behöves — nog är det väl lämpligt att tillse, att saltet och det som skall saltas föras ihop. Jag hörde en gång vid ett stort kyrkligt möte, där det naturligtvis diskuterades, hur man skulle få folket till kyrkan, en gammal präst säga ungefär följande, som tydligtvis var avsett att räckas kollegerna som tröstgrund, och som gjorde ett gripande intryck: »När jag står för altaret och ser ut över den nästan tomma kyrkan, ser jag för mitt inre öga, hur de tomma bänkarna fyllas av alla dem som i tider som flytt böjt knä i detta tempel — och då slår jag ned misströstans och hopplöshetens anda, som vill fresta mig att ge allt förlorat.»

Ang. ändrade bestämmelser om kyrkans offentliga gudstjänster.

(Forts.)

Ang. ändrade
bestämmelser
om kyrkans
offentliga
gudstjänster.
(Forts.)

Ja, detta är sublimt. Samma, man kan väl säga, rörande tro på att det lönar sig, trots allt, att fortsätta och arbeta kommer till uttryck vid snart sagt varje betydelsefullare tillfälle, när präster sammankomma för dryftande av kyrkliga angelägenheter. Jag skall citera endast några rader ur ett par predikningar vid ett prästmöte i Strängnäs stift 1917; jag tar således ett par exempel på måfå. »Det gäller», sade den ene predikanten, »för oss att med förståelse av vad som rör sig i tiden i kärlek söka insamla för Guds rike, att stödja det vacklande, att möta dem som äro stadda på vägen till Guds rike.» Och märk vidare: »I alla samhällsklasser finnes det alltid några själar, som längta efter något bättre — sökande andar.» Ur en annan predikan vid samma prästmöte: »Hur vilja icke pessimismen och bitterhet taga överhand i sinnet? Det gäller att icke låta sig gripas fången av hopplösheten och bitterhetens anda och giva allt förlorat. Det gäller att bevara tron och hoppet. — Det gives förvisso möjligheter, om de ock till äventyrs i förhandenvarande läge undandraga sig vår blick. — Det höves oss därför att ej misströsta. Det lilla, det som i och för sig ser hopplöst och smått ut, skall ses i sammanhang med det stora och hela. Den ensamme prästen i sitt dagliga kall frestas lätt att glömma det stora sammanhang, vari hans gärning består.»

Skulle det vara farligt att ge sådana människor en smula rörelsefrihet?

Den sega förtröstan, som talar i dessa och liknande bekännelser från vår kyrkas präster — jag talar företrädesvis om landsbygdens präster — synes värd namnet sublim. Men nog måste man välja ett annat ord — det ligger kanske inte så många steg därifrån — om man vill karakterisera den sommarljusa tro, som föimemar, att få vi bara bättre präster här i landet, så återtar svenska folket en avlagd vana att gå i kyrkan varje söndagsförmiddag. Motionärerna hysa ingen övertro på riters och formers förmåga att frälsa själarna. Det är så sant som sagt att problemet ligger åtskilligt djupare. Men vi våga göra gällande med all styrka, att *former kunna vara i vägen* och att den i och för sig värdefullaste och vackraste form är till skada, om den hindrar livets friska och normala gång. Redan för Luther var »ordet» huvudsaken, det vill säga det kristna evangeliets sanningssinnehall och dess ingång till själarna. Däremot var det icke av nöden att allestädes iakttaga samma kyrkoseder och ceremonier. Luther var även folkpsykolog, vilket tydligtvis inte alltid kan sägas om dem, som kalla sig efter hans namn. Nog förefaller det vara mera t. o. m. i Luthers anda att låta en smula individualisering av gudstjänstformerna komma till synes med hänsyn till skilda orters och församlingars kynnen och behov. Varför skall gudstjänstlivet schabloniseras? Varför envisas att göra gällande, att den form för gudstjänstlivet, som höves till exempel i Uppsala domkyrka har samma värde i Hälsinglands eller Härjedalens enkla synagogor? Varför vägra att medge, att en form, som passar ett genuint industrisamhälle med en andligt vaknande eller vaken arbetarklass skall oföränderligt vara densamma som i — låt oss säga — ett bohuslänskt fiskarläger eller en schartauans bondebygd? Om huvudsaken, om det viktigaste av allt är att låta det kristna evangeliets ord nå fram till människorna, varför tvinga våra präster att förbli ropandes röster i tomma kyrkors ödemarker, medan det folk de skola tjäna där utanför fortsätter att leva sitt religiösa eller irreligiösa liv, som om kyrkan inte funnes?

Nu säger någon: vad hindrar prästen att redan nu gå ut till folket i sin församling och möta det på dess egen mark? Ja, det gör — på olika sätt — alldeles visst flertalet präster. Men det är lika visst, att där den kyrkliga traditionen är bruten må prästen vara till och med sin församlings allt i allo — på söndagen är han ensam eller i det närmaste ensam i sin kyrka. Det går an att säga: i den mån prästen är en redlig kristen utan pjunk och maner, blir han ju dock genom t. ex. det personliga umgänget med människorna i tillfälle att verka

för sin sak, d. v. s. för kyrkans och kristendomens. Utan tvivel, men det har ju inte någonting med frågan om gudstjänstformerna att skaffa.

I ett av svenska kyrkans tidningsorgan skriver en pastor, bland annat, följande:

»Det är ändock uppenbart, att de söndagliga högmässorna redan med nuvarande deltagareantal göra en väldig gärning till främjande av kyrkans viktigaste uppgift: att bjuda människor näring för själen. Även den fåtaligt besökta gudstjänsten kan fylla denna uppgift. Det är ju för mången präst hjälpen mot missmod, att han får tro därpå! Redan det, som nu nämnts, väcker icke allenast betänkligheter utan avgjort motstånd mot tanken att, på sätt motionen föreslagit, i fråga om högmässogudstjänsterna försvaga kyrkans gärning.»

»Därtill kommer, att det regelbundna arbetet från kyrkans sida genom de ordinarie gudstjänsterna innebär en oerhörd styrka. Församlingsborna skola veta, att på ett visst bestämt klockslag firas i församlingens kyrka gudstjänst. I samband med sammanslagning av församlingar med ty åtföljande duplikation har gång på gång framhållits det menliga i att i samma kyrka ej gudstjänst varje söndag firas på samma tid. Och erfarenheten visar, att just denna oregelbundenhet har en fruktansvärd förmåga att 'avfolka' gudstjänsten. Liksom det också är en inom det så kallade frivilliga arbetet inom församlingen mycket angelägen grundsats att minnas: regelbundenhet så långt som möjligt!»

Författaren måste leva i en värld, där det varken ges tidningar eller telefon eller präster, som veta, hur en sak göres bekant. För dessa få, som regelbundet infinna sig i kyrkan vid högmässan, är ju i alla fall varje risk utesluten att inte få reda på kommande söndags kyrkliga program. Men det är nu och här som alltid tyvärr: det är ett privilegierat fåtals intressen, som till varje pris skola värnas. Av hänsyn till detta fåtal — i de biskopliga ämbetsberättelserna kallat »den fromma församlingkärnan» — skall prästens förkunnelse avpassas så, att inte den enfaldiga tron stötes för huvudet. Av hänsyn till samma fåtal skall prästen bindas genom former, som stänga honom ute från kontakten med det stora flertalet människor i församlingen.

Motionen har för övrigt inte föreslagit eller förordat en oreglerad frihet utan tvärtom arbete och gudstjänster efter i behörig ordning fastställd plan.

Jag skall nu strax vara färdig. Jag ber om ursäkt för att jag håller på så länge, men jag besvarar ju inte protokollet så ofta, så att jag hoppas, att kamraren är välvillig. Jag kan i alla fall inte motstå frestelsen att citera några rader ur en artikel i Svensk kyrkotidning, undertecknad »Landskomminister med duplikationsskyldighet». Artikeln avhandlar denna motion. Jag skall be att få läsa endast några rader.

»Vanans makt förslöar fruktansvärt. Både präst och församling få erfara det. Inte minst den förre lider ofta därav, då han nu tvingas icke blott att söndagligen följa samma gudstjänststritual utan ej sällan två gånger varje söndag hålla 'högmässa'. Mången sådan präst längtar säkert efter att ibland — till exempel en söndag i månaden — få i sina församlingar utbyta högmässan, som ju måste hållas vid 2—3-tiden på eftermiddagen, på sätt ovannämnda motionärer tänkt sig. Det andliga livet i församlingarna skulle helt visst snarare stärkas än försvagas därigenom — trots 'högmässans' uteblivande den aftonen. Låt nu oss — från varandra tyvärr allt för mycket isolerade — 'landspräster' få en smula lättnad i vår gärning — den blir nog mödosam mången gång ändå! För 'stadsprästen' blir det oftast tillräcklig omväxling. Hur många — t. ex. — av de stockholmspräster, som redan uttalat sig *mot* motionen — förrätta väl högmässa i samma kyrka söndag efter söndag året om?»

En kyrkoherde skriver bland annat följande:

»Även om man icke kan gå lika långt som motionärerna angående botemed-

Ang. ändrade bestämmelser om kyrkans offentliga gudstjänster.
(Forts.)

Ang. ändrade
bestämmelser
om kyrkans
offentliga
gudstjänster.
(Forts.)

let, så att i regeln få högmässor bli fixa, torde de dock *vara på rätt spår*, då de önska en viss frihet! Jag tänker bland annat på våra annandagar å landet och därvid främst på annandag jul! Den dagen är av många skäl en 'död dag' med sin högmässa. Om den dagens gudstjänst finge utbytas mot en aftonguds-tjänst för barn och ungdom med ljusstrålande kyrka, sång och lämplig liturgi, hur annorlunda skulle ej den dagen bli firad i våra församlingar mot nu! Jag vet fall, då man tagit upp denna praxis, och då den gudstjänsten blivit lika livligt besökt som — julottan! Utan tvivel finns det även andra dagar, som nu på de flesta håll i landet också äro 'döda dagar' men som skulle få ett blomstrande liv, om motionärernas anvisningar följdes.»

Och så till sist några ord av biskop Ullman vid ett av de senaste kyrkomötena, — jag tror att det var 1915:

»Vid de stora högtiderna händer det under somliga år, att man får vara med om att under loppet av omkring halvannan vecka höra detta 'jag fattig, syndig människa' upprepas vid alla högmässor, dessa stundom tre dagar omedelbart efter varandra. Tänk, mina herrar, vilken tröttnande tautologi för dem, som regelbundet deltaga i alla dessa gudstjänster. Och vad medkänsla böra vi icke i detta stycke hysa med våra präster, som under nuvarande ganska ofta förekommande omständigheter, då prästerna ofta få sköta två tjänster på grund av prästbristen, söndag efter söndag, helgdag efter helgdag, år ut och år in, högtidligt och med ansträngd andaktskänsla hava att inför menigheten upprepa de föreskrivna heliga orden ej blott vid en utan två, ja till och med tre gudstjänster på en och samma dag.» Och biskopen tillägger följande: »Tiden är kanske ännu icke mogen för en renässans, en mera omfattande reform i vår kyrkas liturgiska liv och dess yttringar.»

Ja, det är möjligt, att tiden icke är mogen ens för en så anspråkslös och enkel och, som jag tycker, praktisk åtgärd som den motionen föreslår. Men jag tillåter mig i alla fall, herr talman, att yrka bifall till motionen.

Herr Åkerman: Herr talman! Den djupa motsättning, som den ärade motionären trott sig finna mellan de av honom framburna förslagen och utskottets hemställan, existerar nog icke, ty inom utskottet sagnades ingalunda intresse för de synpunkter, som motionären har framlagt. Men det var väl ändå helt naturligt, att vi icke ansågo oss böra ingå i någon realprövning av ärendet, då det redan föreligger två skrivelser i ämnet hos Kungl. Maj:t, och Kungl. Maj:t, enligt vad vi veta, redan beslutat förberedande åtgärder för verkställande av utredning i frågan. Nu är det visserligen sant, att motionen är något vidare än de framställningar, som föranlett de till Kungl. Maj:t redan avlätna skrivelserna. Men det är väl otvivelaktigt, att när Kungl. Maj:t nu företar denna utredning, kommer Kungl. Maj:t ingalunda att förbise de synpunkter, som motionären har framlagt. Det är ju Kungl. Maj:ts oavvisliga rätt att begagna även det uppslag, som finnes i motionen. Sådant har hänt mer än en gång. Därför menar jag, att motionären behöver icke alls känna sig missmodig över det utlåtande, som här föreligger och till vilket jag för min del ber att få hemställa om bifall.

Herr Klefbeck: Herr talman! Jag skall inte gräla med min gamle vän, utan ger från första början det varmaste erkännande åt det syfte, som ligger bakom hans motion. Jag tror, att vi i utskottet i allmänhet ha velat erkänna detta, och jag har i dag, när jag hört hans anförande, fått ytterligare belägg för att detta är en verklig hjärtesak för honom. Men vi ha tyckt oss finna, att han icke riktigt tänkt igenom sitt förslag. Det framgår delvis av motiveringen, och det framgår av den omständigheten, att motivering och kläm inte riktigt svara

mot varandra. Det yttrande han i dag hållit har ytterligare bestyrkt min upp- *Ang. ändrade bestämmelser om kyrkans offentliga gudstjänster.*

Han målade här en mycket mörk bild av läget inom svenska kyrkan för närvarande, och jag förstår, att han likaväl som jag och varje annan som älskar kyrkan känner detta mycket djupt. Men jag menar, att det återstår att bevisa både att den form, mot vilken han riktar sig, har varit i sådan grad hindrande för kyrkans bästa, som han vill göra gällande, och att blott en ändrad form skulle åstadkomma den önskade förnyelsen av kyrkan. Jag tror, att båda dessa saker äro obevisade. Vad själva den nuvarande formen beträffar, vågar jag på grund av egen erfarenhet såväl som andras vittnesbörd påstå, att den icke lägger hinder i vägen för den som vill samvetsgrant och ingående behandla snart sagt vilket som helst ämne, som allvarligt berör vårt folks liv i sedligt eller religiöst avseende, och behandla det så djupgående och med så klart förstående och vår tids verkliga behov, som man någonsin kan önska. Vad beträffar den senare frågan, nämligen i vad mån en ny form, såsom ett ersättande av högmässan med till exempel en ungdomsgudstjänst, skulle åstadkomma så storartade verkningar, kan jag icke värja mig för en viss klenro. Jag kan möjligen tänka mig detta under själva övergångsperioden. Ty när någonting som ännu är nytt tillkännagives, och tillkännagivandet som alltid åtföljes av en viss reklam för det nya, lystra människorna till, så att den nya gudstjänsten för tillfället blir mera besökt. Men då den nya formen blir sedvanlig, tvivlar jag på att den skall ha så stark inverkan i det önskade syftet, som den gamla formen har. Genom vad som hittills såsom stöd för motionen har anförts har det därför icke kunnat bibringas mig någon verklig tro på att den löser det förevarande stora spörsmålet.

Det har i alla fall, när jag mött ett så starkt intresse, bjudit mig emot att sätta mig helt till motspjärn, och jag hade därför tänkt mig, att vi skulle kunnat komma till enighet i utskottet för en något modifierad linje. Motionären själv var med ett litet tag, men sedan gick han tillbaka till sin motion. Jag hade tänkt mig, att man hade kunnat gå med på hans önskemål, så långt som kyrkomötet föreslog 1920. Då detta emellertid icke precis ligger inom motionens ram, kan jag tyvärr icke framställa något yrkande därom.

En sak skall jag kanske vidröra till sist. Motionären framhöll i sitt anförande, huru svårt det är för präster, som skola söndagligen duplicera, d. v. s. hålla högmässa två gånger i rad i två kyrkor. Om han inom utskottet framfört den synpunkten, är jag viss om att den skulle ha behjärtats. Jag förstår, att en sådan prästs ställning är fruktansvärt svår, och vi kunde kanske då ha kommit till en linje, som något mer tillgodosett motionärens intresse, exempelvis så att en präst, som måste duplicera, finge ökad frihet ifråga om den andra högmässan.

Då jag sålunda icke kan framställa något yrkande i den riktning, som jag skulle önska, får jag sluta på det snöpliga sättet att icke göra något yrkande alls.

Herr Norling: Herr greve och talman! Det är med verklig tillfredsställelse jag tror mig ha konstaterat, att näppeligen någon inom eller utom riksdagen lyckats upptäcka några avkristningstendenser i den här till behandling föreliggande motionen. Tvärtom erkännes det, inte minst inom kyrkligt intresserade kretsar och av framskjutna representanter för det kyrkliga församlingslivet, att motionärernas syfte helt säkert varit gott och berömvärd. På något håll har jag visserligen funnit uttrycket »kyrklig avrustning» använt, när man velat karakterisera motionens tendens, men jag skulle knappast vilja förmoda, att dessa slagord tillfredsställer någon större skara bland dem som äro mot-

Ang. ändrade
bestämmelser
om kyrkans
offentliga
gudstjänster.

stående till de i motionen förordade reformerna, ty avrustning är ju inte alldeles liktydigt med strävandet att ersätta en gammal, opraktisk och i vissa situationer hindersam rustning med en ny, mera tidsenlig och praktiskt användbar sådan.

(Forts.)

Huruvida utskottet delar eller icke delar den av många lekmän och präster offentligen uttalade uppfattningen, att någonting bör göras mot den kyrkliga slentrian, som anses ha fått alltför stort svängrum inom den svenska folkkyrkan, därom vågar jag inte uttala mig, ty utskottsutlåtandet lämnar inga säkra hållpunkter för ett omdöme med avseende på den saken. Nu har visserligen herr Åkerman nyss betonat, att utskottet har varit livligt intresserat för de i motionen berörda förhållandena, men om så är händelsen, vågar jag påstå, att något bevis för detta icke framträder i utlåtandet. Utskottet nöjer sig med att redogöra för en del tidigare strävanden, vilka delvis gått i samma riktning som de av herr Sandegård och mig påyrkade reformerna. Av denna historiska överblick inhämtar man bland annat, att det egentligen är tvenne kyrkomötesinitiativ på gudstjänstlivets område, som för närvarande utgöra föremål för övervägande på vederbörligt håll. I ena fallet gäller det frågan om en särskild liturgi, ägnad att användas, när en högmässogudstjänst anordnas som barn- och ungdomsgudstjänst. I det andra fallet är det fråga om laglig möjlighet att emellanåt anordna högmässogudstjänst å annan plats i församlingen än i församlingskyrkan.

Utskottet anser nu, att då sålunda vissa frågor om ändrade bestämmelser rörande högmässan redan utgöra föremål för en av Kungl. Maj:t anbefalld utredning, finns det ingen anledning för riksdagen att taga initiativ till ytterligare utredning. Detta argument är ju gammalt och välbekant från otaliga utskottsbetänkanden, men jag skulle vilja påstå, att det i detta fall har använts en smula oförsiktigt, eftersom de redan pågående utredningarna icke alls beröra den fråga, som av herr Sandegård och mig ställts under debatt. Med ett något mera utpräglat sinne för det logiska sammanhang, som bör känneteckna förhållandet mellan premisser och slutsatser, har en aktad reservant inom utskottet, herr af Ekenstam, uttryckligen erkänt, att de av utskottet åberopade utredningarna icke i och för sig kunna anses »utgöra hinder för en utredning av den vidare omfattning, vartill motionärerna syfta». Reservanten ingår i stället på ett resonemang om högmässogudstjänsternas av ingen bestridda betydelse som källa till uppbyggelse för stora delar av vårt folk, och han kommer efter sin lilla utflykt in på detta område välbehållen fram till samma slutsats som utskottets majoritet. Eftersom herr Sandegård har den huvudsakliga heder av motionens formulering, kan det inte betraktas som någon olämplig självförhåvelse, ifall jag säger, att omdömena om högmässogudstjänsternas stora betydelse som andakts- och stämmingskälla formulerats mycket vackrare i motionen än i reservationen. Som emellertid reservanten säkerligen lagt märke till, är det ju dock inte fråga om att avskaffa högmässogudstjänsterna; vi ha tvärtom velat bevara de religiösa och kulturella värden, som representeras av denna gudstjänstform genom att kraftigare understryka högmässans högtidliga karaktär. Men nu är det mycket riktigt så, som reservanten i förbigående medger, nämligen att endast en del, låt vara »en icke ringa del», av vårt folk hämtar uppbyggelse ur den källa, som benämnes högmässogudstjänst, och om man vågar utgå ifrån att kyrkan har ett budskap att frambära även till de övriga delarna av folket, kan det ju inte betraktas som olämpligt att utnyttja jämväl andra vägar till målet än de som betingas av en låt vara ärevärdig och för visso mycket värdefull tradition. Det syfte vi önskat vinna genom vår motion har just varit att öppna dessa av en nyare tids förhållanden betingade nya vägar och därigenom bereda kyrkan tillfälle att mera allsidigt fylla sin uppgift i nutiden. Skillnaden emellan vår och reservantens uppfattning synes egentligen

bottna i olikartade meningar om vad Muhammed bör göra, när berget icke vill gå till Muhammed.

Jag har redan haft anledning att anmärka, att utskottet i sin argumentering omsorgsfullt undviker att ge tillkänna någon egen uppfattning om våra reformkravs berättigande. Det finnes ingenting gripbart och påtagligt i denna argumentering, bortsett ifrån den i och för sig föga effektfulla hänvisningen till pågående utredningar, och man får snarast den uppfattningen, att utskottet ansett sig kallat att gentemot motionärernas något för anspråksfulla Peer Gynt-fasoner representera den makt, mot vilken ingen får kämpa, emedan den pretenderar på att vinna allting med lämpor. Fullkomligt ofrivilligt råkar dock det passiva motståndet i ett avseende ådagalägga aktiva tendenser, nämligen när utskottet antyder, att motionen berör ett område, där riksdagen bör undvika att taga initiativ, enär initiativrätten snarare tillkommer kyrkomötet. För min del vill jag ogärna låta en sådan uppfattning om riksdagens och kyrkomötets befogenheter i förhållande till varandra stå alldeles oemotsagd, och detta i synnerhet som den förefaller mig ha ett mycket svagt historiskt underlag. Går man tillbaka till rikets ständers protokoll från de tider, då frågan om inrättandet av kyrkomötesinstitutionen aktualiserades och löstes, skall man finna, att regeringen och ständerna på den tiden voro synnerligen angelägna om att ge en mycket snäv begränsning åt kyrkomötets befogenheter. Redan i den första motionen i frågan, väckt av herr August von Hartmannsdorff vid riksdagen 1853—1854, förutsattes det, att kyrkomötets befogenheter skulle bli av enbart konsultativ natur, och när frågan sedermera löstes i anslutning till en kungl. proposition vid 1862—1863 års riksdag, vidhölls denna uppfattning, vilket framgår såväl av riksdagsskrivelsen i ämnet som av den formulering § 9 i kyrkomötesförordningen erhöi. Det betonas med stor skärpa, att kyrkomötet avsetts som »en blott rådgivande församling», »en konsultativ röst», och detta även i frågor som rörde kyrkans liturgi och läroböcker.

Det förtjänar påpekas, att den förste motionären motiverade sitt yrkande så gott som enbart genom en hänvisning till samhällsnyttan. För honom var kyrkan helt enkelt ett instrument till samhällsnyttans främjande. Han hade iakttagit, att bristen på en kyrklig representation förorsakade, att »kyrkan blev stillastående och den stora mängden ligkiltig för hennes angelägenheter, var emot de gudaktiga blevo häftiga och våldsamma, anseende sina heligaste anspråk lämnade därhän och förty även böjda för statskyrkans upplösning». Motionären ansåg emellertid, att religionen borde vara »samhällets innersta band», och därför kunde »religionsfriheten lika litet fördragas som meningsstrider inom den protestantiska bekännelsen». Från dessa utgångspunkter var det, som August von Hartmannsdorff kom fram till sitt förslag om inrättandet av ett kyrkomöte.

Ett annat icke mindre intressant vittnesbörd om arten av den ställning man på denna tid önskade tillmäta kyrkomötet finner man i ett uttalande av en ledamot av högsta domstolen, justitierådet Carleson, vilken framställde anmärkning mot den av Kungl. Maj:t föreslagna bestämmelsen, att kyrkomötet skulle periodvis sammanträda, ävensom mot medlemmarnas motionsrätt. Den betydelse, som härigenom skulle tillkomma kyrkomötet, låter, sade han, »svårigen förena sig med närvarande författning, som åt rikets ständer uppdragit en kyrkorepresentations funktioner». Att vid sidan av denna ställa en ny institution, »med mindre makt men större anspråk», fann han föga välbetänkt. Regeringen fann det emellertid önskvärt att ge kyrkomötet en viss initiativrätt, och till denna mening anslöto sig ständerna om än med påtaglig tvekan. Men fullkomligt oomtvistligt får det anses vara, att ingen på den tiden lyckades vinna gehör för den uppfattningen, att den lagstiftande församlingens initiativrätt i kyrkliga frågor borde reduceras som följd av kyrkomötets inrättande. Det är först se-

*Any. ändrade
bestämmelser
om kyrkans
offentliga
gudstjänster.
(Forts.)*

*Ang. ändrade
bestämmelser
om kyrkans
offentliga
gudstjänster.*

(Forts.)

nare, som man på en del håll börjat betrakta det som ett etiketsbrott att i riksdagen upptaga spörsmål av denna art till prövning. Det kan emellertid icke betecknas som nödvändigt, att riksdagen själv i alldeles oträngt mål ansluter sig till denna uppfattning, allra helst som det inte lär kunna bestridas, att riksdagen är minst lika kapabel som kyrkomötet att återspegla och representera de önskemål och stämningar, som göra sig förnimbara hos det svenska kyrkofolket.

Då jag sålunda inte kan dela utskottets uppfattning om vem det är som rätteligen bör taga initiativ i frågor av denna art och då jag vidare finner det ostridigt, att tidsförhållandena påkalla åtgärder i motionens syfte, anhåller jag, herr talman, att få yrka bifall till herr Sandegårds reservation.

Herr Rosén: Herr talman! Då de förslag, som under årens lopp framlagts inom kyrkomötet och riksdagen, såvitt jag kan finna icke alls eller mycket litet tagit sikte på förhållandena i de stora socknarna i landets nordligaste delar, hemställer jag att få taga kammarens tid i uppmärksamhet ett par tre minuter för några ord om denna sak.

Jag har vid ett par tillfällen varit närvarande vid högmässogudstjänster i en fjällsocken och kan därför berätta något om förhållandena i dessa avseenden. Socknen är till arealen åtskilligt större än Gotlands län men har bara en kyrka, medan Gotlands län har över 90 kyrkor. Denna fjällsocken har omkring 1,800 invånare, som äro spridda i byar långt från kyrkbyn. På kyrkplatsen bo blott ett fyrtiotal personer. Över 1,700 äro således spridda långt därifrån. Högmässogudstjänst hålles i kyrkan i vanlig ordning alla sön- och helgdagar. Vid det ena tillfället, då jag besökte gudstjänsten, var antalet åhörare sju, men det uppgavs, att det i regel knappast är så stort, och ofta är det två eller tre. Men den andra gången, då jag deltog i gudstjänsten, var kyrkan fylld till sista plats. Det var åtminstone 700 personer där. Det är endast två gånger om året, nämligen vid firandet av de båda stora helgerna, som gudstjänsterna äro talrikt besökta. Vid andra tillfällen kan folk icke komma till kyrkplatsen, därför att man har två, fyra, sex, åtta, tio, ja till och med över tio mil dit och saknar vägar. Hela socknen har en enda vägstup på fyra mil. Det är sålunda icke bristande intresse, som gör, att befolkningen där icke kommer till kyrkan och att denna alltså under nästan hela året får stå tom. Men det har inträffat, att anslutningen vid en sommarhelg varit så stor, att gudstjänsten har måst hållas ute under bar himmel. Folket hade icke rymts i kyrkan.

Nu tycker jag för min del, att det är meningslöst, att man i sådana församlingar skall hålla högmässogudstjänst varje sön- och helgdag hela året. Jag kan icke förstå, att statskyrkans anseende vinner något på detta. Förnuftigare vore enligt min mening, att det hölles exempelvis en högmässa i månaden i församlingens kyrka och att prästen två à tre gånger i månaden besökte byarna i församlingen och hölle gudstjänst i en eller annan gård; skolhus finns ju i regel icke. Ur kostnadssynpunkt tror jag, att en sådan anordning icke skulle ställa sig dyrare än den nuvarande, ty det kostar ju åtskilligt att värma upp den stora kyrkan varje sön- och helgdag, för att inte de två, tre, fyra, fem åhörarna skola behöva frysa för mycket. Jag tror, att det bleve billigare att betala skjutskostnad för prästen än att värma upp kyrkan så ofta till ingen nytta. De fyrtio människor, som bo på kyrkplatsen, åtnjuta sålunda en rent av — jag skulle nästan vilja säga för omsorgsfull själavård, medan man lämnar de mer än 1,700 invånare, som icke kunna komma till kyrkan, alldeles åt sitt öde. Jag är övertygad om att besök i byarna av prästen en eller annan gång om året skulle bli mycket högt uppskattade och att sådana gudstjänster skulle samla rätt mycket folk.

Nu har herr Åkerman uttalat, att riksdagen ju icke kan skriva i denna

fråga nu igen, då Kungl. Maj:t förut har ett par skrivelser under övervägande. Ja, jag har observerat i handlingarna, att dessa skrivelser äro av år 1920 och att Kungl. Maj:t först år 1923 haft tid att taga den ena skrivelsen under övervägande, medan den andra fortfarande ligger där utan att någon åtgärd vidtagits. Jag tycker, att denna omständighet gör det nödvändigt, att man fortsätter att skriva till Kungl. Maj:t, för att Kungl. Maj:t skall få klart för sig, att riksdagen icke har glömt av att något behöver göras.

Jag hemställer, herr talman, om bifall till motionen.

Herr Larson, Edward: Herr greve och talman! Jag blev uppkallad av ett yttrande av herr Norling, som sade, att utskottet skulle ha uttalat sig för, att initiativrätten i frågor som denna borde ligga hos kyrkomötet. Något sådant uttalande har utskottet icke gjort, vilket tydligt framgår av utlåtandet. Men där åberopas, att det pågår en utredning på kyrkomötets initiativ, vilket ju är en helt annan sak. Utskottet diskuterade just denna fråga ganska ingående och var fullkomligt enigt om, att riksdagen icke borde överlämna initiativrätten i någon fråga till kyrkomötet. Det är alltså en fullkomlig missuppfattning av herr Norling, då han tycks tro, att vi tänkt oss, att kyrkomötet skulle vara den församling, som här bör hava initiativrätten.

För min del får jag säga, att jag sympatiserar med motionens syfte. Jag anser nämligen icke, att det är bra som det är, då kyrkan mer och mer avfolkas. Det måste naturligtvis finnas någon orsak härtill, och kan man genom någon utredning få klarhet om vari detta fel består, skulle jag hälsa detta med glädje. Men det kan icke vara lämpligt, att riksdagen skriver i denna fråga, då två skrivelser redan äro avlätna.

Jag ber alltså, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Boberg: Det har framgått under diskussionen, att en viss del av kammarens ledamöter inte har så särdeles stort intresse för denna och liknande frågor, och det är inte så underligt, ty riksdagen är ju icke rätt forum för behandling av kristliga och kyrkliga frågor, vilka mera höra kyrkomötet till. Å andra sidan äro statens liv och kyrkans så förbundna med varandra, att det otvivelaktigt åligger riksdagens ledamöter att med uppmärksamhet följa de frågor, som röra kyrkans gudstjänst och liv. Jag har med stort intresse både läst motionen och hört det föredrag, som den ärade motionären höll här i kammaren. Jag tror, att han har rätt i många punkter; men jag tror, å andra sidan, att han ser det alltför mörkt och att det nog i det stora hela står bättre till, än vad han föreställer sig.

Man måste, då det gäller kyrkliga frågor, besinna och betona, att prästen spelar en stor roll i kyrkans liv och kyrkans gudstjänst. Det beror mycket på hurudan han är. Jag läste nyss en biografi över den avlidne rektor Kerfstedt i Uppsala. Som ung blev han beordrad till en församling i Jämtland, där det stod illa till. När han kom dit, blev han icke mottagen i prästgården. Dörren var stängd, och när han försökte komma in genom köket, visade prästfrun ut honom och sade, att där behövde man ingen hjälp alls. Han fick gå och hyra sig ett rum i en stuga i byn, och så började han arbeta i denna församling, som var alldeles försummad. Men just genom hans nit och intresse, hans kärlek och begävnin, blomstrade församlingen upp, så att kyrkan inom kort helt fylldes av åhörare, och när han måste fara därifrån, anhöll församlingen, att han måtte stanna kvar. Detsamma skedde sedan i en församling i Hälsingland, där det även stod mycket illa till.

Nu kan man dock icke begära, att en gammal präst, som är trött och utslit-

*Ang. ändrade
bestämmelser
om kyrkans
offentliga
gudstjänster.
(Forts.)*

*Ang. ändrade
bestämmelser
om kyrkans
offentliga
gudstjänster.*
(Forts.)

ten, skall kunna rycka upp en församling, som håller på så att säga komma i andlig vanhävd. Och det är ju inte så underligt, om en präst omsider blir utsliten, isynnerhet ute i landsorten, där han ofta ensam måste stå år efter år och uppehålla den andliga verksamheten, predika, stå inför altaret och upprepa denna ständigt lika ritual, vilket, säga vad man vill, i längden måste bli nedtyngande och tröttande både för prästen och församlingen. Det går väl an här i Stockholm och andra större städer, där det finns många begåvade, andrika och även unga präster, som förmå att framkalla omväxling och ha förmåga att framställa det ena och det andra på ett sätt, som rycker församlingen eller åtminstone största delen av densamma med sig. Därtill kommer, att här växlar åhörarskaran om, publiken är större än ute i landsorten, där det alltid är samma präst och ungefär samma publik. Prästen skall där först framför altaret söndag efter söndag upprepa de ord, som stå i ritualen, därpå predika och uppläsa kungörelser samt sedan efteråt gå för altaret igen. Sannerligen står icke en sådan man i fara att omsider bli en maskin; man kan förstå och förlåta honom, om andan går från honom och att det till slut blir mer form än anda och liv.

Jag tror därför, att det skulle vara mycket nyttigt och lämpligt, när nu Kungl. Maj:t tager itu med denna fråga på grund av kyrkomötets initiativ, att utredningen tager någon hänsyn till detta och söker ordna det så, att prästerna få mera frihet beträffande altartjänsten. Det är nämligen enligt min mening altartjänsten, som i många fall tynger ned gudstjänsten och gör, att en hel del folk lämnar kyrkan — synnerligast ungdomen. Och man kan ju icke heller förtänka ungdomen, om den icke får så stort intresse av att gå i kyrkan och höra detta, då ungdomen kanske icke ännu förstår eller har erfarenhet nog för att fatta ritualens innebörd. Därför borde prästerna, enligt min mening, ha frihet att förkorta altartjänsten. Det borde vara mera omväxling i densamma, och man borde vinnlägga sig om att inrätta gudstjänsterna så, att folket blir uppbyggt därav och icke lägga huvudvikten, som man på många ställen gör, vid dessa altartjänster och i högtidligheterna vid själva hymnens avsjungande. De personer, som söka det estetiskt sköna och det uppbyggliga på den vägen, äro relativt få och ha nog andra platser att gå till; men folket i allmänhet behöver själva ordet, själva uppbyggelsen, och ju lämpligare, ju kortare och mest levande man kan giva det, ju bättre är det.

Ja, herr talman, det var dessa ord, som jag ville säga, och jag hoppas i all ödmjukhet, att de i någon mån bliva behjärtade av de myndigheter, som komma att utreda denna fråga. Ty om det får fortgå, som det nu på alltför många platser gör, blir det utan tvivel så, att kyrkan blir efter mer och mer, och till slut mister det inflytande, som hon en gång hade och på de flesta ställen i landet ännu har, och som hon för framtiden kanske ännu mer behövde ha till gagn och välsignelse för folket.

Herr Ekman, Karl Johan: Herr talman, mina herrar! Motionärernas syfte, att söka bättre nå nutidsmänniskan i vårt land, är naturligtvis värt allt möjligt intresse och är synnerligen behjärtansvärt. Men motionärerna vilja nå detta syfte huvudsakligen genom formella förändringar, genom förändringar i stadgarna om våra gudstjänster och genom högmässans utbytande mot andra slags gudstjänster o. s. v. Jag ber emellertid först och främst få erinra om vad motionärerna själva säga om vikten av högmässogudstjänsterna. Deras motion börjar: »De andliga värden, Sveriges kyrka förvaltar, äga framför allt i den offentliga gudstjänsten sitt instrument.» Där uttalas på ett tydligt sätt, att den offentliga gudstjänsten dock är ett av de allra förnämsta medel, som kyrkan har, när den vill nå folket. Det är just där, som prästen skall söka anknyta sig till nutidsmänniskans behov. Kan icke prästen i högmässan nå männi-

skorna, kan han det säkerligen icke heller i några andra slags former av gudstjänst. Således menar jag, att orsaken icke ligger i de former, vi hava, utan orsaken ligger på andra håll.

Jag har haft tillfälle att se det under de nu ända sedan år 1910 pågående löneregleringarna och omregleringarna av de kyrkliga förhållandena i vårt land, och jag kan betyga, att ökade tillfällen att nå människorna i mycket stor grad ha skapats just vid dessa omregleringar. Hela grundtanken för denna omreglering har varit, att kyrkan skulle flytta från de gamla jordbrukscentra, som nu i stor utsträckning börja övergivas, ut till de nya industri- och kommunikationscentra, som hava vuxit upp ofta långt ut i utkanterna av församlingen. Sockenindelningen har under gångna tider ofta gjorts på det sättet, att de stora floderna och vattendragen ha fått bilda gräns mellan socknar och härad. Men just vid dessa vattendrags vattenfall och forsar har industrien vuxit upp, och härav kommer det sig, att människorna ofta bo i utkanterna av socknarna. Näväl, vid denna omreglering har man lagt sig vinn om att på sådana orter åstadkomma kapellkyrkor. Några dylika platser hava brutits ut till egna församlingar, å andra däremot har man placerat präster — komministrar eller adjunkter — och i en mängd fall har kyrkoherden eller prästerskapet i församlingen ålagts att jämte högmässa hålla andaktsstunder jämväl i andra delar av församlingen än där kyrkan är belägen. Just på dessa avlägset belägna orter vare sig det är industriorter eller avlägset belägna byar har man i mycket stor utsträckning berett sådana tillfällen, som det talas om i denna motion. Denna ombildning av den kyrkliga organisationen är ännu i sin början, och man bör väl något avvakta erfarenheterna därifrån, innan man försöker helt och hållet omstöpa gudstjänsterna.

Dessutom har Svenska Kyrkans diakonistyrelse tagit initiativ till åstadkommande av lekmannapredikanter, som skulle kunna skickas ut, som herr Rosen sade, till de byar, som ligga långt från församlingskyrkan, och dit prästen har svårt att komma. För detta ändamål har upprättats en särskild utbildningsanstalt i Sigtuna, Svenska Kyrkans Lekmannaskola, där man sedan ett år tillbaka håller på att utbilda lekmannapredikanter, som sedan skola placeras ut på olika orter för att biträda prästerskapet just vid förkunnandet av ordet. Denna kurs var förra året besökt av något över 20 personer, och jag antager, att antalet blir detsamma nästa år, och man hoppas, att det skall tillväxa så, att man så småningom får jämte prästerskapet en kår av lekmannapredikanter, som skulle kunna hjälpa till vid behov.

Dessutom hava vi de formella förändringar, som kyrkomötet redan begärt och varom herr Akerman har talat. Jag tror icke, att man kan göra mer i formellt hänseende, och jag tror icke heller, att det beror på formerna. Det är icke nya former, som vi behöva, utan en ny anda.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Winberg: Herr talman! Jag brukar icke deltaga i debatter om statskyrka, religion o. d. Om jag nu gör ett undantag, så beror det på en del uttalanden, som gjorts under debatten här i dag.

På mig verkar det rent beklämmande, när jag hör, med vilken iver, energi och vältalighet man från arbetarhåll här i dag framhåller betydelsen av att reformera en institution sådan som statskyrkan. Tidigare har man i alla fall inom arbetarlägret varit på det klara med, antingen formellt sett, att religionen är en privatsak, eller att staten och kyrkan bör skiljas åt. Man har nämligen där haft den uppfattningen, som man blev mer och mer stadgad i, att den verkligt religiösa övertygelsen har så litet att göra, som man överhuvud taget kan tänka sig, med våra dagars statskyrka, sådan som den nu uppträder. När man hörde t. ex. den förste talaren med vibrerande stämma varna för

Ang. ändrade
bestämmelser
om kyrkans
offentliga
gudstjänster.
(Forts.)

»att låta slentrianen pressa ut den sista droppen av livets varma blod ur hög-
mässogudstjänsterna» och hörde representanten för Gävle med all kraft vända
sig mot en eventuell beskyllning, att det här skulle vara fråga om någon kyrk-
lig avrustning, så vill jag säga, att enligt min uppfattning är väl här i stället
fråga om *en kyrklig rustning*. Man må då också ursäktas mig, om jag frågar:
huru långt har man överhuvud taget kommit i dessa dagar, och har man full-
ständigt reviderat den annars förut ganska stadgade och hävdvunna uppfatt-
ningen, att statskyrkan åtminstone numera har blivit en politisk och ekonomisk
institution, som så föga är lämpad att tillvarataga det verkligt religiösa be-
hovet, att detta, där det finnes och behöver taga sig uttryck, måste göra det
på annat håll. Det vittnar verkligen om, huru pass omkullkastade alla värden
äro, och huru ofantligt utvecklingsbar man är särskilt inom det socialdemokra-
tiska lägret.

Jag måste för min del beklaga de personer, som politiskt hava en mer eller
mindre socialdemokratisk uppfattning och samtidigt skola tjänstgöra som stats-
kyrkopräster. Jag måste säga mig, att om de äro ärliga människor, så hava de
en dubbelställning, som är fullkomligt ohållbar. Men det är ju en sak
för sig. Man skall nu emellertid icke på grund av en hel del omständig-
heter, som inträffat, försöka få den svenska arbetarklassen att omfatta den
uppfattningen, att det är via statskyrkan, som den skall få vare sig andliga
eller i övrigt moraliska eller ekonomiska behov och intressen tillvaratagna.
Jag kan förstå, att den, som på ett eller annat sätt blir engagerad eller in-
tresserad i en institution, icke gärna vill vara med om att erkänna, att institu-
tionen står på avskrivning. Jag måste dock i alla fall säga mig, att vill
man vara ärlig, så borde man dock bland arbetarklassens representanter vara
på det klara med, att vad som närmast från deras håll är att göra, är icke
att försöka ikläda statskyrkan någon annan ny och vacker klädnad eller form.
Det gäller i stället att få denna institution ställd, där den hör hemma, som en
ekonomisk och politisk maktfaktor i samhället. Från den utgångspunkten har
man att tillse, ifall verkligen religiösa behov ännu förefinnas hos de breda
befolkningslagren, att dessa tillfredsställas på ett sådant sätt, att därvid icke
kombineras de politiska eller reaktionära maktsträvanden, som statskyrkan nu
i alla fall företräder.

För övrigt, om vi nu skulle taga det litet mindre seriöst, så kanske det
vore skäl i att icke ha så bråttom med att reformera vare sig statskyrkan
eller prästerskapet. I dessa tider går utvecklingen så ofantligt fort, och man
har ju som bekant nu ett sådant medel som rundradio, som kanske om några
år onödiggör både präster, agitatorer och föreläsare. Den lämnar möjlighet
till en mera tidsenlig korrespondens mellan de stora folklagren och dem, som
eventuellt hava något av moraliskt, etiskt eller ekonomiskt intresse att meddela
denna mänsklighet.

Jag har intet intresse av, huruvida man i denna fråga gör ett uttalande eller
icke. men då jag anser, att det icke finns några skäl, som tala för, att riks-
dagen efter de utgångslinjer, som motionärerna tänkt sig, tager upp frågan
om ett säkrare grundmurande av den svenska statskyrkan, så ansluter jag mig,
herr talman, närmast till utskottets utlåtande. Jag vill därmed icke säga, att
kyrkomötet skall taga initiativ. Såväl kyrkomötet som statskyrkan anser jag
äro institutioner, som så fort som möjligt böra avskaffas och gå till sina
fäder, en del övriga institutioner, vilka under tidernas lopp kanske haft upp-
gifter att fylla, men icke längre ha det.

Herr **Rogberg**: Herr talman! Jag är kanske icke den som bör yttra mig
i denna del, men jag vågar i alla fall säga, att för mig har det alltid varit så, att

religion och religiösa intressen mycket väl kunna förenas med den socialdemokratiska livsåskådningen i övrigt. Jag kan därför icke finna, att den föregående ärade talaren, såvitt han talade om religion och socialdemokrati, hade något större skäl för sitt yttrande.

Men det var icke för att nämna detta, som jag begärde ordet, utan jag fann mig uppkallad av ett anförande av en ärad kamrat på samma bänk som den, jag själv tillhör. Om jag har läst såväl motionen som utskottets hemställan rätt, så avser motionen endast de gudstjänster, som hållas i de sedvanliga gudstjänstlokalerna, d. v. s. i kyrkan, och icke alls frågan om, huru det religiösa behovet särskilt i de större församlingarna i Norrland skall kunna tillgodoses genou gudstjänster på andra platser än i själva kyrkan. Försåvitt det gäller motionen, har jag — i likhet med vad som redan sagts av en ärad talare på stockholmsbänken och även av en ärad talare på sörnlandsbänken — funnit, att kyrkomötet i huvudsak eller åtminstone till avsevärd del upptagit den tanke, som motionärerna förfäktat, varför riksdagen synes icke hava anledning att bifalla motionen. Vad angår själva anordnandet av gudstjänster utom kyrkan, kan knappast motionen såsom sådan giva anledning till åtgärder. Men den tidigare skrivelsen av kyrkomötet av den 16 november 1920 jämte den behandling, densamma hittills fått, giver oss skäl förmoda, att det mål, som den av mig åsyftade talaren tycktes vilja komma till, verkligen skall kunna nås, utan att man därför behöver bifalla den väckta motionen.

Jag tillåter mig, herr talman, att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Nilsson, Nils Anton: Herr greve och talman! Jag är ganska intresserad av detta spörsmål, och jag begärde ordet för att helt kort framföra min åsikt. Jag har den uppfattningen, att gudstjänstordningen bör fylla vissa anspråk, och den bör vara så beskaffad, att den för vår kristna tro, för seendet och hörandet har tilltalande former, och jag kan tryggt våga det påståendet, att vår nuvarande gudstjänstordning och ritual i det avseendet fyller ganska stora anspråk — såvitt jag förstår. Denna min uppfattning delas av många, som jag i denna sak har samtalat med. Vår gudstjänstordning utgör en mycket vacker inramning till en predikan, där prästen, om han har förutsättningar härför, har tillfälle att tränga till djupet av sina åhörare innersta. Det är min uppfattning, att vår gudstjänstordning i det avseendet är tillfyllest, och därför har jag ingen anledning att instämna i motionärernas hemställan.

När jag hörde herr Winberg tala om att motionärerna icke tycks hava kännedom med de klasser av befolkningen, som han i sitt yttrande åsyftade, så måste jag konstatera, att herr Winberg i det avseendet representerar en viss efterblivenhet. Han måste väl dock ha kunnat lägga märke till att det på detta område, även inom de kretsar, som han åsyftar, försiggår ett uppvaknande, en återgång till kyrkliga intressen och det till den grad, att man icke på många år tillbaka har kunnat konstatera något dylikt. Detta är ett faktum, som bestyrkes av åtskilliga förhållanden. Jag har varit i tillfälle att träffa samman med åtskilliga av vårt stifts unga präster, och de äro av den uppfattningen, att man på detta område kan konstatera detta glädjande faktum, återgången till ett varmare intresse för kyrkan.

Från min synpunkt har jag alltså all anledning att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Klefbeck: Herr talman! Jag skall bara be att få komma med några få korta repliker.

Då herr Norlings anförande åtminstone till hälften var en vederläggning av en reservants i andra kammaren ståndpunkt, anser jag mig icke behöva bemöta honom.

*Ang. ändrade
bestämmelser
om kyrkans
offentliga
gudstjänster.*

(Forts.)

Ang. ändrade
bestämmelser
om kyrkans
offentliga
gudstjänster.
(Forts.)

Herr Rosén klagade över de svåra förhållandena i Norrland, och de bestodo framför allt däri, att folket där hade så ytterligt svårt att komma till kyrkan, och att man därför skulle försöka tillgodose deras krav. Det har kyrkomötet försökt göra genom en skrivelse i ämnet — visserligen för 4 år sedan. Men huru långt bort boendes intressen skulle kunna tillgodoses genom att *i kyrkorna* anordna en gudstjänst av annan form än den hittills vanliga, kan jag icke förstå.

Att jag begärde ordet, berodde egentligen därpå, att jag skulle tacka min gamle vän och trätobroder, herr Winberg, för hans omtanke om mig och herr Sandegård, som båda äro präster och socialdemokrater. Han menade, att vi voro synnerligen beklagansvärda offer för situationen. Då herr Winberg påstår, att kyrkan är en politisk och ekonomisk maktfaktor, som icke alls har någonting att säga till om, när det gäller att taga vård om religiösa och sedliga värden, och är en institution, som satts på avskrivning, vill jag säga, att då han kan yttra sig så, beror det helt enkelt därpå, att han icke har följt med sin tid, eller åtminstone verkar det så. Jag vill icke provocera fram något yttrande av honom här i kammaren, men han kan ju svara mig personligen. Jag vill fråga: hur många år sedan är det, som herr Winberg var med om en gudstjänst i en statskyrka? Jag vill medge, att det var en tid, då kyrkan var en sådan där politisk och ekonomisk maktfaktor, som ställde sig helt och hållet i högerns tjänst, och jag förvånade mig mången gång över att en kyrka, som bekände sig till en mästare, som gav sitt liv för, vad vi kalla, proletärer, kunde stå på den ståndpunkten. Om herr Winberg emellertid följt med utvecklingen inom kyrkan, så skulle han hava sett, att det förhållandet är betydligt förändrat, och att kyrkan i våra dagar sannerligen icke är samma kyrka som för 30 eller 40 år sedan. Jag vill dessutom säga, att det socialdemokratiska partiet gjort allvar av den satsen, att »religionen är en privatsak». Den, som inom partiet vill verka för religionen, får det, och den, som icke vill det, slipper. Jag skall emellertid icke fördjupa mig vidare häri, ty vi få inom partiet handla efter vår övertygelse.

Jag vill sluta med att påpeka, att man inom mycket vida kretsar av vårt land på sista tiden börjat komma till insikt om, att de krav, som vi socialdemokrater fört fram, mycket djupt bottna i en rent kristen åskådning, varför just många bland oss börja närma sig den positiva kristendomen.

Herr Lindhagen: Herr talman! Jag begärde verkligen denna gång ordet med anledning av herr Winbergs anförande. Herr Winberg har genom att framhålla statskyrkans otidsenlighet infört ett viktigt, och jag skulle vilja säga riktigt moment i diskussionen. Jag tycker icke, att man skall avskaffa statskyrkan, ty det betyder ju icke det allra ringaste, ifall man icke samtidigt avskaffar kyrkans lära, och det betyder i sin tur icke, att man avskaffar kyrkan. Jag uppställde ett vidare program på min tid, då jag motionerade om att avskaffa den rena evangeliska läran och i stället införa kristendomen i statens styrelse. Det är min ställning till statskyrkan, och jag vill säga, att den som förkunnar en lära med exempelvis eviga straff — för den som icke tror på treenigheten — verkligen är en efterbliven kyrka. Alla kyrkor äro förresten efterblivna, de politiska kyrkorna lika mycket som de religiösa, ty alla bygga på läror. Därför tycker jag, att jag och herr Winberg borde förena oss i att avskaffa lärorna. Det är åtminstone mitt program.

Nu vill jag ju i allt fall säga, att vi äro alla predikanter, d. v. s. jag är för närvarande predikant i det socialdemokratiska partiet och herr Winberg i det kommunistiska partiet, och även vi intaga båda två en dubbelställning.

Ty när herr Winberg och jag tillhörde det vänstersocialistiska partiet, var det ju byggt på att giva något, så att både andliga och materiella värden skulle hopfogas, och man hade utvecklat programmet på den punkten, och på samma gång uttalat bland annat det, att »människornas karaktärsdaning och deras

personliga inre utveckling är en samhällsangelägenhet». När sedan vårt parti erövrades av det kommunistiska partiet, var det första detta gjorde att stryka bland annat denna programpunkt. Där hade man icke behov av den. Jag är övertygad, att herr Winberg i den punkten står på min sida. På det sättet intager herr Winberg en dubbelställning till sitt parti.

På samma sätt är det inom det socialdemokratiska partiet. I dess program lyckades jag verkligen få in vid sidan av den materiella grundvalen, som är så viktig, även något om den andliga och om självsvaret. Men när sedan parti-programmet reviderades av marxisterna — icke av folket — så sades det, att det där stör den monumentala byggnaden i partiets ekonomiska program, och därför utmönstrades det. Jag står därför nu och intager en dubbelställning i det parti, som jag tillhör, ty jag håller fortfarande på detta äldre program.

Vart vi än gå, herr talman, så komma vi att intaga en dubbelställning. Sådant är livet. Man måste låta hyra in sig någonstades i denna bostadsbristens tider, och där bli vi dubbelmänniskor. Det socialdemokratiska partiet antog enhälligt nyssberörda förslag av mig år 1911. Punkten i fråga uteslöts emellertid enhälligt år 1917 tror jag det var, eller kanske snarare något senare. Men hade marxisterna, de lärde, då föreslagit motsatsen, hade också detta blivit enhälligt antaget. Och så är det även med kyrkan.

Jag får nu säga, att i denna kamp få vi så småningom famla oss fram, och här får man nu göra det bästa av den sak, som föreligger. Då nu kyrkan i allt fall har till uppgift att predika kristendom och om då någon vill försöka lägga in mera av kristendom vid sidan av hennes lära, så tycker jag inte, att vi böra ha något emot den saken. Den vänder sig för övrigt till den publik, som herr Winberg nog tycker behöver en liten omvärdering av sina läror.

En person frågade mig nyss, om jag ville hålla ett första-maj-anförande i Varberg och Falkenberg. Det skulle icke vara på landsbygden, och anledningen därtill var, som jag hörde, att där har ännu icke ens en liberal talare fått hålla något möte, ty då kommer prästen och hela församlingen mangrant och sjunger kungssången. Jag tror, att det finns en publik, åtminstone utanför Varberg och Falkenberg, beträffande vilken denna motion skulle göra nytta. Den kan vara bra som en pionjär för den tid, då både högerpartiet, liberala partiet, socialistiska partiet och det kommunistiska partiet bliva avskaffade liksom deras läror, och vi i stället allesammans bekänna, att religionen eller kristendomen — eller om vi vilja använda andra namn, såsom konfuteism, buddhaism, sokratism, det är likgiltigt — skall bliva rättesnöret för statens styrelse, eller som man sade i yttersta östern: »De gamla började med att rätt styra staten», och detta ansågs böra bestå just i det nu sagda.

Således, herr talman, kommer jag att giva min röst för motionen, och jag tror också, att herr Winberg hellre röstar för den, än han röstar för utskottet.

Herr Winberg: Herr talman! Min politiske halvbror, herr Klefbeck, vill jag först erinra, att det är omkring 6 månader sedan jag var i tillfälle att åhöra högmässan i en landskyrka. I Stockholm är det kanske ett år sedan jag åhörd högmässan. Jag förmodar emellertid, att statskyrkan icke genomgått någon grundlig utveckling på de sista 6 månaderna. Vidare vill jag meddela, att jag under åtskilliga år hade äran att vara ledamot i ett skolråd, och vi hade där en kyrkoherde som ordförande. Jag fick då verkligen ett klart belägg för, att statskyrkan och dess kyrkoherdar, åtminstone en hel del av dem, sannerligen icke hava undergått den utveckling till vänster, som herr Klefbäck ville göra gällande.

Min vän, herr Lindhagen, har som vanligt haft en del utläggningar om de politiska partiernas program, men jag skall nu icke inlåta mig på den saken, då vi nu icke behandla de olika partiprogrammen. Men jag vill säga honom, att

*Ang. ändrade
bestämmelser
om kyrkans
offentliga
gudstjänster.
(Forts.)*

Ang. ändrade
bestämmelser
om kyrkans
offentliga
gudstjänster.
(Forts.)

när han anser sig hava gått något längre än jag — — — i det han ville avskaffa lärorerna och icke bara kyrkan, så gjorde han sig i alla fall skyldig till åtskilliga inkonsekvenser, ty samtidigt som han vill avskaffa lärorerna, vill han ha kvar *kristendomen*, men vad är *kristendomen* annat än en viss religiös lära? För övrigt skulle jag kunna sluta med att säga, att herr Lindhagens meddelande om förhållandena där nere i Halland, där prästen i spetsen för en folkmassa sjöng kungssången, när det kom otrevliga politiska talare, är väl det bästa belägg för, att herr Klefbeck's uppfattning om statskyrkans utveckling åt vänster icke kan vara riktig.

Herr **Klefbeck**: Bara ett par ord! Jag vill påpeka för herr Winberg, att han gjorde sig skyldig till ett gammalt felslut, när han på grund av förhållandena beträffande *en* person och *en* församling drog slutsatser om något, som rör kyrkan i dess helhet. Det är icke i alla institutioner som en person och partiet sammanfalla.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 7, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles den i ämnet väckta motionen.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 69;

Nej — 33.

Herr statsrådet *Lübeck* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 51, angående upplåtelse av vissa telegrafverket och statens järnvägar tillhöriga markområden.

Vid förnyad föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 8, i anledning av väckt motion om ändring i 6 § 2 mom. i lagen angående tillsättning av prästerliga tjänster, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om villkoren
för valbarhet
till första
kammaren.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 3, i anledning av väckt motion om ändrad lydelse av § 9 riksdagsordningen.

I en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 3, hade herr *Vennerström* hemställt, att riksdagen såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling ville antaga följande förslag till ändrad lydelse av § 9 riksdagsordningen:

§ 9.

Till ledamöter i första kammaren kunna endast väljas i kommunernas allmänna angelägenheter röstberättigade män och kvinnor, som uppnått 35 års ålder. Kommer riksdagsman, efter det han vald blivit, i den ställning, att han ej längre skulle vara valbar till ledamot i kammaren, frånträder han sin befattning.

*Om villkoren
för valbarhet
till första
kammaren.
(Forts.)*

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen i anledning av förevarande motion måtte såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling antaga följande

Förslag

till ändrad lydelse av § 9 riksdagsordningen.

(Nuvarande lydelse:)

§ 9.

Till ledamöter i första kammaren kunna endast väljas män och kvinnor, som uppnått trettiofem års ålder *samt äga och minst tre år näst före valet ägt fastighet till taxeringsvärde, ej understigande femtiotusen riksdaler, eller ock till staten skatta samt under tid, som nyss är sagd, skattat för minst tretusen riksdaler årlig inkomst. Kommer riksdagsman, efter det han vald blivit, i den ställning, att han ej längre skulle varit valbar till ledamot i kammaren, frånträder han sin befattning.*

(Föreslagen lydelse:)

§ 9.

Till ledamöter i första kammaren kunna endast väljas män och kvinnor som uppnått trettiofem års ålder.

Reservationer hade anmälts

1:o av herrar *von Geijer, Stendahl, N. J. M. Svensson, Magnusson* i Tumhult och *Starbäck*, som av angiven orsak ansett, att utskottet bort avstyrka ifrågasvarande motion; samt

2:o av herr *Reuterskiöld*, som på återopade grunder yrkat motionens avstyrkande.

Herr von Geijer: Herr greve och talman! Jag har vid detta utlåtande jämte andra ledamöter från utskottet avgivit en reservation. Därför anhåller jag nu att få säga något till stöd för denna vår från utskottet avvikande mening.

Huvudskälet för oss ligger i de första orden, som reservanterna använda: »Gällande censusvillkor för valbarhet i första kammaren tillhöra de bestämmelser i grundlagen, genom vilka man sökt åstadkomma någon artskillnad mellan båda kamrarna.» Detta huvudskäl är för oss avgörande. I detta sammanhang har många gånger ordet borgfred nämnts. Jag tänker på de överenskommelser, som träffades vid 1918, 1919 och 1921 års riksdagar angående de stora då genomförda reformerna i vår konstitution. Jag kan icke neka till, att jag naivt, kanske för naivt, omfattade den meningen, att den borgfred, som då slöts, skulle äga giltighet någon längre tid. Och jag gick så långt, att jag, fastän min mening var den, att den reformen på vissa områden gått längre, än vad jag ansåg vara riktigt, ansåg mig vara pliktig att, med vidhållande av den antydda skyldigheten att hålla ett avtal därvidlag, följa denna min mening. Emellertid är denna borgfred uppsagd från mer än ett

*Om villkoren
för valbarhet
till första
kammaren.*
(Forts.)

håll, och jag för min del anser icke, att det nu finnes anledning för mig att spela den ståndaktige tennsoldatens roll. Jag skulle icke hava nämnt denna sak, om icke motionen just framhållit denna omständighet, att man icke i detta fall anser sig vara bunden.

Jag vill även anföra en annan omständighet, som ingick i fredsavtalet. Den fråga, som här föreligger, var just uppe då, just vid reformens genomförande. Det reformförslag, som här förts fram, är nämligen en gammal bekant. Under 6 år har den varit framme icke mindre än 4 gånger. Och just vid riksdagen 1919, då förslaget fick sin slutgiltiga formulering, förelåg en motion med enahanda yrkande som denna. Det var således icke någon slump, icke någon tillfällighet, icke någon försummelse från det särskilda utskottet eller riksdagen, som gjorde, att nu ifrågavarande bestämmelse blev bibehållen. Slutligen är att märka, att utskottet avvisade förslaget ganska bryskt och framhöll skälet därför. Utskottet skrev i denna del, att förslaget *ginge ut på att i fråga om valbarheten till första kammaren genomföra en av 1918 års riksdag ej avsedd väsentlig förändring*.

Dessa synpunkter förmenar jag, oavsett om man anser, att borgfreden skall gälla eller inte, ha sitt fulla värde. Här är icke någon anledning från min sida att sticka under stol med, att det här verkligen är fråga om en rätt så kraftigt verkande bestämmelse i det syfte, som då var bestämmande och vars giltighet fortfarande måste anses vara gällande, nämligen att vi skola söka åstadkomma en artskillnad mellan kamrarna.

Denna omständighet, herr greve och talman, kan å andra sidan icke förhindra mig att tänka mig möjligheten av en eller annan jämkning i författningens ordalydelse. Ordalydelsen är gammal, och vissa erinringar kunna möjligen på någon punkt göras. Detta sammanhänger i viss mån med vad så väl motionärerna som utskottet anfört som stöd för sin mening, så att när jag håller mig därvid, kan det i viss mån motsäga, vad utskottet till stöd här anför. Jag måste peka på, att man är beroende i viss mån av skattelagstiftningen som sådan. Det är här till på köpet en olycklig avfattning, säger man, och man åberopar därvid ett fall, som visserligen icke kan anses innebära ett prejudikat, då det aldrig kom fram till regeringsrättens bedömande. Denna omständighet skulle mycket väl kunna hjälpas upp, om man så vill. Vidare kan med visst fog pekas på, att den bestämmelse, som anföres angående beskattningsbar fast egendom kanske skulle kunna tåla vid någon jämkning i och för sig. Nu har emellertid läget blivit sådant, att två motsatta meningar stå här rakt emot varandra, antingen tillstyrkande eller avslag. Det kan icke nekas till, att om man ser på motionen såväl som på utskottets utlåtande, har meningen tydligen varit den, att ifrågavarande bestämmelser skulle i sin helhet tas bort. Någon anledning för oss reservanter att gå med på någon jämkning förelåg icke. Det var en ren dragkamp. Man fordrade rent svar: Ja eller nej. Någon anledning för reservanterna att gå in på dessa omständigheter förelåg givetvis icke.

Det vore möjligen ytterligare en omständighet, som man här kunde åberopa, men den har för mig icke så stort värde. Men den kan ju ändå anföras. Man har sagt, att denna fråga hänger tillsammans med problemet om första kammaren i dess helhet. Jag tror icke, att det är anledning att antaga, att detta problem skall tagas upp inom den närmaste tiden. Men omöjligt är ju detta icke. Det vore dock ganska besynnerligt, att i det politiska livet använda den taktiken, att om man har en värdesak, tjänlig till bytesobjekt, man på förhand lämnar ut denna, utan garanti om kompensation.

Emellertid kan man icke neka till, herr talman, att man i dessa ständiga attacker mot denna bestämmelse, i denna strid som upprepats sedan 1918, 1919

och 1921 års riksdagar, har att se en önskan och strävan att nivellera de båda kamrarna. Denna mening sympatiserar jag icke med, och då jag vid sådant förhållande icke kan se annat, än att det här är fråga om en ren attack mot den antydda artskillnaden, herr greve och talman, har jag icke annan möjlighet än att yrka avslag på såväl motionen som utskottets hemställan, och detta mitt yrkande vidhåller jag.

*Om villkoren
för valbarhet
till första
kammaren.*

(Forts.)

Herr Hellberg: Herr talman! I den slutliga behandlingen av detta ärende har jag inte deltagit, men vid den förberedande behandlingen har jag givit uttryck åt en uppfattning, som avviker från utskottsmajoriteten och jag har ansett mig böra i kammaren tillkännagiva detta.

Då den föreliggande motionen, liksom en annan motion, som omedelbart efter denna behandlades i utskottet, en motion om sänkning av valrättsåldern, avser att rubba bestämmelser, som gå ut på att åstadkomma en viss artskillnad mellan de båda kamrarna, och då jag förutser, att denna motion liksom den andra, om de denna gång bliva avslagna, skola komma igen — denna har ju redan varit väckt ett par gånger förut — har jag ansett, att det riktigaste vore, att man upptog frågan till något slags utredning inom utskottet. Det har tidigare där yrkats på en sådan utredning, och det har till och med en gång tillsatts en underkommitté för detta ändamål, och jag tycker, att när man så en gång varit inne på denna tanke, det vore skäl att man utförde den, så att man kunde få frågan upptagen i dess helhet och så undvika att den styckvis plockas sönder vid den ena riksdagen efter den andra. Nu vill jag ju säga, att jag visserligen inte gjort mig någon illusion, att en sådan där undersökning i utskottet skulle leda till något resultat, men jag har i alla fall tyckt att den eventuella möjligheten därav borde utrönas. Inte heller har jag tänkt mig att man skulle upptaga första kammarfrågan i hela dess omfattning — den kommer nu i alla fall under riksdagens prövning genom en motion av herr Lindhagen, som åsyftar att avskaffa första kammaren av besparingshänsyn. Men jag har som sagt ansett det vara skäl att göra en undersökning, huruvida det skulle finnas någon möjlighet att avskaffa dessa förut antydda bestämmelser, som enligt min uppfattning äro rätt så otidsenliga eller olämpliga, och ersätta dem till exempel med valbarhetskvalifikationer, som kunde anses vara mera tillfredsställande. Emellertid vann detta mitt yrkande inte något bifall i utskottet, och under sådana förhållanden vill jag inte vid detta tillfälle framställa något yrkande, men jag har ansett mig böra giva tillkänna den ståndpunkt jag intagit i utskottet.

Herr Strömberg: Herr talman, mina herrar! I alla tidigare debatter i denna fråga har man på ett verkligt skickligt sätt sökt uppvisa, att detta censusstreck utgör en del av hela vår författning och att det framför allt hänger samman med lösningen av hela förstakammarproblemet. Jag kan för min del icke fatta det, utan jag tror snarare, att det är ett sätt att dölja de verkliga motiven bakom många och vackra ord. Det är väl i själva verket så, att man från konservativt håll i denna censusbestämmelse ser en politisk tillgång, som man icke vill lämna utan compensation, och detta finner jag i och för sig rätt förklarligt. Efter den stora författningsreformen är det egentligen icke så mycket som återstår av de gamla tillgångarna på detta område. Det enda som egentligen finns kvar av mera principiell betydelse är detta censusvillkor — ett verkligt rudiment från penningväldets dagar. Från vår utgångspunkt det både är och förblir oriktigt, att vi vid val till första kammaren behöva gå efter taxeringslängden. Hänsynen till kandidaternas lämplighet och duglighet bör vara det enda avgörande och ingenting annat. Att alltjämt väga kandidaterna på den väg, varom det talas i den bekanta medborgarsången, torde alla vara överens om är alldeles olämpligt och med vår författnings anda fullständigt oförenligt.

*Om villkoren
för valbarhet
till första
kammaren.
(Forts.)*

Jag begärde emellertid ordet, icke för att påpeka detta, utan för att peka på en annan sak, som jag finner i högsta grad anmärkningsvärd, den frågan nämligen, var vi i denna kammare ha den demokratiska reformvänliga majoritet, som har i sin hand att föra denna fråga i hamn, men som år efter år låter den falla. När man ser på detta utskottsbetänkande, och finner, att vi i utskottet ha, i år liksom andra år, en klar och enig vänsterfront, men samtidigt vet, att i denna kammare faller reformen lika regelbundet år efter år, då gör man sig den frågan, kan detta förhållande bero därpå, att vi i utskottet ha den öppna omröstningen, men här i kammaren den slutna. För min del får jag säga, att folket i landet sannerligen icke förstår denna första kammarens ställning i saken.

Vad den senare ärade talarens synpunkter beträffa, kunna de ju förefalla rätt så resonabla, men de synas mig dock i viss mån stå i strid mot herr Hellbergs ståndpunkt år 1921, då frågan behandlades i denna kammare. I den debatten uttalade herr Hellberg i fråga om detta censusstreck bl. a.: »Att däremot söka begagna denna kvarleva av penningrösträtten såsom någon slags köpeskilling för en förändring i fråga om första kammarens sammansättning, det måste jag säga, att jag tror vara alldeles lönlöst. Man måste nämligen utgå ifrån, att därest ett sådant uppslag skall förverkligas, måste det framgå ur en samfällid strävan åtminstone inom de stora partierna.» Herr Hellberg vidrörde också det sakförhållandet som han nu också påpekat, att man inom utskottet skulle ha haft en underkommitté eller ett mindre utskott, som försökte att få någon ersättning i stället för detta censusstreck. Herr Hellberg yttrade då, sedan han omnämnt denna kommitté, följande: »Men det vill jag dock bestämt betona, att det aldrig är lönt att tänka sig en sådan ny ordning byggd på annan grund än den allmänna rösträttens.» Den ståndpunkten tycker jag för min del är alldeles riktig, och jag tror, att det vore icke en dag för tidigt för första kammaren, om den ansåge sig böra avskaffa detta penningstreck, som i allt fall är alldeles oförenligt med vår tid.

Herr greve och talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Kvarzelius: Herr talman! Jag har begärt ordet för att deklarerera min ställning i denna fråga, och jag har fått ytterligare anledning därtill efter det anförande, som hållits av den siste ärade talaren. Jag vill då redan från början säga, att jag för min del icke kan lämna min röst för det förslag, som här från utskottets sida föreligger. Enligt min mening går nämligen detta längre än vad som är riktigt och nödigt.

Det är så många år sedan jag tillhörde konstitutionsutskottet, och det kan ju därför hända, att jag ser på konstitutionsutskottets arbete och uppgifter med andra ögon än de se på det, som nu sitta mitt uppe i detta arbete. När jag tillhörde konstitutionsutskottet, voro ju riksdagens båda kamrar rätt konservativa till sin läggning, och detta hade givetvis i mycket hög grad satt sin prägel även på sammansättningen av utskotten och icke minst på konstitutionsutskottet. Jag fick emellertid på den tiden ett mycket starkt intryck utav något, som jag för min del tyckte att det var något tilltalande i, och det var att, när det gällde ändring av grundlagarna, man skulle fara betydligt mera försiktigt fram än när det gällde lagstiftning i allmänhet. Detta har ju också fått sitt uttryck i själva grundlagen, i riksdagsordningens 38 §, där det står, att konstitutionsutskottet skall vårda grundlagarna och föreslå sådana ändringar och tillägg i desamma, som äro »högst nödiga eller nyttiga och möjliga att verkställa». Denna grundsats satte givetvis i mycket hög grad sin prägel på konstitutionsutskottets arbete på den tiden. Nu vill det emellertid förefalla mig, som om man kunde säga, att det grundlagsvårdande utskottet alldeles har förgätit den grundsats, som är nedskreven i riksdagsordningens § 38, och jag tror knappast man kan säga om konstitutionsutskottet, att det far varligare fram ifråga om

nya uppslag och förslag till ändringar än vilket som helst av riksdagens övriga utskott. Snarare skulle jag vilja säga, att ett motsatt förfarande är det verkliga. Det är klart, som herrarna förstå, när man sedan så många år tillbaka har fått en åskådning rotfästad om vikten och betydelsen av våra grundlagar, att man har svårt att riktigt följa med i galoppen i den alldeles motsatta riktningen. Jag menar således, att utskottet har gått för långt.

Nu är jag villig medgiva, att de nuvarande censusbestämmelserna till första kammaren icke mera äro någon tabu av den beskaffenheten, att man icke skulle hava rättighet att röra vid dem — att 50,000 kronors fastighetstaxering kanske icke är den lämpliga siffran i fråga om besittandet av fast egendom eller att 3,000 kronor är den inkomstsiffran, som bör kvalificera — men att gå ända därhän, att man icke allenast stryker alla censusbestämmelser utan även stryker en, enligt min uppfattning, så självklar grundsats som den, att den, som skall sitta i riksdagens första kammare, åtminstone skall hava betalat sina skatter. Det tycker jag är att gå något för långt. Det är emellertid vad utskottet nu gjort, under det att den ärade motionären, som väl ändå får anses stå på vänsterkanten av konstitutionsutskottets sammansättning, icke gått så långt i sitt yrkande. Men utskottet har i en hastig vändning resonerat så: »Ja, se det stör skönhetsintrycket, det blir icke den vackra formen på grundlagen, ifall man har den där begränsningen, där man knyter villkor till kommunallagen, som går lättare att ändra, och därför stryka vi alltihop.» Ja, mina herrar, det är enligt min uppfattning inte på det sättet konstitutionsutskottet skall gå tillväga, då det gäller ändringar i grundlagen. Det får underkasta sig det ökade arbete, som kan befinnas förenat med att göra en sådan omredigering av grundlagen, att man gör den oberoende av kommunallagarna men tager med i grundlagen ur kommunallagarna sådant som man anser vara nyttigt och riktigt, och till detta anser jag fortfarande höra, att den, som skall väljas till riksdagsman, skall hava betalt sina skatter. Ätminstone den som skall väljas till ledamot av första kammaren. Det är därför som jag för min del icke kan giva min röst för utskottets förslag.

Jag anser, att när man talar om det grundlagsvårdande utskottet, så tänker man sig, att utskottet, när det har att vårda grundlagarna, skall mera tänka på det reella innehållet i grundlagarna än den formella utformningen av desamma. Det vill förefalla mig, som om här ett motsatt förfarande ägt rum. När man läser utskottets motivering, kan man omöjligen komma ifrån den tanken, att det mera varit det rent formella i själva laxtexten, som för utskottet varit avörande, än det reella innehållet i själva lagbestämmelsen. Man går enligt min mening fram på en felaktig väg, om man förfar på det sättet. Utskottet citerar vad 1921 års konstitutionsutskott yttrar om denna sak och ger sin anslutning till detsamma. 1921 års konstitutionsutskott säger, att »Principiellt synes det uppenbart, att detta valbarhetsvillkor, genom vilket möjligheten att invälja en person i första kammaren göres beroende av dennes ekonomiska ställning, är oförenligt med den demokratiska ordning, som nu är genomförd i vårt land. Bestämmelsen härom utgår från uppfattningen, att större insikter i allmänna värv följa med en högre ekonomisk ställning, en uppfattning, som numera allmänt torde anses föråldrad.» Det kan nog erkännas, att det ligger mycken sanning i detta liksom i — vad samma utskott vidare säger — att »den omständigheten, att en person skattar för en inkomst av 3,000 kronor eller äger en till 50,000 kronor taxerad fastighet, icke utgör någon som helst anledning att hos vederbörande förutsätta större politiska kvalifikationer än hos personer i svagare ekonomisk ställning, ligger enligt utskottets mening i öppen dag.» Det är också alldeles riktigt. Men jag vill fråga: vad finns det för anledning att säga, att det skulle vara stridande mot eller oförenligt med en demokratisk ordning att förutsätta, att man ställer krav på fullgjord skattskyldighet hos den, som skall

*Om villkoren
för valbarhet
till första
kammaren.
(Forts.)*

*Om villkoren
för valbarhet
till första
kammaren.*

(Forts.)

väljas till första kammaren. Kan det anses vara i strid mot demokratisk åskådning, så kan åtminstone icke jag följa med i denna demokratiska åskådning. Då är jag för konservativ att följa med i den galoppen, det vill jag säga.

Nu har jag hört, att det varit å bane, att detta ärende skulle hava gjorts till föremål för ett återremissyrkande i andra kammaren och sedermera även i denna. men att av någon anledning, som jag icke känner till, icke någon som helst diskussion kom till stånd i andra kammaren utan att utskottets förslag där gått igenom utan att ett ord yttrats. Vid sådant förhållande återstår det ju nu att överväga vad denna kammare bör göra. Ett återremissyrkande i denna kammare i syfte att få fram ifrån konstitutionsutskottet ett modifierat förslag med sänkt census, eventuellt till 20,000 eller 10,000 kronors taxeringsvärde å innehavd fastighet och till 1,500 eller 2,000 kronors inkomsttaxering för att vara valbar, men med bibehållande av kravet å fullgjord skattskyldighet, kunde jag för min del ha kunnat biträda, men ett beslut om återremiss nu i denna kammare kan väl knappast leda till resultat, och jag vet icke, huruvida grundlagen ej lägger hinder i vägen för konstitutionsutskottet, om det vid närmare övervägande kanske skulle kunna finna anledning att begagna sin motionsrätt, att komma fram med ett förslag i dylikt riktning. Det är ju ingenting som hindrar, att en riksdag kan antaga olika grundlagsändringsförslag rörande samma ämne såsom vilande till en kommande riksdag för att då hava att välja på för den nysammansatta kammaren.

Till herr Strömberg skulle jag vilja säga, att, enligt min mening, förklaringen till att det varje gång blivit bakslag här i kammaren på de förslag, som kommit ifrån konstitutionsutskottet i denna fråga, just ligger i det förhållandet, att konstitutionsutskottets majoritet tagit för liten hänsyn till den betänksamhet, som ändå gör sig gällande i denna kammare ifråga om ideliga tumningar och ändringar på våra grundlagar, i vad det gäller sammansättningen av kamrarna.

Jag delar herr von Geijers uppfattning om att, sedan uppgörelsen skett vid det stora kommunala och politiska genombrottet här, det skulle vara lugn och ro några år, så att man finge se, hur den nya konstitutionen verkade, och att man sedermera, som herr Hellberg antydde, möjligen skulle kunna taga upp förstakammarproblemet i hela dess omfattning. Men dessa förändringar voro icke väl genomförda, förrän man började tumma på bestämmelserna. Vid det ifrågavarande tillfället — det vill jag nu öppet bekänna — fick jag på några punkter gå med längre än jag ansåg vara riktigt och i överensstämmelse med vad jag helst skulle hava önskat. Så var fallet, när man fullständigt strök skattestrecket. För min del var jag en bestämd motståndare emot ett sådant steg, men sedan våra ledare på den tiden genom den samverkan vi hade i regeringen gått med på detta, fick man böja sig därför. Nu föreligger emellertid här icke en sådan situation för mitt vidkommande, att jag har skyldighet att taga hänsyn till utfästelser från politiska meningsfränder, och därför har jag, herr greve och talman, velat begagna detta tillfälle att här deklarerat min ställning i den nu föreliggande frågan.

Så som ärendet nu ligger, kan jag icke se annat än att jag måste yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr Dahl: Herr talman! Jag har icke deltagit i detta ärendes behandling i utskottet, men anhåller dock få yttra några ord. Som envar av kammarens ledamöter nogsamnt känner, vilar artskillnaden emellan kamrarna dels på de olikartade valbestämmelserna och dels på de olika valbarhetskvalifikationerna. När förslaget till författningsändringen i november månad 1918 framlades av den då sittande regeringen, framhöll dåvarande statsministern i ett yttrande till statsrådsprotokollet, varmed han beledsagade propositionen angående för-

ändrade grunder för den kommunala rösträtten, att man jämväl hade tagit under öfvervägande förverkligandet av vissa riktlinjer i fråga om första kammarens sammansättning, men eftersom dessa riktlinjer ännu föreföllo, från deras sida som särskilt hade gått in för desamma, tämligen oklart framställda, så hade man skjutit denna sak åt sidan. Man inskränkte sig således till en reform av valrätts- och valordningsbestämmelserna, och hela spørsmålet angående kvalifikationerna sköts upp för framtida prövning.

Riksdagen förför efter enahanda grunder; inskränkte sig således till att ändra den kommunala rösträtten och därigenom också grunderna för valen till första kammaren samt att angiva vissa riktlinjer för ändrade valbestämmelser för andra kammaren. Detta förhållande, att således kvalifikationsbestämmelserna för första kammaren icke undergingo någon förändring, ansågs åtminstone icke på den tiden medverka därtill att icke förändringen befanus innefatta en fullständig demokratisering. Vänstermajoriteten i utskottet, som dikterade betänkandet, säger: »Utskottet vågar med tillförsikt säga, att dess förslag till lösning helt ut innebär den demokratisering, som varit reformens bärande innehåll», och den betecknade förändringen såsom genomgripande i vårt samhällsskick »till fullt utvecklad demokratisk ordning».

Under den debatt, som föregick kamrarnas beslut, framhölls särskilt i denna kammare med synnerligt eftertryck, att det hade varit önskvärt, att jämväl frågan angående kvalifikationerna till första kammaren hade upptagits till lösning i ett sammanhang, men när så icke hade skett, ansåg man i allt fall, att frågan borde i den omfattning den förelåg vinna avgörande.

Nu menar jag för min del, i likhet med herr von Geijer och i likhet med såvitt jag förstår, också herr Kvarnzelius, att man icke kan på sätt som här föreslås rubba den kvalifikation, som ännu återstår, utan att upptaga frågan angående dess ersättande med något annat vid samma prövning. För min del vill jag tillägga, att jag ej anser, att den bestämmelsen är så föga ändamålsenlig som även från högerhåll här har medgivits. Jag vill icke säga, att den utformning, som den här har, är den allra lämpligaste, men jag vågar däremot hävda, att just besuttenheten och innehavet av en viss inkomst visserligen icke i och för sig garanterar tillvaron av större insikt, men dock anger innehav av viss samhällsställning, pekar på utövandet av en verksamhet, som kan anses förutsätta en viss mognad i omdömet, och det är just det man har avsett med denna kvalifikationsbestämmelse.

Herr Kvarnzelius har pekat på den formella svagheten i den formulering, som utskottet här bjudit, och den är ju alldeles uppenbar. Det förefaller mig nästan ofattligt, att konstitutionsutskottet så lättvindigt som här har kunnat ske bjudit kamrarna att godkänna en sådan formulering. Det är icke nog med detta, att man här fastslår en ordning, som skulle möjliggöra, att väljare, för vilka det kräves, att de åtminstone skola hava betalat ett års kommunalutskylder av de tre sista årens, skola kunna till ledamöter i första kammaren välja personer, som eventuellt kunna häfta för alla tre årens kommunalutskylder; valbarhet tillkommer även fattighjon, omhändertagna till full försörjning. En med så föga eftertanke formulerad och lösligt framkastad lagtext förmodar jag, att denna kammare, vilken mening den än har i själva saken, icke kan taga på sitt samvete att godkänna.

För den händelse att i utskottet verkligen en saklig prövning av önskvärda jämkningar i dessa valbarhetsbestämmelser ifrågakommit och för den händelse att de skulle, i det läge frågan nu ligger, vidare kunna förekomma, skulle jag visst icke ställa mig helt avvissande i sådant avseende. Jag förutsätter nämligen, att det är ändamålsenligt att sänka gränsen för taxeringsvärdet för fastighet. Det finns en ytterligare punkt, där det kräves ändring, och det är den, som utskottet pekar på, att gift kvinna, även om mannen fyller valbarhets-

*Om vilkoren
för valbrevet
till första
kammaren.
(Forts.)*

*Om villkoren
för valbarhet
till första
kammaren.*
(Forts.)

kvalifikationerna, icke kan uppnå kvalifikationerna för val till första kammaren. Jag menar, att man på den punkten skulle kunna överväga en jämkning av innehåll att kvinna, som är gift med man, som fyller kvalifikationerna med hänsyn till jordäganderätt och med hänsyn till taxering, också skulle erhålla valbarhet.

Som ärendet nu ligger, tror jag emellertid icke, att något positivt resultat för denna riksdag kan ernås, och därför, herr talman, anhåller jag att få yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr Bergman, Johan: Herr talman! En föregående ärad talare, herr Kvarnzelius, var mycket sträng emot utskottet för dess sätt att vårda grundlagen. Jag ber för min del få säga, att om utskottet har dragit sig för att bygga ett grundlagsstadgande såsom detta på en kommunallag, som kan ändras lättare och i annan ordning än grundlagen — och det är just det, som konstitutionsutskottet här icke velat göra — så synes det icke vara brist på hänsyn till grundlagens vikt och betydelse, som varit orsaken därtill, utan alldeles tvärtom.

I själva saken ber jag få säga, att den ifrågavarande censusbestämmelsen står som en enstaka kvardröjare från ett annars oåterkalleligt förflutet. Man har ju, med detta enda undantag, över hela linjen övergivit penningen såsom värde-mätare för politisk kompetens. Den har utdömts även av reservanten, herr Reuterskiöld, som vid 1922 års riksdag yttrade, såsom vi finna av utskottsut-låtandet sid. 3: »Jag menar både nu och förut, att censusstrecket ej är någon nödig eller lämplig grund att bygga valbarheten till överhuset på». Och en politisk meningsfrände till den ärade ledamoten nuvarande statsrådet Wohlin, yttrade i samma ärende: »Ett nytt reformerat svenskt överhus kommer under inga förhållanden att grundas på några som helst penningstreck eller censusbestämmelser av här ifrågavarande art.» Det förefaller således, som om man inom olika partier skulle vara ganska överens om att denna censusbestämmelse icke är något, som egentligen bör vara kvar i grundlagen. När det nu är förelagat, att den skall utgå därur, så ser jag ingen logik i att motsätta sig detta förslag. Det förefaller mig också, som om den icke heller numera hade någon större praktisk betydelse. I realiteten är den nog tämligen värdelös. Det bleve säkerligen ganska få av de personer, som skulle kunna komma ifråga vid val till denna kammare som icke innehade så pass måttligt tilltagna inkomster, även om censusstrecket borttoges.

Skulle denna censusbestämmelse, ha verklig mening, den mening som av-sågs år 1865, då detta stadgande tillkom — då fordrades det 4,000 kronors in-komst eller 80,000 kronors taxeringsvärde å fastighet, fastän dessa siffror sedan blivit ändrade till respektive 3,000 och 50,000 kronor — så skulle det väl nu fordras åtminstone 9,000 kronors inkomst. Då kunde det vara någon mening därmed, men en otidsenlig mening, som jag icke kan vara med om och som vi nyss hörde, att även personer med en mycket konservativare åskådning icke heller gilla.

Jag tror för övrigt icke, att valresultatet så mycket beror på valbarhetsbestämmelserna, utan det beror mycket mera på den väljande korporationens beskaffenhet. Så länge de väljande korporationerna äro desamma som nu, blir också kammaren i huvudsak sådan som den är.

Herr Reuterskiöld uppdrager i sin reservation några grundlinjer till andra kompetensvillkor. De äro emellertid så pass vagt antydda, att man icke kan så noga säga vad de slutligen komma att i varje fall innebära, men såvitt man kan se, tror jag icke man kan säga, att någon enda av kammarens nuvarande medlemmar skulle falla för något av de streck, som denne ärade reservant vill sätta upp. Skulle det vara meningen att genom sådana förändringar höja kam-marens nivå, så är det ju då icke något bevänt med åtgärden, om den i alla fall

icke får den effekten. I och för sig kunde det emellertid vara mycket önskvärt, att det företoges ett övervägande av hela förstakammarproblemet i ett sammanhang. Det har jag ingenting emot.

Nu har man här med särskild styrka gjort gällande, att det skulle vara oriktigt att taga bort skattestrecket. Jag ber då få invända, att något *kommunalt* skattestreck aldrig har funnits till första kammaren. Det är icke i nu gällande bestämmelser föreskrivet, att man skall hava erlagt den kommunala skatten. Det står däremot, att man skall hava skattat till staten, men det lär bland juristerna anses tvistigt, huruvida därmed blott menas, att man skall vara taxerad för det angivna beloppet eller att man verkligen blir ovalbar, om man häftar för något års skatt. I varje fall finnes icke för närvarande något kommunalt skattestreck stadgat såsom villkor för valbarhet till första kammaren, den saken är åtminstone alldeles ostridig. Under sådana förhållanden skulle vi ju taga ett steg i rent reaktionär riktning, om vi nu införde ett sådant.

Vidare ber jag i detta sammanhang få erinra om en annan omständighet. Det var nog med full avsikt, som man år 1865 gjorde valbarheten till första kammaren alldeles oberoende av mantalsskrivning, och kommunal rösträtt. Man ville nämligen bereda vidsträckt möjlighet att välja bland personer, som kunde anses vara lämpliga i vissa avseenden vidsträcktare än när det gällde val till andra kammaren. En av de kategorier, som man tycks hava tänkt på — men som, därest man skulle acceptera den formulering, som årets motionär givit åt paragrafen, skulle berövas valbarhet — är vissa utlandssvenskar, nämligen de, som fortfarande äro svenska medborgare och för övrigt fylla villkoren för valbarhet. Om vi tänka oss till exempel, att på den tiden, då Alfred Nobel levde, någon av valkorporationerna hade fallit på den idén att vilja välja Nobel till ledamot av första kammaren, så skulle det för visso hava gått för sig. Han befanns visserligen vid sin död icke vara mantalsskriven i någon svensk kommun. Som herrarna kanske erinra sig, uppstod det vid hans död med anledning därav tvist om, var arvskipet efter honom rätteligen skulle ske. Han var emellertid svensk medborgare, hade otvivelaktigt den förmögenhet, som krävdes, och han skattade också här i Sverige på de ställen, där han var skattskyldig, till exempel i Bofors, men han var icke mantalsskriven i någon svensk kommun. Han skulle emellertid efter då och nu gällande bestämmelser varit valbar till första kammaren. Skulle man nu kombinera valbarheten med mantalsskrivning och kommunala rösträttsvillkor, skulle en sådan person som han och andra i liknande ställning bliva uteslutna från möjligheten att kunna väljas. Jag erkänner gärna, att detta i regeln icke har så stor betydelse, ty det är ju sällan sådana personer ifrågakomma, men det synes mig icke vara så synnerligen lämpligt att alldeles utsluta möjligheten därtill, då personer i den ställningen kunna finnas, vilkas i utlandet vunna mångsidiga erfarenhet och vidsynthet, kunde vara nyttiga för riket.

Huvudsumman av vad jag vill säga är emellertid den, att valresultatet huvudsakligen beror på valkorporationerna och icke så mycket på valbarhetsbestämmelserna. Man kan tänka på ett exempel från ett annat område. Låt oss taga exempelvis ett biskopsval. I kyrkolagen är det föreskrivet, att till biskopar skola kunna utses personer, »de där frukta Gud, hava ett gott rykte, äro redlige och sannfärdige, hata girigheten och vid akademier, gymnasier eller uti andra förnåma ämbeten» (det är ju intressant att höra, att tjänsterna vid gymnasier kunna vara »förnåma ämbeten», det måtte hava varit på 1600-talet) »hava gjort sig kunnige och väl förtjänte». En biskop behöver således icke ens fylla det kompetensvillkoret att vara präst, men har någon hört talas om att en som icke varit präst blivit utnämnd till biskop åtminstone i nuvarande mannaminne? Det torde vara tämligen exempellöst, och det beror ju på att det är prästerskapet, som genom sitt val bestämmer förslaget, det beror även där på

Om villkoren för valbarhet till första kammaren.

(Forts.)

*Om villkoren
för valbarhet
till första
kammaren.*
(Forts.)

valkorporationen och icke på valbarhetsbestämmelserna, vilka ju äro synnerligen vida i detta fall. Med den tolerans, varmed nuvarande kyrkliga myndigheter tolka begreppen, gudsfruktan m. m., tror jag, att det är ganska många medlemmar i denna kammare, som enligt kompetensbestämmelserna skulle kunna bli biskopar men det är säkerligen mycket få, som riskera att bliva uppsatta på förslaget, valkorporationen innebär en ganska säker garanti. Mutatis mutandis gäller detta även de val, det nu är fråga om.

Jag ber för min del att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Stendahl: Det var en ärad talare på Värmlandsbänken, som såsom sin och sina meningsfränders uppfattning framhöll, att kvalifikationerna för riksdagsmannauppdraget borde bedömas efter kandidaternas lämplighet, förmåga och skicklighet i allmänna värv och icke efter taxeringskalendern. Det är ju alldeles riktigt, och jag tror ej, att det finns någon i denna kammare, som vill bestrida den saken eller har en annan ståndpunkt. Vad vi högerreservanter däremot framhålla är, att en man med någorlunda ordentlig ekonomi enligt vår uppfattning har större förutsättningar, större möjlighet att offra den tid och det arbete, som fordras för att kunna åtaga sig och någorlunda ordentligt sköta ett riksdagsmannauppdrag i första kammaren, än den, som icke är i denna lyckliga situation beträffande sin ekonomi, utan måste släpa från morgon till afton för det dagliga brödet. Jag tror, att den ärade talaren på Värmlandsbänken måste ge mig rätt i att den synpunkten nog lika väl håller streck som den av honom framförda.

För att sedan göra debatten, åtminstone i vad på mig ankommer, så kort som möjligt, skall jag be att med instämmande i vad som anförts av herr Kvarnzelius, få yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Herr talman! Jag får erkänna, att när jag mottog detta konstitutionsutskottsutlåtande, blev också jag något förvånad över det sätt, varpå detta ärende handlagts. Det var dock icke därför, att man vänt sig mot den valbarhetsbestämmelse, som villkoret att besitta egendom, taxerad till visst belopp, eller att i övrigt åtnjuta en viss inkomst, innebär. Ty det kan man gott säga, att den bestämmelsen måste betecknas såsom ytterligt irrationell. Därtill kommer, att de belopp, som äro bestämda, speciellt när det gäller taxeringsvärde å fastighet, måste betecknas som, praktiskt sett, omotiverade. När det kan inträffa, att ett helt läns jordbrukare inom ett parti, som omsluter en större del av det länets jordbrukare, vid landstinget inför valen till första kammaren får konstatera, att det icke inom länet kunnat uppbringas en enda valbar person ibland dem, då är det uppenbart, att den valbarhetsbestämmelsen ej kan vara praktiskt lämplig och riktig. Jag vill således säga, att min förvåning ej riktade sig mot att man hade vänt sig — på sätt som konstitutionsutskottets majoritet och även andra kammaren tidigare gjort — mot de nu existerande valbarhetsbestämmelserna i denna del. Däremot får jag erkänna, att när jag fann, att utskottet på sätt, som skett, nu gått utöver såväl de tidigare av konstitutionsutskottet framställda förslagen som jämväl den i ämnet väckta motionen i avseende på frihet från valbarhetsbestämmelser, jag blev något förvånad. Jag kan visserligen säga mig, att när motionären föreslagit, att valbarhet skulle tillkomma i kommunernas allmänna angelägenheter röstberättigade män och kvinnor, och han därmed byggt på det faktiska förhållandet, att såväl grundväljarna till första kammaren som elektorerna för val till första kammaren skola ha fullgjort den kommunala skattskyldighet, som nu är med den kommunala rösträtten förbunden, så var det givetvis konsekvent, att han i överensstämmelse därmed också lät samma krav fästas vid valbarheten till denna kammare. Därmed blev det ju en konsekvent skillnad för denna kammares vidkommande gent emot vad

som gäller för andra kammaren. Man kunde då säga, att denna olikhet, konsekvent nedifrån och upp, skulle utgöra en av de olikheter, som karakterisera de båda kamrarna. Men när sedermera utskottet på den motivering, som här förekommer i utlåtandet, säger, att utskottet i det avseendet icke velat följa motionären, enär utskottet icke ansåg lämpligt att i grundlag hänvisa till bestämmelser i kommunallag, så frågar jag: Varför tog man då icke till en så nära till hands liggande åtgärd som den, att förändra § 9 exempelvis på det sätt, att man, i stället för att det nu står, att vederbörande skall skatta och minst tre år före valet ha skattat för minst 3,000 kronors årlig inkomst, hade sagt »samt minst tre år närmast före valet erlagt honom påförda skatter till staten». Det hade ju inneburit, att om man hade sådan påford skatt, den skulle vara erlagd. Hade man icke blivit påford skatt, skulle valbarheten icke upphöra och sålunda icke vara knuten till viss inkomst, men i alla fall hade man behållit den nu i § 9 föreskrivna skattskyldigheten och på det sättet fått en viss konsekvens i förhållandet mellan grundväljare, elektor och de valda. Nu kommer det egendomliga förhållandet att inträffa, att i detta avseende skulle såväl grundväljare som elektor hava högre kompetens än de personer som väljas till första kammaren.

*Om villkoren
för valbarhet
till första
kammaren.
(Forts.)*

Med hänsyn härtill har jag emellertid sökt medverka till att en återremiss till utskottet skulle ske i syfte att söka i det ena eller andra avseendet åstadkomma förändrade bestämmelser. Jag vill nämligen för min del säga, att jag har bestämda betänkligheter mot att gå med på ett beslut, som för minst fyra år framåt uppskjuter en ändring av stadgandet ifråga. Det inträffade emellertid, att man meddelade, att reservanterna i utskottet skulle komma att i andra kammaren först utveckla sina skäl för avslag, och i följd därav begärde den min meningsfrände, som eljest där skulle framställt återremissyrkandet, icke ordet för att göra ett dylikt förslag. Kammaren tog utan vidare förslaget, som det nu föreligger. Då så nu skett kan jag ej se annan möjlighet, än att man har att välja mellan att antingen bibehålla för minst den tid, som nyss sagts, den mycket olämpliga nuvarande bestämmelsen eller ock att gå med på utskottets hemställan. En återremiss föranleder ej till annat än en anmodan från utskottet till kammaren att fatta beslut i saken.

I det sammanhanget vill jag säga — och i det avseendet instämmer jag med åtskilliga andra här uppträdande talare —, att nog borde väl konstitutionsutskottet, då man enligt min mening nödgas förutsätta, att ett beslut i överenstämmelse med utskottets hemställan nog i fortsättningen utesluter ett fullständigt upptagande av förstakammarproblemet i den mening, att man i stället för de förutvarande bestämmelserna stadgar andra mer rationella och ur det helas synpunkt betryggande och lämpliga bestämmelser, ha upptagit denna fråga ur helt andra och vidare synpunkter än nu skett. Denna konstitutionsutskottets underlåtenhet kommer att medföra, att den vägen under närmaste tiden synes vara stängd. Jag beklagar det. Det förefaller mig, som om utskottet icke vore så överlastat med arbete, att icke denna ur statens och samhällets synpunkt stora uppgift bort vara lockande för utskottet.

Nu är emellertid den vägen icke framkomlig, och då måste jag förklara, att i det predikament, vari jag nu befinner mig, nödgas jag avgiva min röst för utskottets hemställan.

Herr Pers: Det är möjligt, att frågan fälles i denna kammare, och det kommer i sådant fall att frågas efter hur man har ställt sig till denna sak särskilt i mellanpartierna. Därför har jag, herr talman, begärt ordet för att tillkännage, att jag kommer att rösta för utskottets hemställan. Jag vill till denna personliga deklaration endast foga några få ord.

*Om villkoren
för valbarhet
till första
kammaren.*
(Forts.)

När jag ställes inför uppgiften att välja riksdagsman till första kammaren, vill jag givetvis söka en person, som ej blott betalt sina skatter, utan som därjämte har rätt många moraliska kvalifikationer, som icke kunna uppräknas i grundlagen. Jag vill säga, att betalda skatter och innehavet av en viss förmögenhet hör därvid till de egenskaper, som jag önskar men som icke äro utslagsgivande. Man kan ju också säga sig, att det finns många människor, som äro ordentliga skattebetalare och som ha dessa yttre kvalifikationer, men som i alla fall sakna de väsentliga egenskaperna för representantuppdraget. Min åsikt är sålunda, att man med dessa bestämmelser kommer mycket litet till sakens kärna. Men man ställer i vägen ett hinder, som mera är av känslonatur än av någon realitet. Och så länge detta hinder finnes, kommer ju yrkandet om dess borttagande att framställas. Man kommer icke ifrån det. Garantien för att det alltid väljes dugliga och skickliga personer till detta uppdrag kan knappast åstadkommas på denna väg, utan den är att söka i en allmän och fördjupad uppfattning om kallets vikt och betydelse, och utan en sådan uppfattning, en sådan fördjupad uppfattning skall man, tror jag, förgäves försöka att med yttre medel avstänga personer från att bli valda, som icke äro lämpade för det.

Man har nu under diskussionen här med särskild styrka riktat sig mot att utskottet gått längre än motionären, men i den mån denna invändning berör det förhållandet, att man borttagit bestämmelsen, att en person under riksdags-tiden på grund av sina ekonomiska omständigheter kan komma under strecket, undrar jag, om detta inkast är så betydande. Ha vi icke just under de sista åren sett talrika exempel på att synnerligen dugliga, rent av utmärkta personer ha utan väsentligen eget förvållande kommit i ekonomiska svårigheter, som kunde ha gjort, att de måste rymma från kammaren. Det är visserligen sant, att det kanske är mera en formsak, ty personer, som kommit i ekonomiskt haveri, kunna ju ordna det på ackordsvägen eller ordna det så, att man bibehåller vad som formellt erfordras, så att icke denna kalamitet kan inträffa. Men den omständigheten att det dock endast är en formsak, och den omständigheten, att det ekonomiska livet kan ställa sig så för en duglig person, gör, att denna invändning åtminstone för mig ej betyder så mycket. Det är en omständighet, som man icke kan fästa så stort avseende vid, att kammaren för den skull skulle ge utskottet en bakläxa.

Herr Ekman har talat om att man med detta avhänder sig möjligheten att få förstakammarproblemet upptaget i hela dess vidd. Jag undrar ändå, om vad som återstår av garantierna är så betydande, att man för det skulle kunna köpa sig till ett sådant upptagande. Jag håller före, att det allaredan är för litet för att åstadkomma ett sådant resultat.

Med dessa ord, herr talman, ber jag få ansluta mig till dem, som hemställt om bifall till utskottets förslag.

Herr Reuterskiöld: Herr talman! Då man talar om olikheten mellan kamrarna, rör man sig i själva verket på två olika områden. Det ena är valbarhetsvillkoren, det andra är valsättet, valtiden och valkorporationerna. Om man fasthåller vid att en olikhet bör äga bestånd mellan kamrarna, som ej endast består i att det är olika personer, som sitta i två olika rum, måste man väl söka finna en hållbar grund för den reella olikheten.

En sådan olikhet ligger i valsättet, och detta valsätt är ju bestämt i den riktningen, att det är landsting eller särskilda valkorporationer som välja. När nu en av utskottets ärade representanter säger, att man ej har velat föra in i grundlagen en hänvisning till kommunallag, som kan ändras på annat sätt, så tillåter jag mig endast erinra, att landstingen icke äro grundlagsbestämda utan bestämda av kommunallag, och att t. o. m. 27-årsåldern i andra fall, än då det

gäller elektorerna, icke är grundlags- utan kommunallagsbestånd. Det skälet torde därför ej ha någon större bärkraft.

Men det förefinnes också en olikhet i fråga om valbarheten. Jag tror, att så länge grundlagen bibehåller den regeln, att denna olikhet skall bestå med avseende på valbarheten, bör man ej steg för steg avskaffa allt det, som innebär en dylik valbarhetsolikhet, så att till sist ingenting finns kvar. Ty då, när vi komma till den stund, då den reformen skall tagas upp på allvar — om den kommer — har man icke den nu gällande grundlagen att hålla sig till, utan då är det något nytt, som man skall till att införa, och som därför lätt kan avvisas med åberopande av vad tidigare skett, då olikheterna successivt avskaffades.

Jag erkänner fullkomligt riktigheten av den anmärkning, som den ärade talaren på Västernorrlands- och Jämtlandslänsbanken framförde med sådan styrka, att genom utskottets förslag har skattebetalningsplikten bortfallit, och att det väl ändå är rimligt, att ledamot av första kammaren betalar sin skatt. Jag delar fullkomligt den uppfattningen, men jag kan ej i skattebetalningsvillkoret se något som bör vara ett särskilt utmärkande valbarhetsvillkor för första kammaren, utan skulle snarare vilja säga, att denna skattebetalningsplikt också borde stadgas för andra kammaren. Således, ur olikhetssynpunkt kan jag på denna grund icke göra någon anmärkning mot utskottets förslag, men i och för sig gör jag det naturligtvis, då det ej finns något skäl att taga bort en sådan bestämmelse, som är fullt befogad att ha.

A andra sidan vill jag säga, att enligt mitt förmenande kan man ej åberopa den privata överenskommelsen mellan partierna från 1918. Sedan dess har mycket ändrats, och jag tror, att det är nödvändigt att låta var dag ha sin egen plåga, så att om vi nu finna anledning att ändra vad då ej ändrades, bör man ej vara hindrad att göra det. Jag hör till dem, som erkänna, att dessa censusbestämmelser äro fullkomligt ohållbara och oriktiga, men även hör jag till dem, som anse, att man måste ersätta dem med någonting annat. Icke därför att det är en köpeskillning, som är så mycket värd, utan tvärtom därför att dessa bestämmelser äro några av de få, som finnas kvar, som peka på själva tanken, principen: här skall finnas en olikhet i valbarhet.

Vad blir resultatet av bifall till utskottets förslag? Jo, helt enkelt, att skillnaden lägges på ålderskravet av de 35 åren och ingenting annat, och i grund och botten är den skillnaden ej stor. Nu har första kammarens åldersgräns mer och mer sänkts och andra kammarens höjts. Genomsnittligt tror jag icke det är så stor åldersskillnad mellan kamrarnas ledamöter. Att då säga, att detta skulle beteckna någon valbarhetsolikhet annat än rent formellt, tror jag icke man kan göra. Vill man emellertid taga bort census — och jag har varit med på den linjen — måste jag i likhet med den ärade talaren på Värmlandsbanken, som i början av debatten hade ordet, säga, att man måste söka komma fram på en positiv väg. Att bara säga nej, nej, går i längden icke. Man måste försöka få något annat, när man pekar på att man vill ha något annat. Herr Hellberg väckte i utskottet förslag om att sätta till en liten kommitté, men han trodde ju själv icke mycket på framkomligheten av den väg, som kommittén skulle undersöka. Det problem, kommittén skulle fått, var ju dubbelt. Det var ej endast hela första-kammarproblemet, utan det kunde också begränsas till frågan om valbarheten, åtminstone till någon del, och tager man en del då och då, kan man komma ett steg framåt.

För min del måste jag därför anse, att det hade varit lyckligast, om en återremiss av ärendet till utskottet kunnat ske. Då nu detta är uteslutet, har här framkastats det spörsmålet, om icke utskottet skulle kunna upptaga frågan ånyo. Jag vill för min del ej för ögonblicket bestämt uttala någon uppfattning i den frågan, men nog synes det mig vara ganska omöjligt, att utskottet skulle i

*Om villkoren
för valbarhet
till första
kammaren.
(Forts.)*

Om villkoren
för valbarhet
till första
kammaren.
(Forts.)

en fråga, som redan blivit av kammaren behandlad och avgjord, komma med ett nytt förslag. Det kan komma i ett annat sammanhang, säger man, i samband med t. ex. väckt motion om första kammarens avskaffande. Ja, något sammanhang med frågan om första kammarens avskaffande har det väl knappast, utan då blir det ett självständigt initiativ, och att taga ett självständigt initiativ, när saken ligger som den gör, och då utskottet redan har behandlat denna fråga om ett självständigt initiativ i detta sammanhang, det förefaller åtminstone mig för närvarande vara mycket otroligt, att det låter sig grundlagsenligt göra. Under sådana förhållanden kan jag ej här göra annat yrkande än om avslag på utskottets hemställan, men jag gör det med den motivering, att jag hoppas, att den debatt, som här förts i dag, skall, när frågan kommer upp inför nästa års konstitutionsutskott, förmå utskottet att taga litet djupare och litet allvarligare på denna fråga i enlighet med det direktiv, som i detta avseende gavs av den ärade talaren på Västernorrlands- och Jämtlandslänsbanken.

Jag vill till sist med anledning av vad den förste försvararen av utskottet yttrade när han åberopade den öppna omröstningen i utskottet och framhöll, att den ej finnes i kamrarna, uttala en undran, om det är så alldeles riktigt, att orsaken ligger där till olikheten mellan utskottets och kammarens uppfattning. Även i utskottet kan man ju taga slutet votering, om det skulle föreligga någon önskan därom. Och här i kammaren kan det väl tänkas, att kammarens genomsnittliga känsla av ansvar för bibehållandet av en viss karaktärsskillnad mellan de två kamrarna är mera levande och stark än utskottets, och kanhända den omständigheten i sin mån medverkar till att kammaren, som jag hoppas, avslår utskottets förslag.

Herr Möller: Herr talman! Jag uppkallades väsentligen av det yttrande, som herr Kvarnzelius höll här mot utskottets förslag. Såvitt jag kunde fatta riktigt vad han sade, hade bestämmelsen, sådan den nu är, eller eventuellt en bestämmelse angående förpliktelse till betalning av kommunalutskylder närmast ett slags affektionsvärde för honom. Det kan ju nämligen ej gärna ifrågasättas, att bestämmelsen om betalda kommunalskatter skulle ha något *praktiskt* inflytande på ett förstakammarval. Det är väl alltid tänkbart, att kanske någon ledamot försummar att betala någon termin, men nog skulle jag bli högst förvånad, om det skulle visa sig, att en förstakammarledamot under någon tid att tala om ej fullgjort sina kommunalutskylder. Jag måste därför säga, att när herr Kvarnzelius nästan med rörelse i rösten talade om denna fruktansvärda våda, som nu konstitutionsutskottet ville införa beträffande valbarhetsbestämmelserna för första kammaren, blev jag mycket förvånad, ty det kan, som sagt, ej gärna ha någon som helst praktisk betydelse. Enligt min uppfattning är ett streck av denna beskaffenhet, som nu pryder vår grundlag, när det gäller valbarhet till första kammaren, ett *omoraliskt* streck. Varje erfarenhet, som jag åtminstone har, vittnar om att varken förstånd, kunskaper, allmän duglighet eller särskild förmåga i offentliga värv är på något sätt knuten till något sådant som inkomster eller förmögenhet.

Det talas ju rätt mycket om att första kammarens nivå nu är sänkt, och det är klart, att alla de, som finna majoriteten vara förändrad på det sättet, att den oftast går emot deras uppfattning eller deras önskinningar, ha svårt att föreställa sig, att det kan bero på annat än att den allmänna nivån är sänkt. Det är otvivelaktigt, att både inkomst- och förmögenhetsgränsen i kammaren är högst väsentligt sänkt. Men jag undrar, om icke förhållandet i verkligheten är det, att därest icke en sådan sänkning av förmögenhetsnivån och inkomstnivån hade ägt rum, första kammaren nu ej hade existerat längre. Jag tror, att det var synnerligen nödvändigt att på det sättet förankra första kammaren uti större delen av Sveriges folk, som skedde 1918. Men det är sant, att då blev denna

bestämmelse kvar, och nu åberopas mot dem, som yrkat på upphävande av bestämmelsen, den överenskommelse, som träffades då. Det kan väl ej vara meningen, att den överenskommelsen gäller för evig tid eller för samtliga de riksdagsmäns livstid, som voro med den gång, då 1918 års beslut fattades. Överenskommelsen kan väl knappast anses gälla mer, än att den av dem, som fattade beslutet, lojalt skulle genomföras, och det har skett. Detta lojala genomförande av såväl ändringarna i den kommunala rösträtten som ändringarna i grundlagen har fastställts av riksdagen, men att man sedan icke skulle ha rättighet att medverka till någon förändring beträffande kammarens sammansättning eller beträffande villkoren därför, är för mig en fullkomligt orimlig ståndpunkt. Man har ofta det intrycket, att det är mycket, mycket svårt för människor att göra erfarenheter, och hur man i dag med något slags intresse kan försvara en sådan bestämmelse som denna, sedan penningvärdet har *hoppat upp och ned* på det sätt, att under åren 1920, 1921 och 1922 praktiskt taget hela Sveriges folk blev valbart till första kammaren — alltså under en inflationsperiod — medan nu återigen under deflationsperioden åtminstone en del av Sveriges folk utestänges från valbarheten, hur man skall kunna uppbringa något egentligt intresse för försvaret av en så beskaffad garanti för kammarens bättre sammansättning, kan jag, uppriktigt sagt, ej förstå. Hade industrimännen, som härförleden mycket starkt agiterade för en ny dosis inflation, fått sin önskan igenom, hade det inneburit, att detta streck visserligen stått kvar i grundlagen, men ånyo kommit att sakna varje verkligt praktisk betydelse.

Det må kanske vara befogat, att jag talar ett ögonblick om arbetarpartiets särskilda bekymmer på denna punkt. Vi veta nämligen, att detta streck kan förhindra oss att välja ledamöter till kammaren, som skulle vara synnerligen väl kvalificerade för uppdraget. Det händer, att en person icke under sammanlagt tre år å rad lyckas bevara en beskattningsbar inkomst av 3,000 kronor. Följden blir den, att han uteslutes från valbarhet, och det kan naturligtvis hända, att man inom vårt parti tvingas välja en mindre skickad person, därför att han har nödig inkomst eller eventuellt besitter fastighet av nödigt taxeringsvärde. Jag ser här i en reservation, att man tänkt sig andra kvalifikationsgrunder. Jag föreställer mig, att däri skulle ingå t. ex. en sådan sak som någon längre tids ledamotskap av andra kammaren. Det streck vi nu ha kan lätt få den verkan, att personer, som suttit 10 år i andra kammaren, icke bli valbara till första kammaren, därför att de under de år de utövat riksdagsmannaskapet haft arbetsförtjänst endast halva åren ungefär, vilket gör, att deras arbetsförtjänst icke räcker till för att de skola bli valbara enligt nu gällande bestämmelser.

I detta ögonblick sitta i första kammaren personer, som strängt taget icke uppfylla de villkor grundlagen uppställer för valbarhet. De kunna bevara sin valbarhet därför, att deras arvoden för riksdagsmannaskapets utövande icke beskattas, och de kunna med hänsyn till de inkomster de ha i form av riksdagsarvoden deklarerera ett högre inkomstbelopp än de i verkligheten ha såsom beskattningsbar inkomst. Jag är övertygad om att några bland kammarens icke minst framstående ledamöter nu befinna sig i denna situation. Det skulle icke vara så svårt att draga fram personliga exempel på, att detta streck följaktligen ingenting har att göra med allmänna kvalifikationer eller den skicklighet, med vilken en förstakammarledamot förmår att fullgöra sitt uppdrag. Under sådana omständigheter förefaller det åtminstone mig som en naturlig sak, att man upphäver detta speciella valbarhetsvillkor. Det är nog riktigt, att karaktärskillnaden mellan kamrarna för närvarande icke är så stor, men tror någon verkligen, att den karaktärskillnad, som kan åstadkommas mellan kamrarna, har något värde, om den vilar på förmögenhet eller inkomst? Jag vågar säga, att kan man icke på annat sätt eller med andra medel uppnå den eftersträfvade karaktärskillnaden mellan kamrarna, så bör man hellre avstå från denna skillnad.

*Om villkoren
för valbarhet
till första
kammaren.
(Forts.)*

Om villkoren
för valbarhet
till första
kammaren.
(Forts.)

Jag behöver icke påpeka, att, om mot förmodan någon förstakammarledamot, därest utskottets förslag skulle bifallas, skulle vägra att betala kommunalskatt, vederbörande kommun kan försätta honom i konkurs, och i så fall mister han, som bekant, sin valbarhet till denna kammare. Denna möjlighet finnes alltid, även om jag tror, att den icke kommer att begagnas. Därmed faller också i själva verket det argument, som framfördes särskilt av herr Ekman, nämligen att man skulle komma att kräva högre kompetens av grundväljarna och elektorerna än man skulle komma att kräva av första kammarens ledamöter. Att det skulle förefinnas någon skillnad i detta avseende är icke annat än en fiktion.

Visserligen förstår jag, att man kan tycka, att de nuvarande bestämmelserna pryda sin plats i grundlagen, men något annat värde än som en dekoration kan icke gärna den bestämmelse ha, som konstitutionsutskottet nu föreslår skall tagas bort.

Jag tillåter mig, herr talman, att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Vennersten: Herr greve och talman! Det förefaller mig, som om diskussionen tagit en vändning, som tyder på, att man lämnat själva kärnpunkten i det nu föreliggande ärendet, nämligen huru man bäst skall upprätthålla väsensskillnaden mellan de båda kamrarna. Här har med skärpa och icke utan fog riktats angrepp mot de nuvarande censusbestämmelserna, och alla kunna vi vara ense om, att de ingalunda i alla avseenden äro tillfredsställande. Enligt mitt förmenande gäller emellertid icke frågan, huruvida dessa bestämmelser äro fullt tillfredsställande eller icke, utan frågan är den: skola vi bibehålla garantierna för att väsensskillnaden sådan den nu är kommer att kvarstå eller skola vi så småningom plocka bort den ena bestämmelsen efter den andra i syfte att utplåna denna skillnad? Så länge man ännu icke påvisat andra utvägar att upprätthålla denna väsensskillnad, synas mig alla förnuftiga skäl tala för, att vi bibehålla vad vi ha.

Den siste ärade talaren sade, att om vi icke på annat sätt kunna upprätthålla väsensskillnaden än genom bibehållande av de nuvarande bestämmelserna, så böra vi hellre slopa den. Så resonerar icke jag. Jag säger: låtom oss söka andra möjligheter att upprätthålla väsensskillnaden mellan kamrarna, och när vi undersökt problemet, kunna vi måhända slopa de nuvarande bestämmelserna och ersätta dem med mera rationella och tilltalande. Mig synes, att problemet ligger på detta sätt, vilket också förut från åtskilliga håll här i kammaren framhållits. Vad ha vi kvar, om vi taga bort de nu ifrågakvarande bestämmelserna? Jo, vi ha kvar åldersstrecket. Jag har räknat ut, att medelåldern i andra kammaren är 50 $\frac{1}{2}$ år och att den här i kammaren är 3 $\frac{1}{2}$ år högre eller något mer. Jag vet icke, om de tre à fyra åren kunna betyda så mycket. Något betyda de alltid, och det kan hända, att en något större mognad och rikare erfarenhet verkligen förefinnes hos ledamöterna av denna kammare. Men vi få icke glömma, att det redan vid reformens genomförande 1918 från det mest kompetenta håll jag i närvarande stund kan åberopa uttalades, att första kammaren icke intoge den plats och fyllde de uppgifter, som man hade rätt att begära. Yttrandet fälldes av en talare, som hade stor pondus i riksdagen, och jag tror, att hans åsikter i detta fall säkerligen förtjäna beaktande.

För min del tror jag, att man är inne på rätt väg, om man söker lägga frågan så, att en undersökning först skall ske på vad sätt vi skola kunna åstadkomma nya valbarhetsbestämmelser av mera modern och tilltalande art och tills vidare nöja oss med vad vi för närvarande ha. Det är icke någon lång tid i den politiska utvecklingen i ett land, om vi tänka oss, att vi först efter 4 års förlopp skola kunna få dylika ändrade bestämmelser. Jag tror icke, att denna

fråga bör ses ur politisk synpunkt utan att den gott kan tagas som en lämplighetsfråga. Var och en kan då taga ställning till densamma på det sätt han ser saken utan hänsyn till politisk riktning, för såvitt man icke går åt annat håll än jag för min del vill vara med om, och vill alltmera utjämna skillnaden mellan kamrarna för att övergå till ett förtäckt enkammarssystem, eller måhända strävar ännu längre. Det finnes ju nämligen också talesmän för att avskaffa tvåkammarssystemet och ersätta det med enkammarssystem.

*Om villkoren
för valbarhet
till första
kammaren.
(Forts.)*

Jag anser, herr greve och talman, att ärendet, såsom det nu ligger, bäst gagnas av att vi nu avslå utskottets hemställan och invänta initiativ vare sig från konstitutionsutskottet eller från annat håll till åstadkommande av bestämmelser, som i åtskilliga avseenden kunna befinnas mera tillfredsställande än de nu gällande.

Med denna motivering ber jag, herr greve och talman, att få yrka avslag å utskottets hemställan och bifall till den av herr von Geijer m. fl. avgivna, vid utskottets betänkande fogade reservationen.

Herr Hellberg: Herr talman! Jag skall endast tillåta mig att säga ett par ord till svar på det lilla sidostick, som riktats mot mig från min granne här på bänken, som påstod, att jag nu skulle gjort mig skyldig till en motsägelse i förhållande till vad jag yttrade för tre år sedan. Jag vill erinra om, att jag då förklarade, och jag har här i dag upprepat det, att jag ansåg de nuvarande bestämmelserna om census vara olämpliga. I det fallet har jag inte på något sätt ändrat mening. Likaledes anser jag nu som då, att det är själfvallet, att första kammaren här i landet bör byggas på den allmänna rösträtten — det förefaller mig nämligen, som om nämnda talare insinuerade, att jag i det stycket skulle ha ändrat mening. Hela motsägelsen skulle då bestå i, att jag nu ansett att redan på denna punkt, när det gällde valbarhetsbestämmelserna, en utredning borde upptagas i samband med frågan om den förändring av valrättsåldern, som påyrkats i en annan motion. Jag kan sålunda inte finna, att jag gjort mig skyldig till den motsägelse, som talaren tydligen med en viss tillfredsställelse ville konstatera.

Herr Pålsson: Under hela den tid, som gått sedan det så kallade demokratiska genombrottet skedde, hava såväl i riksdagen som i tidningspressen diskussioner ägt rum om sättet att omlägga valbestämmelserna till första kammaren. Då bestämmelsen tillkom, att för valbarhet till första kammaren skulle fordras att antingen äga fastighet, taxerad till minst 50,000 kronor, eller till staten skatta för minst 3,000 kronors årlig inkomst, så var tanken naturligtvis den, att uppfyllandet av dessa villkor skulle kunna utgöra ett, om än dåligt, uttryck för kvalifikationerna hos de valda. Man tänkte sig då, att de, som kommit i besittning av en fastighet, taxerad till 50,000 kronor, eller som skattade för en inkomst av 3,000 kronor, hade, så att säga, fått lära sig att stå på egna fötter i livet, d. v. s. arbeta sig fram till sin ställning. Detta var grundtanken, och därför ha dessa bestämmelser tills vidare behållits. Sedan dess hava diskussioner pågått om att man borde söka få bort denna penningcensus, men förutsättningen härför har under diskussionerna alltid ansetts vara, att man skulle få andra bestämmelser i stället för dessa, vilka ansågos väl krassa. Intill denna dag har denna fråga diskuterats i alla partiets tidningar, och jag tror, att icke minst herr Möller i det socialdemokratiska kulturorganet »Tiden» dragit sitt strå till stacken för att få fram förslag till andra kvalifikationsbestämmelser än egendomsbesittning. Det är då ganska underligt att se konstitutionsutskottets förslag i år, som i ett enda ögonblick stryker ett streck över alla de tankar och förväntningar man hyst. Det borde hava lyckats kon-

Om villkoren
för valbarhet
till första
kammaren.
(Forts.)

stitutionsutskottet att åstadkomma några andra bestämmelser i stället för de ekonomiska bestämmelser, som nu finnas. Frågan måste lösas snarast. Det är, som sagt, helt enkelt förbluffande att finna, att i en hast allt är förbi och att från utskottet ett förslag kommit fram på 4 fattiga rader, där det står skrivet, att man skall vara 35 år för att kunna väljas till ledamot av första kammaren. Punkt och slut. Icke ens skattens erläggande skulle erfordras.

Nu är det klart, att om det förslag, som föreligger, i dag antages, stänges dörren för alla försök att bringa under diskussion den fråga, som man förut sökt föra fram, nämligen huru man skall ordna det på annat sätt med andra kvalifikationsbestämmelser i stället för de nuvarande. Detta blir uteslutet för framtiden, ifall utskottets förslag går igenom. Herr Ekman var inne på denna del av ämnet, och även han förklarade, att det icke skulle bli lätt att få denna diskussion upp igen, ifall dörren en gång stängdes för densamma. Det förvånade mig, att herr Ekman, som hela tiden talade mot utskottets förslag, ändå slöt med att följa detsamma. Sker det, får man icke mer upp frågan om dessa kvalifikationsbestämmelser. Under sådana förhållanden, och då det ju endast kan dröja några år, tills vi kunde få denna sak riktigt övervägd och välbetänkt ordnad, tycker jag det vara klokast att nu avslå utskottets förslag och för framtiden söka ordna frågan på bättre sätt.

Herr greve och talman! Jag yrkar bifall till reservationerna.

Herr **Rosén**: En ärad talare på stockholmsbanken, herr Stendahl, framhöll vikten av att den enskilde riksdagsmannen har ordnad ekonomi, när han då skulle bättre kunna utföra sitt riksdagsarbete.

Jag vill då säga, att taxeringsvärdet på en fastighet icke utgör något starkt bevis på att vederbörande har en ordnad ekonomi. Det finnes helt säkert många jordbrukare i detta land, som äger en fastighet, taxerad till ett eller annat tusen under 50,000 kronor, men som icke har någon som helst in-teckning eller annan skuld, medan det ju kan finnas en annan fastighetsägare, som har sin fastighet taxerad till 50,000 kronor eller däröver, men som kan ha dubbelt så stor skuld eller mera. Den förre är icke valbar, men den senare är valbar. Någon garanti för ordnad ekonomi utgör alltså icke penningstrecket.

Det förvånar mig, att professor Reuterskiöld, som är bondeförbundets främste, motsätter sig borttagandet av penningstrecket, ty därigenom utestänger han ju massor av jordbrukare från möjligheten att komma in i denna kammare. Det tvingar dem visserligen att välja andra personer, t. ex. redaktörer som mig eller professorer som herr Reuterskiöld, men jag tycker icke det är rätt med en sådan anordning. Jag finner sålunda alla förnuftsskäl tala för att dessa streck komma bort.

Som frågan nu ligger, och då andra kammaren enhälligt bifallit utskotts-förslaget, kommer jag att rösta för det.

Herr **Olsson, Oscar**: Herr talman! Det var herr Vennerstens anspråk att komma med rena förnuftsskäl, som uppkallade mig till ett kort genmäle.

Herr Vennersten började med att förklara, att det väsentliga här vore, att väsensskilljaktigheten mellan kamrarna uppehöles. Sedan fortsatte herr Vennersten med att påpeka, att för denna väsensskilljaktighet äro censusbestämmelserna ganska värdelösa. Och så slutade herr Vennersten med att säga, att därför måste vi bibehålla censusbestämmelserna. Jag kan inte förstå annat än att herr Vennersten därmed argumenterat, att väsensskillnad måste vi ha, vare sig denna väsensskillnad mellan kamrarna är grundad på riktiga principer eller ej. Med den motiveringen tror jag vi ha kommit ifrån förnuftsmotiveringen, ehuru det är en ganska god konservativ motivering för den ståndpunkt, som herr Vennersten intager. Då förstod jag något bättre herr Jöns Pålsson, som ville bibe-

hålla censusbestämmelserna — fastän de äro i sig värdelösa för väsensskillnaden mellan kamrarna — som bytesobjekt för vidare förhandlingar i denna fråga. Men jag antager ändå, att om första kammaren skall se på denna sak allvarligt och även om första kammaren är intresserad av att problemet på allvar upptages om garantier för väsensskillnad mellan kamrarna, så skall det inte ske på det sättet, att man bygger hela frågans vidare utveckling på befintligheten av något, som kan användas som bytesmedel i en kommande diskussion.

*Om villkoren
för valbarhet
till första
kammaren.
(Forts.)*

Jag ber, herr talman, få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Vennersten: Herr talman! Jag vill fästa min ärade grannes uppmärksamhet på att han begick ett väsentligt misstag, när han sade, att jag har utdömt de nuvarande censusbestämmelserna såsom totalt värdelösa. Ja, jag har sagt, att de kanske kunna ersättas med mera tilltalande, och jag har sagt, att de måhända äro mindre tidsenliga. Men jag har ingalunda uttryckt mig så som den ärade talaren ville söka tolka mitt anförande, och därmed faller också hela hans invändning.

Herr Möller: Ja, herr talman, till vad herr Oscar Olsson replikerade herr Pålsson i Anderslöv vill jag endast lägga en försäkran, att *som bytesmedel är denna censusbestämmelse absolut värdelös*. Den har inte något sådant inflytande på kammarens sammansättning, att vi — om jag nu tänker på oss, som kämpa för denna bestämmelses upphävande — skulle vilja ge något slags kompenstation för att få bestämmelsen upphävd.

Sedan vill jag till herr Vennersten endast rikta den repliken, att här talas i allmänhet om hur man skall försöka ordna med den s. k. karaktärsskillnaden mellan kamrarna, men det har inte från högerns sida givits ett enda positivt uppslag i denna sak. Högern hade sitt stora tillfälle att visa vad den förmådde, då det gällde att rita grundlinjer för en ny konstitution — däri ingående ett tvåkammerssystem — då den stora uppgörelsen skedde år 1918. Högern visade sig inkompetent på den punkten. Den hade ingenting att föreslå. Och jag är övertygad om att när det kommer till kritan, skall det visa sig, att den dag som är här högern inte något verkligt diskuterbart uppslag att presentera.

Under sådana omständigheter, herr talman, är detta tal om att man inte skall göra något åt den här saken nu utan vänta, tills man kan åstadkomma en verkligt genomgripande reform, det är endast en förevändning, därför att man håller före, att det finns åtskilliga, som man tror man kan fånga — och man har ju fångat herr Pålsson i Anderslöv — på den förevändningen, vilka i och för sig gärna skulle vara med om att få bort censusstrecket, men som ändå alla gärna vilja ha en grundligt reformerad första kammare, fast ingen kan säga, i vilken riktning reformen skulle gå.

Herr Lindhagen: Herr Hellberg åberopade, att jag väckt en motion om första kammarens avskaffande och att denna fråga något berördes av den nu föreliggande.

Här har icke av talarna på något sätt på allvar tagits upp den frågan, huruvida vi böra ha tvåkammar- eller enkammarssystem, och därpå hänger ju så mycket vid denna frågas bedömande. Man har i stället gått ikring det ämnet. Nu märker man i alla fall denna gång en viss spänning, några turneringar i anförandena, som göra, att denna andra stora fråga, som är den verkligt avgörande, mer och mer nalkas oss.

Första kammaren har väl sitt egentliga berättigande i att det ibland möjligen kan behövas så stort antal folkrepresentanter, som andra kammarens och första kammarens ledamöter sammanlagt utgöra. Det erbjuder tillfälle för olika me-

Om villkoren
för valbarhet
till första
kammaren.
(Forts.)

ningar att göra sig gällande, det blir, så att säga, en mera fyllig representation för folket.

Men när det nu talas om hur oerhört dyrt det är och att man icke har råd med detta, och man då i stället vill konservera bägge kamrarna genom att minska på den garanti för den allmänna rösträttens effektivitet, som ligger i arvodena — på vilka de mindre bemedlade ej kunna reda sig, då de icke ha råd att underhålla både sig själva här och sina familjer i landsorten — så tycker jag det börjar bli betänkligt. Och i stället för att man på detta sätt gör bägge kamrarna mera konservativa finner jag avskaffandet av första kammaren vara en bättre utväg ur konstitutionell synpunkt. Och på det viset vinner man ur sparsamhetssynpunkt också mycket mera.

Detta är hela anledningen till att min motion väckts nu.

När man nu i alla fall tänker behålla bägge kamrarna en tid framåt, en obegränsad tid kanske, är det förslag, som här föreligger om att åtminstone ta bort censusbestämmelserna, vilka hindra valmännen att få den vald, som de helst önska, av förhållandena allvarligt påkallat. Nu medger jag, att det ser underligt ut, att endast denna bestämmelse om de 35 åren står kvar. De där 35 åren ha ingen annan betydelse, än att man vill, att denna kammare skall vara mera åderförkalkad än andra kammaren. Detta är den enda praktiska betydelsen av åldersstrecket.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Vennersten: Jag nödgas besvara kammaren med ett kort svar till herr Möller.

Herr Möller misstänkte, att hela mitt anförande endast gick ut på att finna en förevändning för att komma ifrån saken. Nej, herr Möller, jag tror ej, att herr Möller tror så illa om mig. Jag har förebragt verkliga skäl, och kan herr Möller komma med goda uppslag, så skola vi med nöje undersöka och gärna acceptera dem, i fall de befinnas antagliga. Och jag skall även våga utfästa mig att, i den ringa mån jag kan, bidra till sökandet, ehuru väl problemet är ytterligt svårt.

Herr Dahl: Endast ett par ord gentemot herr Möller.

Herr Möller har så ofta upprepat den tillvitelsen mot högern, att den 1918 i december försatt sin stora chance att få förstakammarproblemet löst i samband med den då beslutade författningsändringen. Jag får lov att till herr Möller säga, vad han i alla fall själv borde veta, att denna tillvitelse är ogrundad. Högern hade då ingen chance att lösa förstakammarproblemet. Då de liberala och socialdemokratiska partierna genom sin då sittande regering, emot all förut tänkbar ordning, vid den urtima riksdagen lade fram icke allenast den kommunala rösträttsfrågan utan också begärde uttalanden angående vissa riktlinjer för den politiska rösträttens omläggning, var det under den oerhörda press och den skyndsamhet, varmed man begärde svar i denna fråga, helt enkelt omöjligt att draga upp några grundlinjer för lösning av förstakammarproblemet. Det underströks då, och det ligger klarlagt i protokollet från debatterna i denna kammare, att man verkligen gjort försök i den vägen, men svårigheterna befunnos då icke överkomliga. Jag har tidigare i dag erinrat om att dåvarande statsministern i sitt yttrande till statsrådsprotokollet erinrade om att man haft under övervägande möjligheten att ta upp även den sidan av förstakammarfrågan, som rörde själva sammansättningen av kammaren men till följd av den ovisshet och osäkerhet i fråga om riktlinjer, som förefanns, låtit det anstå till framtiden. Det var den gången således klart, att den sidan av saken skulle skjutas till framtiden, och när man nu, såsom herr Vennersten framhållit, vill rasera den kvarstående resten av artskillnadsgaranti utan att samtidigt föreslå något

annat, då må högern vara fullt berättigad att säga: låt oss vänta, tills vi kunna få något annat i stället.

*Om villkoren
för valbarhet
till första
kammaren.
(Forts.)*

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt föreliggande yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på avslag å såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med öfvervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 3, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 50;

Nej — 65.

På framställning av herr talmannen beslöts att behandlingen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till ett annat sammanträde samt att de anslag, som utfärdats till sammanträdet fortsättande på aftonen, skulle nedtagas.

Efter föredragning av Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner hänvisades dessa, nr 51 till jordbruksutskottet, nr 52 till statsutskottet och nr 53 till behandling av lagutskott.

Herr **Hederstierna** erhöll på begäran ordet och yttrade: Eftersom den i dag avlämnade propositionen med förslag till lag om förmynderskap är av synnerligen stor omfattning, får jag med stöd av § 55 riksdagsordningen hemställa, att motionstiden måtte utsträckas till det sammanträde, som infaller näst efter 20 dagar från propositionens avlämnande.

Denna hemställan bifölls.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag dels till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 24, angående val av riksdagens justitieombudsman och hans efterträdare; och

nr 27, angående val av riksdagens militieombudsman och hans efterträdare;

dels ock till riksdagens förordnanden:

nr 25, för revisionssekreteraren m. m. B. N. R. Lilienberg att vara riksdagens justitieombudsman;

nr 26, för revisionssekreteraren m. m. E. G. Geijer att vara riksdagens justitieombudsmans efterträdare;

nr 28, för revisionssekreteraren m. m. G. F. Lindstedt att vara riksdagens militieombudsman; samt

nr 29, för hovrättsrådet m. m. J. A. Samuelson att vara riksdagens militieombudsmans efterträdare.

Anmäldes och bordlades

bankoutskottets memorial och utlåtanden:

nr 6, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande punkt 23 av bankoutskottets utlåtande nr 11 angående regleringen av utgifterna under riksstatsens elfte huvudtitel, innefattande anslagen till pensions- och indragningsstaterna;

nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående tillfälliga lönetillägg åt vissa vaktmästare och med dem jämförliga befattningshavare, i vad avser elfte huvudtiteln;

nr 8, i anledning av vissa framställningar rörande pensionsförbättring åt vissa i försvarets tjänst anställda eller förut anställda personer;

nr 9, i anledning av vissa framställningar rörande elfte huvudtiteln, innefattande anslagen till pensions- och indragningsstaterna;

nr 10, i anledning av väckt motion om utredning och förslag angående höjning av manlig folkskollärares pensionsålder; samt

nr 12, i anledning av väckt motion om sänkt pensionsålder för förrådsvakt, förrådsförman och förrådsmästare vid statens järnvägar;

andra lagutskottets utlåtande nr 9, i anledning av väckta motioner med förslag till lag om ändrad lydelse av 18 § i lagen om fattigvården den 14 juni 1918; ävensom

första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 1, i anledning av väckt motion, nr 198, om skrivelse till Konungen angående avskaffande av eller begränsning i rätten till fria resor och fria varutransporter å statens järnvägar.

Ledighet från riksdagsgörömlen beviljades herr *Elisson* för tiden den 28 innevarande februari—den 9 nästkommande mars samt herr *Lyberg* för tiden den 28 februari—den 13 mars.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4,42 e. m.

In fidem
Lode Wistrand.

Fredagen den 29 februari.

Kammaren sammanträdde kl. 3,30 e. m.

Justerades protokollen för den 23 och den 26 innevarande månad.

Anmälades och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 22, till Konungen i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen under nionde huvudtiteln gjorda framställningar.

Anmälades och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

- nr 30, i anledning av väckt motion om sänkning av tullen å ostron;
 - nr 31, i anledning av väckt motion om sänkta tullsatser för ur; samt
 - nr 32, i anledning av väckt motion om ändring i rubriken nr 403 i tulltaxan.
-

Anmälades och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

- nr 33, i anledning av väckta motioner om beredande av ersättning åt innehavare av kommunala förtroendeuppdrag m. m.; och
 - nr 34, i anledning av väckt motion om rätt för stadsfullmäktige att välja två vice ordförande.
-

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna protokoll:

År 1924 den 28 februari sammanträdde kamrarnas valmän för att utse revisorer och revisorssuppleanter för granskning av riksbankens avdelningskontors i orterna räkenskaper och förvaltning; och befunnos efter valens slut hava blivit utsedda till

revisorer:

vid kontoret i Göteborg

herr <i>Dahlström, A.</i> , expeditjonsföreståndare, Göteborg,	med 39 röster,
» <i>Neiglick, Fritz</i> , kapten, Göteborg,	» 39 »
» <i>d'Orchimont, F.</i> , f. d. handlande, Floda,	» 39 »
» <i>Larsson, L.</i> , landstingsman, Huveröd,	» 39 » ;

vid kontoret i Malmö

herr <i>Wikborn, N.</i> , lantbrukare, Arrie, Månstorp,	med 39 röster,
» <i>Cavalli, Gustaf</i> , överstelöjtnant, Malmö,	» 39 »
» <i>Johansson, P. A.</i> , kassör, Malmö,	» 39 »
» <i>Persson, Alfred</i> , lantbrukare, Vadensjö,	» 39 » ;

vid kontoret i Falun

herr <i>Olsson, Ahlmans Olof</i> , f. d. riksdagsman, Insjön,	med 39 röster,
» <i>Nordin, G.</i> , major, Falun,	» 39 »
» <i>Sandström, Carl</i> , kamrer, Orsa,	» 39 »
» <i>Backelin, H.</i> , landstingsman, Falun,	» 39 » ;

vid kontoret i Gävle

herr <i>Hållander, Alb.</i> , handelsföreståndare, Gävle,	med 39 röster,
» <i>Lindblom, Edw.</i> , handlande, Gävle,	» 39 »
» <i>Nord, Emil</i> , folkskollärare, Åshammar,	» 39 »
» <i>Aldén, Robert</i> , kontorschef, Gävle,	» 39 » ;

vid kontoret i Halmstad

herr <i>Bökman, E.</i> , rektor, Halmstad,	med 39 röster,
» <i>Ehrenborg, G.</i> , major, Halmstad,	» 39 »
» <i>Linder, J. R.</i> , skollärare, Tvååker,	» 39 »
» <i>Dahlberg, John</i> , handelsföreståndare, Halmstad,	» 39 » ;

vid kontoret i Härnösand

herr <i>Berglund, Einar</i> , landstingsman, Strömnäs,	med 39 röster,
» <i>Törner, A.</i> , direktör, Härnösand,	» 39 »
» <i>Hallin, E.</i> , kassör, Örnköldsvik,	» 39 »
» <i>Hesse, Samuel</i> , advokat, Härnösand,	» 39 » ;

vid kontoret i Jönköping

herr <i>Johansson, Edvard</i> , Häradsköp, Skillingaryd,	med 39 röster,
» <i>Gislén, Knut</i> , landskamrerare, Jönköping,	» 39 »
» <i>Andrén, Fredrik</i> , ingenjör, Jönköping,	» 39 »
» <i>Jonsson, Johan</i> , landstingsman, Norrahammar,	» 39 » ;

vid kontoret i Kalmar

herr <i>Nilsson, V.</i> , rostmästare, Kalmar,	med 39 röster,
» <i>Wickbom, J. A. O.</i> , rektor, Kalmar,	» 39 »
» <i>Modèer, Seth</i> , handlande, Mönsterås,	» 39 »
» <i>Karlsson, Hjalmar</i> , landstingsman, Kalmar,	» 39 » ;

vid kontoret i Karlskrona

herr <i>Rydén, Magnus</i> , förste marinintendent, Karlskrona,	med 39 röster,
» <i>Appelkvist, Caspar</i> , handelsföreståndare, Ronneby,	» 39 »
» <i>Lundblad, Hj.</i> , kyrkoherde, Hällaryd,	» 39 »
» <i>Brorsson, N.</i> , kantor, Asarum,	» 39 » ;

vid kontoret i Karlstad

herr <i>Berg, N. A:son</i> , f. d. riksdagsman, Munkfors,	med 39 röster,
» <i>Falk, H. H. W.</i> , kapten, Karlstad,	» 39 »
» <i>Göthberg, A. H.</i> , f. d. riksdagsman, Munkfors,	» 39 »
» <i>Mossberg, Gustaf</i> , handlande, Framnäs, Blomskog,	» 39 » ;

vid kontoret i Kristianstad

herr <i>Svensson, M.</i> , kontorsbiträde, Kristianstad,	med 39 röster,
» <i>Wingren, H.</i> , kamrer, Kristianstad,	» 39 »
» <i>Witzell, C.</i> , f. d. riksdagsman, Örkelljunga,	» 39 »
» <i>Akesson, J. A.</i> , f. d. riksdagsman, Raskarum, S:t Olof,	» 39 » ;

vid kontoret i Linköping

herr <i>Svensson, Joh.</i> , disponent, Linköping,	med 39 röster,
» <i>Träff, J. A.</i> , f. d. riksdagsman, Mjölby,	» 39 »
» <i>Hanzén, J.</i> , redaktör, Linköping,	» 39 »
» <i>Rydén, C.</i> , järnvägskontrollör, Linköping,	» 39 » ;

vid kontoret i Luleå

herr <i>Bezell, Albert</i> , stadsfogde, Luleå,	med 39 röster,
» <i>Nordberg, Alb.</i> , kyrkoherde, Neder-Luleå,	» 39 »
» <i>Bäckström, Amandus</i> , kommissionär, Öjebyn,	» 39 »
» <i>Sandström, Robert</i> , handlande, Gammelstad,	» 39 » ;

vid kontoret i Mariestad

herr <i>Wallin, Erik</i> , handelsföreståndare, Lidköping,	med 39 röster,
» <i>Bolin, J. Z.</i> , skollärare, Fyrunga,	» 39 »
» <i>Johansson, Alf.</i> , lantbrukare, Rambotorp, Låstad,	» 39 »
» <i>Andersson, Justus</i> , kommunalordförande, Karlsborg,	» 39 » ;

vid kontoret i Norrköping

herr <i>von Malmborg, Karl</i> , kapten, Wii, Okna,	med 39 röster,
» <i>Eriksson, Karl</i> , f. d. riksdagsman, Lundby, Okna,	» 39 »
» <i>Lagerbäck, E. A.</i> , kassör, Norrköping,	» 39 »
» <i>Eriksson, Josef</i> , f. d. riksdagsman, Finspong,	» 39 » ;

vid kontoret i Nyköping

herr <i>Sjöström, G.</i> , kyrkoherde, Tuna, Larslund,	med 39 röster,
» <i>Weinberg, B.</i> , f. d. godsägare, Nyköping,	» 39 »
» <i>Winblad, Oskar</i> , förvaltare, Nyköping,	» 39 »
» <i>Uhrberg, Ivar</i> , lantbrukare, St. Kungsladugården, Nyköping,	» 39 » ;

vid kontoret i Sundsvall

herr <i>Gustafsson, Gid.</i> , redaktionssekreterare, Sundsvall,	med 39 röster,
» <i>Carlström, L. W.</i> , bageriföreståndare, Sundsvall	» 39 »
» <i>Ekholm, R.</i> , f. d. riksdagsman, Sundsvall,	» 39 »
» <i>Thor, C. G.</i> , förvaltare, Nedansjö,	» 39 » ;

vid kontoret i Umeå

herr <i>Grafström, Hj.</i> , överste, Umeå,	med 39 röster,
» <i>Lagerkvist, Emil</i> , f. d. riksdagsman, Skellefteå,	» 39 »
» <i>Ålund, W.</i> , jägmästare, Umeå,	» 39 »
» <i>Jonsson, O.</i> , f. d. riksdagsman, Gumboda, Sikeå	» 39 » ;

vid kontoret i Uppsala

herr <i>Bring, Sven Kasper</i> , f. d. rådmän, Uppsala,	med 39 röster,
» <i>Wiklund, Gustaf</i> , akademibokhållare, Uppsala,	» 39 »
» <i>Tapper, K.</i> , landstingsman, Uppsala,	» 39 »
» <i>Hammarskjöld</i> , f. d. kapten, Uppsala,	» 39 » ;

vid kontoret i Visby

friherre <i>Kruuse af Verchou</i> , H., major, Tingstäde,	med 39 röster,
herr <i>Melin, Oskar</i> , landskamrerare, Visby,	» 39 »
» <i>Larsson, K. L. J.</i> , riksdagsman, Bondarve,	» 39 »
» <i>Karlström, K.</i> , f. d. riksdagsman, L:a Atlings, Atlingbo,	» 39 » ;

vid kontoret i Vänersborg

herr <i>Björklund, E.</i> , jägmästare, Vänersborg,	med 39 röster,
» <i>Lindkvist, G. E.</i> , landstingsman, Ämål,	» 39 »
» <i>Johansson, Albert</i> , bruksbokhållare, Upphärad,	» 39 »
» <i>Magnusson, Oscar</i> , stationskrivare, Vänersborg,	» 39 » ;

vid kontoret i Västerås

herr <i>Robsahm, G. W. T.</i> , kapten, Västerås,	med 39 röster,
» <i>Lundblad, Axel</i> , f. d. riksdagsman, Fredriksberg, Västerås,	» 39 »
» <i>Ugglä, Claes</i> , f. d. häradshövding, Västerås,	» 39 »
» <i>Lindgren, Gustaf</i> , f. d. riksdagsman, Islingby,	» 39 » ;

vid kontoret i Växjö

herr <i>Bengtson-Gierup, Hans</i> , distriktslantmätare, Växjö,	med 39 röster,
» <i>Johansson, O. A.</i> , hospitalssyssloman, Växjö	» 39 »
» <i>Svensson, J. G.</i> , f. d. riksdagsman, Betingetorp,	» 39 »
» <i>Ljungkvist, J. M.</i> , garvare, Växjö,	» 39 » ;

vid kontoret i Örebro

herr <i>Akerberg, H.</i> , redaktör, Örebro,	med 39 röster,
» <i>von Hofsten, H. R.</i> , major, Örebro,	» 39 »
» <i>Persson, O.</i> , nämndeman, Asker,	» 39 »
» <i>Gustafsson Arv.</i> , kassör, Örebro,	» 39 » ;

vid kontoret i Östersund

herr <i>Mattsson, Anders</i> , lasarettssyssloman, Östersund,	med 39 röster,
» <i>Lundvall, A. W.</i> , grosshandlare, Östersund,	» 39 »
» <i>Roman, P. G.</i> , häradsskrivare, Östersund,	» 39 »
» <i>Fladvad, O. E.</i> , landstingsman, Odenslund, Östersund,	» 39 » ;

suppleanter:*vid kontoret i Göteborg*

herr <i>Börjesson, L. A.</i> , sjukkasseexpeditör, Göteborg,	med 37 röster,
» <i>Sundberg Axel</i> , borgmästare, Lysekil,	» 37 »
» <i>Rodhe, C. W.</i> , major, Göteborg,	» 37 »
» <i>Hjort, Gustaf</i> , direktör, Göteborg,	» 37 » ;

vid kontoret i Malmö

herr <i>Hermansson, J. W.</i> , lagerbokhållare, Malmö,	med 37 röster,
» <i>Persson, Per Hjalmar</i> , lantbrukare, Klörup, Ahlstad,	» 37 »
» <i>von Porath, Wilhelm</i> , överstelöjtnant, Lund,	» 37 »
» <i>Rosén, Anders</i> , lektor, Lund,	» 37 » ;

vid kontoret i Falun

herr <i>Eronn, A.</i> , f. d. riksdagsman, Leksand,	med 37 röster,
» <i>Olsén, Olof</i> , handlande, Orsa,	» 37 »
» <i>Minör, P. A.</i> , landstingsman, Falun,	» 37 »
» <i>Skarstedt, W.</i> , f. d. riksdagsman, Falun,	» 37 » ;

vid kontoret i Gävle

herr <i>Berg, Fredrik</i> , kamrer, Gävle,	med 37 röster,
» <i>Andersson, A. J.</i> , f. d. riksdagsman, Gävle,	» 37 »
» <i>Nyberg, N. A.</i> , trävaruhandlare, Gävle,	» 37 »
» <i>Nygren, G.</i> , konduktör, Gävle,	» 37 » ;

vid kontoret i Halmstad

herr <i>Jönsson, C. B.</i> , f. d. riksdagsman, Röinge,	med 37 röster,
» <i>Kindberg, A.</i> , läroverksadjunkt, Halmstad,	» 37 »
» <i>Johansson, Aug.</i> , lantbrukare, Skälmtorp, Slöinge,	» 37 »
» <i>Brodin, O.</i> , skomakaremästare, Halmstad,	» 37 » ;

vid kontoret i Härnösand

herr <i>Bowin, A.</i> , handlande, Sollefteå.	» 37 röster,
» <i>Sandström, Nils</i> direktör, Nyland,	» 37 »
» <i>Hammarlind, Otto</i> , fabrikör, Nyland,	» 37 »
» <i>Björklund, Henrik</i> , köpman, Härnösand,	» 37 » ;

vid kontoret i Jönköping

herr <i>Svensson, Johan</i> , nämndeman, Fällinge, Smålandsstenar,	med 37 röster,
» <i>Pettersson, J. Aug.</i> , landstingman, Huskvarna,	» 37 »
» <i>Magnusson, August</i> , fabrikör, Svarvartorpet, Anderstorp,	» 37 »
» <i>Gelotte, B. E.</i> , f. d. riksdagsman, Tranås,	» 37 » ;

vid kontoret i Kalmar

herr <i>Wilner, G. A.</i> , lantbrukare, Möllstorp, Färjestaden,	med 37 röster,
» <i>Olsson, John</i> , skräddare, Kalmar,	» 37 »
» <i>Jonsson, G. L.</i> , stadsfullmäktig, Kalmar,	» 37 »
» <i>Johansson, Adolf</i> , f. d. riksdagsman, Möllstorp, Färjestaden	» 37 » ;

vid kontoret i Karlskrona

herr <i>Olsson, N. P.</i> , kamrerare, Mjällby,	med 37 röster,
» <i>Andersson, Anton</i> , kakelarbetare, Karlskrona,	» 37 »
» <i>Klemedtson, Nils</i> , lantbrukare, Merserum,	» 36 »
» <i>Dahl, Aug.</i> , häradsdomare, Rosendal,	» 36 » ;

vid kontoret i Karlstad

herr <i>Svensson, Johan</i> , lantbrukare, Spånga, Östra Fogelvik, Skattkär,	med 37 röster,
» <i>Johansson, Emil</i> , kyrkvård, N:a Borgvik,	» 37 »
» <i>Huss, R.</i> , major, Karlstad,	» 37 »
» <i>Lind, A.</i> , landstingskamrer, Kil,	» 37 » ;

vid kontoret i Kristianstad

herr <i>Olsson, Otto J.</i> , Hammenhög,	med 37 röster,
» <i>Lorenzen, H. Chr.</i> , kamrer, Karpalund,	» 37 »
» <i>Sköld, H.</i> , folkskollärare, Kristianstad,	» 37 »
» <i>Persson, John</i> , handlande, Osby,	» 37 » ;

vid kontoret i Linköping

friherre <i>Hermelin, Gösta</i> , Ulvåsa,	med 37 röster,
herr <i>Danckwardt-Lillieström, Gösta</i> , kassör, Linköping,	» 37 »
» <i>Hallendorff, Joh.</i> , landstingsman, Gergstorp, Linköping,	» 37 »
» <i>Sköld, Carl</i> , redaktör, Linköping,	» 37 » ;

vid kontoret i Luleå

herr <i>Sundberg, Ragnar</i> , länsassessor, Luleå,	med 37 röster,
» <i>Lantz, E. P.</i> , landstingsman, Luleå,	» 37 »
» <i>Lindquist, Melker</i> , grosshandlare, Luleå,	» 37 »
» <i>Wikström, Arvid</i> , kyrkvård, Öjebyn,	» 37 » ;

vid kontoret i Mariestad

herr <i>Adolfson, Erik</i> , kommissionär, Moholm,	med 37 röster,
» <i>Klen, David</i> , f. d. landstingsman, Tidaholm,	» 37 »
» <i>Lund, John</i> , lantbrukare, Rosenhaga, Lerdala,	» 37 »
» <i>Johansson, Alfr.</i> , Hallagården, Slutarp,	» 37 » ;

vid kontoret i Norrköping

herr <i>Cederstrand, Th.</i> , handlande, Norrköping,	med 37 röster,
» <i>Ljungberg, A. J.</i> , förste lärare, Norrköping,	» 37 »
» <i>Jonsson, Edvard</i> , inspektor, Fiskeby,	» 37 »
» <i>Johansson, Fredrik</i> , hemmansägare, Vevlöv, Östra Husby,	» 37 » ;

vid kontoret i Nyköping

herr <i>Hedin, Karl</i> , ingenjör, Kärrbo, Nyköping,	med 37 röster,
» <i>Tottie, K. F.</i> , lantbrukare, Lilla Kungsladugården, Nyköping,	» 37 »
» <i>von Sydow, C. O.</i> , kapten, Nyköping,	» 37 »
» <i>Fant, Gunnar</i> , borgmästare, Nyköping,	» 37 » ;

vid kontoret i Sundsvall

herr <i>Pettersson, P. Em.</i> , f. d. inspektor, Sundsvall,	med 37 röster,
» <i>Andersson, Torsten</i> , e. o. hovrättsnotarie, Sundsvall,	» 37 »
» <i>Hedqvist, P. L.</i> , landstingsman, Fagervik,	» 37 »
» <i>Hellberg, Alfred</i> , kyrkvård, Högom, Sundsvall,	» 37 » ;

vid kontoret i Umeå

herr <i>Säfstén, Emil</i> , landstingsman, Sävar, Umeå,	med 37 röster,
» <i>Gyllengahm, K.</i> , major, Umeå,	» 37 »
» <i>Conradson, R.</i> , apotekare, Nordmaling,	» 37 »
» <i>Nilsson, O. A.</i> , fanjunkare, Umeå,	» 37 » ;

vid kontoret i Uppsala

herr <i>Norén, K.</i> , vattenrättsnämndeman, Rålunda, Häggeby,	med 37 röster,
greve <i>von Rosen, Axel</i> , Vattholma,	» 37 »
herr <i>Bengtsson, E.</i> , lantbrukare, Gunnarsbo, Lövsta bruk,	» 37 »
» <i>Jansson, Hugo</i> , disponent, Uppsala,	» 37 » ;

vid kontoret i Visby

herr <i>Söderberg, J. N.</i> , stabsintendent, Visby,	med 37 röster,
» <i>Kullberger, Algot</i> , kamrer, Visby,	» 37 »
» <i>Bastholm, G.</i> , lokförare, Visby,	» 37 »
» <i>Lingström, Aug.</i> , f. d. riksdagsman, Klintehamn,	» 37 » ;

vid kontoret i Vänersborg

herr <i>Jakobsson, Karl</i> , landstingsman, Rödjan, Lillebyn,	med 37 röster,
» <i>Bergström, Arvid</i> , handlande, Vänersborg,	» 37 »
» <i>Larsson, Emil</i> , landstingsman, Tubbekulla,	» 37 »
» <i>Berggren, Gust.</i> , stationskarl, Åmål,	» 37 » ;

vid kontoret i Västerås

herr <i>Zander, J. A.</i> , handelsföreståndare, Västerås,	med 37 röster,
greve <i>Cronstedt, F. W.</i> , Fulleröd, Västerås,	» 37 »
herr <i>Kättström, Knut</i> , landstingsman, Västerås,	» 37 »
» <i>Fröier, Isidor</i> , folkskollärare, Västerås,	» 37 » ;

vid kontoret i Växjö

herr <i>Ahl, Ernst</i> , landskamrerare, Växjö,	med 37 röster,
» <i>Norlin, Anders</i> , dövtumlarare, Växjö,	» 37 »
» <i>Borg, P.</i> , kantor, Lökaryd, Gåvetorp,	» 37 »
» <i>Johansson, G. W.</i> , hemmansägare, Östad, Täckaregård, Väckelsång,	» 37 » ;

vid kontoret i Örebro

herr <i>Akvist, Torsten</i> , direktör, Örebro,	med 37 röster,
» <i>Karlsson, Gottfr.</i> , nämndeman, Gillberga,	» 36 »
» <i>Pettersson, G.</i> , domänintendent, Runnaby, Örebro,	» 36 »
» <i>Cederlund, C. F.</i> , affärschef, Örebro	» 34 » ;

vid kontoret i Östersund

herr <i>Olsson, Olof</i> , handlande, Fastgården, Oviken,	med 37 röster,
» <i>Östberg, Engelbert</i> , hemmansägare, Långåskans,	» 37 »
» <i>Olsson, Per</i> , mejeridisponent, Östersund,	» 37 »
» <i>Olsson, Nils</i> , f. d. riksdagsman, Rödingsberg,	» 37 » ;

sedan ordningen mellan dem av suppleanterna, som erhållit lika antal röster, blivit genom särskilda lottningar bestämd.

Adolf Janson.

A. Antonsson.

Gust. Nilsson.

K. A. Westman.

Tillika beslöts, på framställning av herr talmannen, att protokollsutdrag härom skulle avgå till bankoutskottet med anmodan till utskottet att om valet låta underrätta ej mindre de valda än även fullmäktige i riksbanken samt vederbörande avdelningskontors styrelser.

Vid föredragning av bankoutskottets memorial nr 6, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande punkt 23 av bankoutskottets utlåtande nr 11 angående regleringen av utgifterna under riksstatsens elfte huvudtitel, innefattande anslagen till pensions- och indragningsstaterna, godkändes den i detta memorial föreslagna voteringspropositionen.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran bankoutskottets utlåtanden nr 7—10 och 12, andra lagutskottets utlåtande nr 9 samt första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 1.

Ordet lämnades till herr **förste vice talmannen**, som yttrade: Jag får hemställa, att kammaren måtte besluta beträffande ärendet nr 10 på föredragningslistan — bevillningsutskottets memorial nr 11, med föranledande av kamrarnas återremiss av utskottets betänkande nr 1, i anledning av väckt motion om tillägg till fjärde stycket av 5 § i förordningen med tulltaxa för inkommande varor — att det uppföres på föredragningslistan för onsdagen den 5 mars.

Denna hemställan bifölls.

*Interpellation
ang. folk-
omröstning i
militär- och
fredsfrågor-
na.*

Herr **Lindhagen** erhöll på begäran ordet och yttrade: Härmed tillåter jag mig vördsamt anhålla om kammarens tillstånd att få till statsministern framställa följande spörsmål:

1:o. Anser regeringen det icke vara av stort intresse samt innefatta en ingalunda föraktlig vägledning och en rättvis hänsyn, om de menige i landet genom en konsultativ folkomröstning bereddes tillfälle att någorlunda fritt och utan sammanblandning med andra frågor uttala sin mening, huruvida våra militär- och fredsfrågor bäst gagnas genom krigsväsendets avrustning eller genom ett fortsatt upprätthållande av en genomförd härordning?

2:o. Kan det, under förutsättning av jakande svar på den första frågan, förväntas att regeringen, oberoende av försvarspropositionerna och det beslut, vartill de kunna för tillfället föranleda, ville för riksdagen framlägga vederbörligt förslag till en sådan folkomröstning som ovan sägs?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 3,39 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.